TÜRK KADININ SİYASETE VE İKTİSADİ HAYATA GİRİŞİ

Hatice Kübra Şahin
16 11 45 107

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi İnayet Burcu Akyürek

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ocak, 2019

TÜRK KADININ SİYASETE VE İKTİSADİ HAYATA GİRİŞİ

Hatice Kübra Şahin
16 11 45 107

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi İnayet Burcu Akyürek

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ocak, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Hatice Kübra ŞAHİN' nin **"Türk Kadını'nın Siyasete ve İktisadi Hayata Girişi"** başlıklı tezi 22/01/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi **oy birliğiyle** / **oy çokluğuyla**, **başarılı** / **başarısız** olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Dr. Öğr. Üyesi İnayet Burcu AKYÜREK	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Yüksek KAMACI ERKAN	
Üye (Marmara Üniversitesi)	: Doç. Dr. Aynur CAN	

Doç. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	1/1

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

...../...../20...

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(Islak İmza)

Öğrencinin Adı ve Soyadı

Hatice Kübra SATILIN

Hazırlayan İlgili Birim	Kalite Koordinatörü Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Kurumsal Yetkili Prof. Dr. Belma AKŞİT

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın amacı kadının iktisadi ve siyasi hayatında yeri ve önemini belirtmekle birlikte ataerkil bir toplumda kadının varlığının ne denli önemli olduğunu göstermeye çalışmaktır. Bu önemli tezime tecrübesi ve bilgileri ile ışık tutan rahmetli büyük babam Ali ŞAHİN'e sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilmekteyim. İki yıl boyunca sabırla ve desteği ile yardımcı olan babam Mehmet ŞAHİN ve annem Saliha Solmaz ŞAHİN'e teşekkür ederim.

Bu çalışmanın başlangıcından sonlandırıldığı ana kadar karşılaştığım her türlü sorunun aşılmasında bana yardımcı olan, hoşgörüsü, desteği ve bilgisiyle bana yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi İnayet Burcu AKYÜREK'e teşekkür ederim ayrıca tez konusuyla ilgili kaynakların taranmasında yol gösteren Dr. Sema Nur ÇELİKBAĞ EKİNCİ ve Doç. Dr. Aynur ATMACA CAN hocalarıma teşekkür ederim.

Hatice Kübra Şahin

Ocak, 2019

ÖZ

TÜRK KADININ SİYASETE VE İKTİSADİ HAYATA GİRİŞİ

Hatice Kübra ŞAHİN
Yüksek Lisans Tezi
İşletme ve Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi İnayet Burcu AKYÜREK
T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Türk kadını, toplumsal yapının etkisiyle birlikte sahip olması gereken hakları nispeten geç elde etmiştir. Türk kadınının siyasete ve iktisadi hayata girişini açıklamak, bu çalışmanın temel amacı olarak belirlenmiştir. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Türk kadını siyasette ve iktisadi hayatta yeterli oranda ve istenilen etkinlikte yer alamamaktadır. Kadınların çalışması konusunda Türkiye'nin düşük bir seviyede olması, kadınların siyasetteki varlığını sınırlandıran bir faktör olarak belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar, Türk kadınının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre siyasette ve iktisadi hayatta daha sınırlı düzeyde yer aldığını göstermektedir. Ayrıca Tansu Çiller'in başbakan olmasının Türk kadınının siyasette ve iktisadi hayattaki varlığına etkilerini belirlenmeye çalışılmıştır. Tansu Çiller'in başbakan olmasıyla birlikte ortaya çıkan heyecan, kadınların siyasette ve iktisadi hayattaki varlığına olumlu şekilde yansımamış, Çiller'in başbakanlığı ve sonrasındaki süreçte Türk kadınının bu alanlardaki varlığı benzer düzeyde kalmıştır. Türk kadınının siyasette ve iktisadi hayatta daha etkili bir şekilde yer alabilmesi için iyi anne ve iyi eş rollerinin ötesinde bir rol üstlenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını, Siyaset, İktisadi Hayat, Siyasi Kültür.

ABSTRACT

INTRODUCTION OF TURKISH WOMEN TO POLITICAL AND ECONOMIC LIFE

Hatice Kübra ŞAHİN
Master Thesis
Department of Business and Management Sciences
Political Science and International Relations Program
Thesis Advisor: Dr. Faculty Member İnayet Burcu AKYÜREK
Maltepe University, Institute of Social Sciences, 2019

Turkish women have acquired rights relatively late due to the influence of social structure than other societies. The main purpose of this study is to research and explain the introduction of Turkish women to political and economic life. The literature review method has been used in the survey. According to the results, Turkish women cannot participate in political and in economic life as desired. The results showed that the Turkish women are not in the economic life as desired and needed and this effects negatively the political participation of them also. The results of the study show that Turkish women are more limited in politics and economic life than developed and developing countries. And, in this thesis I try to explain Tansu Çiller's effect as being prime minister on the existence of Turkish women in politics and economic life. The excitement that emerged with Tansu Çiller becoming prime minister did not positively reflect women's presence in politics and economic life. It is suggested that Turkish women should play a role beyond good mother and good spouse roles in order to participate more effectively in politics and economic life.

Key Words: Turkish women, Politics, Economic life, Political culture.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
İLKE VE ETİK KURALLARA UYUM BEYANI… iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLO LİSTESİ viii
ŞEKİLLER LİSTESİ x
FOTOĞRAF LİSTESİ xi
ÖZGEÇMİŞ xiv
GİRİŞ 1
1. BÖLÜM : OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN SON DÖNEMLERİNDE KADININ TOPLUMDAKİ YERİ 5
1.1. Tanzimat Dönemi ve Kadının Toplumdaki Yeri 5
1.2. Islahat Fermanı ve Kadının Toplumdaki Yeri 9
1.2.1. Bir Örnek: İlk Kadın Lider Fatma Aliye 12
1.3. Birinci Meşrutiyet Dönemi Kadının Toplumdaki Yeri .....
1.4. İkinci Meşrutiyet Dönemi Kadının Toplumdaki Yeri 24
2. BÖLÜM: CUMHURİYET VE TÜRK KADINI 26
2.1. Cumhuriyet Tarihi ve Atatürk'ün Kadınlara ve Kız Çocukları Bakış Acısı 26
2.2. Türk Kadınının İktisadi ve Siyasal Hayata Katılımı 29
2.3. Türkiye'de Kadınların Siyasette ve İktisadi Hayatta Varlığına İlişkin Veriler 39
2.3.1. Türkiye'de Kadınların Siyasette ve İktisadi Hayattaki Varlığının Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması 47
2.3.2. Siyaset ve İktisadi Hayatta Kadınların Önündeki Engeller 59
2.4. İlk 18 Kadının Milletvekili Olarak Seçilmeleri 72
2.5. Bir Örnek: İlk Kadın Başbakan Olarak Tansu Çiller 76
SONUÇ VE ÖNERİLER 90
KAYNAKÇA 96

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Tanzimat Döneminde Erkek ve Kız Rüştiyeleri 8
Tablo 2. Islahat Fermanı ve Kadınların Okuyabileceği Dersler 10
Tablo 3. Osmanlı'da İlk Seçimler ve Mebus Sayıları 21
Tablo 4. Darümmuallimat Öğretmen-Öğrenci-Mezun Sayısı 23
Tablo 5. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesinin Yerleştirdiği Kadın İşçi Verileri24
Tablo 6. Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadınların Konumu 35
Tablo 7. Gelişmişlik Düzeyi ve Kadınların İşgücüne Katılımı 36
Tablo 8. Türkiye'de Kadınların Çalıştıkları Sektörlerin Dağılımı (2004-2013) 37
Tablo 9. Türkiye'de Kadın Vekil Oranları 40
Tablo 10. Türkiye'de Yerel Seçimlerde Kadın Sayısı ve Kadın Oranı 41
Tablo 11. Türkiye'de 2000'li Yıllarda Kadın İstihdam Oranları 43
Tablo 12. Kadın Girişimcilerin Erkek Girişimcilerden Ayrılan Özellikleri 45
Tablo 13. Bazı Ülkelerdeki Siyasi Partilerin Kadınların Temsili İçin Uyguladığı Kota Oranları 49
Tablo 14. Avrupa Birliği Ülkelerinde Kota Uygulaması Örnekleri 50
Tablo 15. Ülkelere Göre Kadınların Yerel Siyasette Temsil Oranları 51
Tablo 16. Dünyada En Fazla Kadın Belediye Başkanı Oranına Sahip Ülkeler 52
Tablo 17. Dünya Ülkelerinde Kadınların Seçme-Seçilme Hakkını Kazandığı Tarihler… 53
Tablo 18. Kadınların Parlamentodaki Temsilinin Bölgelere Göre Dağılımı 54
Tablo 19. Dünyada Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı Sıralaması 55
Tablo 20. Yıllara Göre AB Ülkelerinde Kadınların Çalışma Oranları 57
Tablo 21. AB'de Çalışan Kadın Ortalaması (2005-2017) 58
Tablo 22. Farklı Ülkelerde Doğum İzni Uygulamaları 64
Tablo 23. Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Dahil Olamama Nedenleri (1998-2012) 68
Tablo 24. Eylem Planı Örneği 70
Tablo 25. Kamu Sektörü ve Özel Sektörde Çalışanların Sorunları 71
Tablo 26. Türkiye'de Milletvekili Seçilen İlk Kadınlar 72
Tablo 27. Türkiye'de Kurulan Hükümetlerde Bakan Sayıları ve Oranı (1. Hükümet-19. Hükümet) 79

Tablo 28. Türkiye'de Kurulan Hükümetlerde Bakan Sayıları ve Oranı (20. Hükümet-61. Hükümet) 80
Tablo 29. İhtisas Komisyonlarında Kadın Sayıları ve Oranları 82
Tablo 30. Tansu Çiller'in Başbakanlık Dönemindeki Konuşmalarında En Çok Kullandığı Kelimeler 85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Fatma Aliye'nin Kitapları 17
Şekil 2. Fatma Aliye'nin Yarım Kalmış Eserleri ve Makaleleri 18
Şekil 3. Cam Tavan Engelleri 61

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Fatma Aliye Hanım 13
Fotoğraf 2. Fatma Aliye'ye Kızılay Tarafından Verilen Ödül 15
Fotoğraf 3. Fatma Aliye'nin Eserleri ve Biyografisinin Yayınlanması İçin World's Colombian Exposition Woman's Library Tarafından Yazılan Mektup 16
Fotoğraf 4. Kadınların Seçme Seçilme Hakkı Konusunda Karikatür – 1 32
Fotoğraf 5. Kadınların Seçme Seçilme Hakkı Konusunda Karikatür – 2 33
Fotoğraf 6. Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekillerinin Fotoğrafları – 1 74
Fotoğraf 7. Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekillerinin Fotoğrafları – 2 75
Fotoğraf 8. Türkiye'nin İlk Kadın Başbakanı Tansu Çiller 77
Fotoğraf 9. Tansu Çiller'in Başbakanlığına Basının Tepkileri – 1 87
Fotoğraf 10. Tansu Çiller'in Başbakanlığına Basının Tepkileri – 2 87
Fotoğraf 11. Tansu Çiller'in Başbakanlığına Basının Tepkileri – 3 88

ÖZGEÇMİŞ

Hatice Kübra Şahin

İşletme Ve Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı

Eğitim

Yüksek Lisans 2019 Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ve Yönetim Bilimleri Anadilim Dalı

Lisans 2015 Maltepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı

Lise 2007 75. Yıl Cumhuriyet Lisesi

GİRİŞ

Kadınlar tarih boyunca ayrımcılığa maruz kalmış, ikinci plana atılmışlardır. Bu ayrımcılık günümüzde hala devam etmektedir. Geçmiş dönemlere göre büyük bir gelişme kaydedilmiş olsa da ayrımcılığın tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Özellikle Türkiye gibi ataerkil toplumlar için bu konuda kat edilmesi gereken mesafe çoktur. Kadınların karşılaştıkları ayrımcılık, siyasette ve iktisadi hayatta yer almaya başlamaları ve bu yöndeki gelişmeler, çalışmada üzerinde durulacak olan temel konulardır.

Kadınların ve erkeklerin eşitliği konusunda evrensel kuralların varlığına yönelik girişimler vardır (Dinç, 2002: 2). Günümüzde kadın-erkek eşitliğinin uluslararası bir konu halini alması anlamına gelen bu husus tezin konusu kapsamında önemli bir yere sahiptir.

Eğitimde kadınların varlığı gün geçtikçe artmaktadır. Geçmiş dönemlerde kadınların toplumdaki rollerinin belirli sınırları olması sebebiyle kadınların eğitime yönelmeleri sınırlı düzeyde kalmıştır. Son dönemde kadınların eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte iş hayatına olan katılım düzeyleri de artış göstermektedir (Ustabaş ve Afacan Fındıklı, 2017: 424). Bu da tezin temel konusunu oluşturan iktisadi hayatta kadınların varlığını doğrudan etkilemektedir.

Kadınların siyasete katılımlarının düşük olmasında pek çok farklı faktörün etkisi söz konusudur. Siyasi kültür de bunlardan birisidir (Onay, 2013: 102). Toplumların kendilerine özgü yapılarının bir yansıması olarak siyasi kültür değerlerinin farklı olması, kadınların siyasete katılımlarında belirleyici olabilir. Türkiye'deki siyasi kültürün kadınların siyasetteki varlıkları açısından değerlendirilmesi, tezin konusu kapsamında incelemeye alınacaktır.

Bu çalışmada öncelikle Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde kadınların siyasette ve iktisadi hayattaki varlıklarına yönelik bilgi verilecektir. Türk siyasetinin modernleşmeye başlaması ve kadınların iktisadi hayat içerisinde yer almaya başlaması gibi konular hakkında yapılacak olan değerlendirme, bu incelemenin temelini oluşturmaktadır.

Cumhuriyet döneminde Türk kadınının siyasete ve iktisadi hayata girişi açısından yapılacak olan incelemede ise yakın dönemde Türk kadınının siyaset ve iktisadi hayattaki konumu araştırılacaktır. Kadınların siyasette ve çalışma hayatlarında yer almalarına ilişkin veriler paylaşılarak Türkiye'nin bu konudaki konumu ortaya konulacaktır. Ardından dünyadaki diğer ülkelerle Türkiye arasında karşılaştırma yapılarak durum değerlendirmesi yapılacaktır.

Türk kadınının sahip olduğu/olması gereken haklarla ilgili olarak girişimleriyle bilinen Fatma Aliye, Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Çalışma kapsamında Fatma Aliye tarafından yürütülen, kadınların hayatın farklı evrelerinde yer almasına ilişkin, çalışmaların içeriğine dair bilgi verilmesi planlanmaktadır. Böylece Türk toplumunda kadın hakları konusunda yapılan ilk çalışmaların içeriğine dair sonuçlar elde edilebilecektir.

Tansu Çiller'in Türkiye'deki ilk kadın başbakan olmasının siyaset ve iktisadi hayatta Türk kadınına olan yansımalarının araştırılması, çalışmanın sonuca ulaşabilmesi bakımından belirleyici konumda olacaktır. Bu nedenle Türk kadınının siyaset ve iktisadi hayattaki varlığı konusunda Tansu Çiller örneği üzerinde yoğun bir biçimde durulacaktır.

Bu tez çalışmasının amacı Türkiye'de kadınların siyasete ve iktisadi hayata girişini açıklamak olarak belirlenmiştir. Türk kadınının geçmişten bugüne siyasette ve iktisadi hayatta varlığına ilişkin açıklamalar yapılması tezin amacı kapsamında kendisine yer edinmiştir.

Tez çalışmasının amacı gereğince aşağıda sıralanmış olan sorulara yanıt aranacaktır:

1. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadının toplumda üstlendiği roller nelerdir?
2. Cumhuriyet döneminde kadının toplumda üstlendiği roller nelerdir?
3. Seçme ve seçilme hakkı, kadınların siyasi hayattaki varlığını ne şekilde ve ne düzeyde etkilemiştir?
4. Kadınların işgücüne katılım düzeyi nedir? Dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı konusundaki konumu nasıldır?
5. Kadınların siyasete katılım düzeyi nedir? Dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'de kadınların siyasi süreçlere katılımı konusundaki konumu nasıldır?

6. Siyasette ve iktisadi hayatta kadınların aktif bir şekilde varlığının önündeki engeller nelerdir?
7. Tansu Çiller'in başbakanlığı, kendisinden sonraki dönemde Türk toplumunda kadının siyasette ve iktisadi hayattaki yerini ne şekilde etkilemiştir?

Siyaset ve iktisadi hayatta Türk kadınının yer almaya başlamasına ilişkin veriler ortaya konulması, tezin önemini oluşturmaktadır. Bu suretle Türk kadınının toplum içerisinde üstlendiği rollerin gelişimine dair sonuçlar ortaya konulması, tezin önemi kapsamında yer alır. Ataerkil bir toplum olarak Türk toplumunun kadınların siyasete ve iktisadi hayata girmesini nasıl karşıladığı konusunda veriler ortaya konulması, tezin önemini oluşturan hususlardan birisidir. Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olarak Tansu Çiller hakkında yapılacak olan inceleme, tezin önemi gereğince değinilmesi gereken bir başka husustur. Tansu Çiller'in başbakan olmasının Türk kadınının siyasetteki yerini ne şekilde etkilediğinin belirlenmesi hakkındaki araştırma, tezin önemini meydana getirmektedir.

Tez çalışmasındaki araştırma gereğince aşağıdaki kavramların açıklanması suretiyle ilerleme kaydedilecektir.

Siyaset: "Siyaset; genel anlamda iktidar ilişkilerini, özel anlamda ise devlet iktidarı ve yönetimini konu edinmektedir" (Bilge, 2012: 102).

İktisat: "İktisat genel anlamda sınırlı olan kaynaklarla sınırsız olan insan ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamaya çalışan sosyal bir bilimdir şeklinde tanımlanabilir. Dolayısıyla iktisatçılar insanların ne kadar çalışacakları, hangi malları üretecekleri, yapılan tasarrufların ne kadarının yatırıma dönüştürüleceği gibi kararlarını incelemektedirler" (Çımat ve Daşkıran, 2014: 4). Bu çalışmada iktisat, kadınların çalışma hayatındaki varlığı açısından değerlendirmeye alınacaktır.

Seçme ve Seçilme Hakkı: Demokrasilerin vazgeçilmezlerinden biri olarak seçme ve seçilme hakkı, vatandaşların devlet yönetimi ve yerel yönetimde seçme ve seçilme şansına sahip olmalarını ifade etmektedir. Bu çalışmada seçme ve seçilme hakkı, kadınların Türkiye'de seçme ve seçilme hakları açısından ele alınacaktır. Türkiye'de kadınlar 1934 yılında bu hakka sahip olmuştur. (Alkan, 2006: 144). Dünyadaki pek çok toplumdan daha önce Türk kadınının bu hakkı elde etmesi önemli bir ayrıntıdır.

1. BÖLÜM: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SON DÖNEMLERİNDE KADININ TOPLUMDAKİ YERİ

Çalışmanın Birinci bölümü Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde Türk kadınının siyasete ve iktisadi hayata girişinin araştırılmasına ayrılmıştır. Bu amaçla yapılacak olan araştırmada Tanzimat dönemi ve kadının toplumdaki yeri, Islahat Fermanı ve kadının toplumdaki yeri, Birinci Meşrutiyet Dönemi ve kadının toplumdaki yeri, İkinci Meşrutiyet Dönemi ve kadının toplumdaki yeri konularına ilişkin açıklamalar getirilecektir.

1.1. Tanzimat Dönemi ve Kadının Toplumdaki Yeri

Tanzimat dönemi ve kadının toplumdaki yeri konusunda bilgi verilmesinin öncesinde Osmanlı'da kadının Tanzimat dönemine kadarki durumuna dair açıklama getirilmesinde fayda vardır. Tanzimat öncesinde kadının toplumdaki yeri şu ifadelerle açıklanabilir: "Bilindiği gibi Osmanlı toplumu, geleneksel kurallara, İslami koşullara göre yaşayan, buna bağlı olarak da cinsler arası ilişkilerde ataerkil yani erkeğin egemenliğine dayanan bir yapıyı benimsemiş olan bir toplumdur. Ancak yukarıda sözü edildiği gibi, modernleşme sürecine girilmesiyle birlikte karşı cinsler arası ilişkilerde de yeniliğe gidilmesi gereği görülmüş, bu amaçla aydınlar ataerkil yapıya zarar vermeden kadını daha etkin konuma getiren, onu belli konularda da olsa erkekle eşit kılan yeni bir kimlik oluşturmaya çalışmışlardır" (Çakmak, 2011: 40).

Dünyada kadın hakları konusunun tartışılmaya başlaması 19.yüzyıldan itibaren gerçekleşmiştir ve bu dönemden itibaren kadınların erkeklerin sahip oldukları haklara sahip olmak için gösterdikleri çabanın düzeyi artmıştır (Avcı, 2016: 225). İlk olarak Batı toplumlarında başlayan bu gelişmeler zamanla Osmanlı İmparatorluğunu yani Türk kadınını da etkilemiştir. Bu etkilerin başlangıç noktasında Tanzimat döneminin yer aldığını kabul ederek bu dönemden itibaren inceleme yapılmaya başlanmıştır.

Osmanlı'da kadının eğitimine önem verilmeye başlanması ile kadının toplumdaki yeri de belirlenmeye başlanmıştır. Tanzimat dönemiyle birlikte Osmanlı'da kadının eğitimine verilen önem düzeyi artış göstermiştir (Kılıç, 2015: 746). Dünyadaki diğer ülkelerde gelişmeye başlayan kadın hakları söylemlerinin Osmanlı İmparatorluğunu da

etkilemesiyle birlikte kadınların bu konudaki sesi Tanzimat döneminde yükselmiştir ve eğitim faaliyetleri bu süreçte temel belirleyicilerden birisi haline gelmiştir.

> "Tanzimat dönemine kadar Türk kadını ile ilgili kısıtlamalar birbirini takiben fermanlarla devam etmiştir. Fakat bu yaşamın ilginç bir yönü de vardır. Türk kadınının bu baskıya tam anlamıyla boyun eğdiği söylenemez. Özellikle giyim-kuşamda padişah fermanlarının yerine moda cereyanları kadınları etkilemiştir. Kıyafetlerde değişme hareketleri kendini göstermeye başlar" (Sağ, 2001: 15).

Burada yer alan ifadelerden de anlaşılacağı üzere Tanzimat dönemine kadar Türk kadını toplumdaki erkeğin gerisinde yer almasına ek olarak birtakım kısıtlamalarla karşılaşmıştır. Tanzimat dönemiyle birlikte başta giyim konusu olmak üzere Türk kadınının baskıya karşı gelmeye başladığı dikkat çeken ayrıntılardan birisi konumundadır.

Türk kadınının toplumdaki yeri konusunda Tanzimat dönemini önemli hale getiren başlıca husus eğitimdir. Çünkü Tanzimat dönemiyle birlikte Türk kadınının belirli bir devlet programı etrafında eğitilmesi düşüncesinden bahsedilmeye başlamıştır (Tor ve Ağlı, 2016: 68). Bu nedenle Tanzimat dönemi, Türk kadınının toplumdaki yeri konusunda ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Kadının toplumda belirli haklar edinmesine ilişkin başlangıç niteliğinde gelişmelerin Tanzimat döneminde olması sebebiyle bu dönemin kadının toplumdaki yeri konusunda ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu anlayabiliriz.

Kadınların toplumdaki yeri ve Tanzimat dönemi konusunda değinilmesi gereken hususlardan bir tanesi de kadınlara ilk kez toplu olarak mesleki eğitim verilmeye başlanmasıdır. 1842 yılında kadınlara yönelik ebelik kurslarının açılması kabul edilmiş ve bir yıl sonrasında eğitimler başlamıştır (Kurnaz, 2018: 6). Kadınların toplu bir şekilde mesleki eğitim almaları, Türk kadınının toplumdaki yerinin gelişmesindeki oldukça önemli bir yer edinmiştir. Kadınların mesleki eğitim almaları ve edindikleri mesleklerini uygulamaya geçirmeleri ile birlikte kadınların çalışma hayatında yer almalarının önü açılmıştır.

19. yüzyıl içerisinde Avrupa'da feminizm hareketi yaygınlaşmıştır ve bu gelişmenin etkileri Osmanlı İmparatorluğu içerisinde kendisini göstermiştir. Osmanlı'daki kadın hareketleri, Avrupa'daki feminizmden etkilenmiş olmakla birlikte dini, kültürel ve toplumsal farklılıkların etkisiyle birlikte farklı şekilde yorumlanmıştır (Avcı, 2007: 11).

Tanzimat dönemi içerisinde kadınlara tanınan haklarla Osmanlı dışında yaşanan gelişmelerin etkisinin kaçınılmaz olarak kendisini gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte yaşanan gelişmelerin Avrupa ile aynı şekilde toplumda karşılık bulması pek mümkün olmamış, Türk toplumuna özgü biçimde etkiler gözlenmiştir.

Osmanlı döneminde kadının toplumdaki yeri ve Tanzimat süreci konusunda değinilmesi gereken başlıca hususlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Çiçek, Aydın ve Yağci, 2015: 279):

i. Kız çocukları örgün okullara gidebilir hale gelmiştir.
ii. Kadınlara mesleki eğitim verilmeye başlanmıştır.
iii. Babanın bıraktığı mirastan kız çocuklarının yararlanabilmesi için arazi kanunlarında değişiklikler yapılmıştır.
iv. Cariyelik sistemi sonlandırılmıştır.
v. Evlilik yapan kızlardan alınan gelinlik vergisi uygulamasının kaldırılmıştır.
vi. Kadınlara yeni haklar tanınarak toplumun daha modern bir hale gelmesine yönelik girişimler artmıştır.

Yukarıda sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere Tanzimat döneminde Türk kadınına tanınan haklar, kadının toplumdaki yerini doğrudan etkileyecek nitelikte olmuştur. Bununla birlikte devlet politikaları aracılığıyla kadınların toplumdaki yerini ve rollerini iyileştirecek uygulamalara geçilmesi – eğitim gibi – göz önünde bulundurulması gereken hususlar arasında yer almaktadır.

Tanzimat dönemindeki Türk romanlarında kadınların toplumdaki yerine dikkat çekmek amacıyla sunulan eserler ile karşılaşılabilir. Kadınların bu dönemdeki kimlik arayışının hızlanması, bu konudaki temel etkenlerden birisi konumundadır. Tanzimat dönemindeki Türk romancıları kadının eğitim hakkı ve hürriyetlerine yoğunlaşacak şekilde temalar işlemeyi tercih etmişlerdir (Karabulut, 2013: 49). Bu da kadınların toplumdaki yerinin Tanzimat dönemi sanat eserlerine konu olması sebebiyle oldukça önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Kadınların eğitimine önem vermeyen bir toplum olarak Osmanlı, bu durumu Tanzimatla birlikte değiştirmeyi hedeflemiştir. Ancak erkek ve kızlar için açılan rüştiye sayıları, kadınların aleyhine olan durumu gösterir niteliktedir. Konuyla ilgili fikir vermesi bakımından aşağıdaki tablo verilmiştir.

Tablo 1. Tanzimat Döneminde Erkek ve Kız Rüştiyeleri

ERKEK RÜŞDİYELERİ

Okul adı	Öğrenci sayısı	mezun sayısı	öğretmen sayısı
Dârülmaarif	186	19	15
Aksaray'da Mahmudiye	142	8	9
Sultan Bayezid	107	-	4
Tophane	89	-	9
Şehzade	66	-	7
Zeyrek	106	-	7
Fatih	51	-	10
Sultan Selim	49	-	-
Galata	56	-	2
Mirgun	99	6	6
Beşiktaş	157	8	9
Tophane	122	1	9
Sütlüce	49	-	8
DavudPaşa	52	-	8
Eyüb	83	-	7
Üsküdar-ı Atik	121	11	9
Üsküdar Atlamataş	99	8	9
Beylerbeyi	75	-	8
Kanlıca	26	-	6
Odabaşı	27	-	8
Tophânelioğlu	33	-	5
Toplam (21)	1795	95	177

KIZ RÜŞDİYELERİ

Okul adı	Öğrenci sayısı	mezun sayısı	öğretmen sayısı
Sultan Ahmet	64	6	4
Şehzade	30	2	5
Aksaray	45	3	5
İbrahim Paşa	18	3	4
Eski Ali Paşa	36	6	4
Eyüb	20	-	4
Üsküdar	39	5	4
Üsküdar'da Gülfem Hatun	30	6	4
Atpazarı	27	4	4

Kaynak: Kurnaz, 1991: 12.

Tablo 1'deki veriler, Tanzimat döneminde kadınların eğitimine yönelik girişimleri desteklemesi bakımından önemlidir. Kadınların eğitim alanından başlayarak toplumdaki konumlarının değişmeye başlamasında öncü konumda olması sebebiyle Tanzimat

dönemindeki gelişmelerin dikkate alınması gerektiği değerlendirmesinin yapılması mümkündür.

Tanzimat dönemi, Osmanlı için modernleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Çakmak, 2011: 45). Bu dönemde yönetimin modernleşmesinin yanında toplumsal alanda modernleşmenin etkileri ile karşılaşılması mümkündür. Nitekim kadının toplumdaki yeri konusunda Batı ülkelerinden etkilenilmesi, toplumsal alandaki yansımaların başında gelmektedir. Eğitim başta olmak üzere kadının toplumsal hayattaki yerine ilişkin düzenlemeler, Tanzimat dönemi için ayırt edici nitelikte görünmektedir.

1.2. Islahat Fermanı ve Kadının Toplumdaki Yeri

1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı, Tanzimat dönemi ilkelerinin tekrar pekiştirilmesi ihtiyacı neticesinde ortaya çıkmıştır (Sencer, 1984: 50). Osmanlı İmparatorluğu'nun 1800'lü yıllarda kaybettiği savaşlar, birçok açıdan yenilenme ihtiyacının derinden hissedilmesine neden olmuştur. Islahat Fermanının bu konular etrafında değerlendirmeye almakta fayda vardır. Yaşanan askeri ve siyasi gelişmelerin toplumsal alana yansımasının kaçınılmaz olması, Islahat Fermanı ve kadının toplumdaki yeri konusunu önemli hale getirmektedir.

Islahat Fermanı, giderek zayıflayan Osmanlı İmparatorluğunun Batıya uyum sağlama konusunda yaptığı girişimlerden birisidir. Islahat Fermanıyla birlikte Osmanlı siyasal, askeri, kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan değişimler yapmaya ve önemli ölçüde Batıya benzeme eğilimi göstermiştir (Akşin Somel, 2018: 5). Yaşanan gelişmelerden sosyal ve kültürel olanları, kadının toplumdaki yerini önemli ölçüde etkileyen gelişmeler olmuştur.

> "28 Şubat 1856 tarihinde ilân edilen Islahat Fermanı ise, Türk tarihinde ilk defa bir belgede "cinsiyet" bakımından bir sınıfın başka bir sınıftan aşağı tutulmasını gerektiren bütün tabirleri, sözleri ve ayırımları resmî yazışmalardan ilelebet kaldırmaktadır" (Odyakmaz ve Keskin, 2017: 9).

Bu ifadelerden hareketle Islahat Fermanı için kadınların Osmanlı toplumunda maruz kaldıkları cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik hükümleri içeren ve kadınların toplumdaki konumu iyileştiren ilk ve önemli bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.

Dünya'da 19. yüzyılda milliyetçilik hareketleri büyük bir hızla artış göstermiş, imparatorlukların dağılma süreci başlamıştır. Bunun yanı sıra düşünce sistemlerinin büyük bir değişim göstermesi, bu dönemdeki önemli gelişmelerden birisi olarak görünmektedir. Özgürlük ve eşitlik gibi kavramların insanlar tarafından daha fazla önemsendiği bu dönemde, dünyada önemli değişimlerin yaşanmaya başlamıştır (Karataş, 2009: 1655). Kadının toplumdaki yerinin değişmesine yönelik girişimlerin varlığını da bu kapsamda değerlendirmekte fayda vardır. Nitekim Islahat Fermanıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gelişmelere kayıtsız kalamadığını söylemek mümkündür.

Islahat Fermanı sonrasında kadınların eğitim alabileceği dersler hakkındaki bilgiler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 2. Islahat Fermanı ve Kadınların Okuyabileceği Dersler

Sıbyan Şubesi	Rüşdiye Şubesi
Mebadi-i Ulum-u Diniye	Mebadi-i Ulum-u Diniye
Kavaid-i Lisan-ı Osmani ve Kitabet	Kavaid-i Lisan-ı Osmani ve Kitabet
Usul-u Talim	Arabi ve Farisi
Her Cemaatin Kendi Lisanı	Her Cemaatin Kendi Lisanı
Risale-i Ahlak	İlm-i Ahlak
Hesab ve Defter Tutmak Usulü	Tedbir-i Menzil
Tarih-i Osmani ve Coğrafya	Tarih ve Coğrafya
Malumat-ı Nafia	Mebadi-i Ulum-u Riyaziye ve Tabiiye
Musıki	Resim
Dikiş ve Nakış	Musıki
	Enva-ı Ameliyat-ı Hıyyatiyye

Kaynak: Dulum, 2006: 41.

Tablo 2'ye göre kadınların farklı alanlarda eğitim alabilmelerine olanak tanıyan düzenlemeler ışığında Islahat Fermanı döneminde de Tanzimat ile birlikte başlayan gelişmelerin devam ettiğini söyleyebiliriz. Eğitim haklarının varlığı, kadının diğer alanlardaki konumunu doğrudan etkileyecek olması sebebiyle ayrı bir önem ifade etmektedir. Bu nedenle Islahat Fermanı dönemi içinde Tanzimat dönemine benzer şekilde eğitimle ilgili verilere değinilmesi gerekli görülmüştür.

Türk kadını Islahat döneminde Batı toplumlarında olduğu gibi erkeklerle eşit haklar elde etme mücadelesi vermemiştir. Ancak Tanzimat dönemiyle başlayan ve Islahat Fermanı dönemiyle devam eden süreçte kadınların toplumdaki yerini geliştirecek ve değiştirecek şekilde haklar elde ettikleri görülmektedir. Edebiyatçıların ve aydınların kadınların toplum içindeki konumunu eleştirmeleri, bu dönemde kadınların yeni haklar elde etmelerinde temel etken olarak görünmektedir (Aksoy, 2017: 17). Bu dönemde elde edilen haklar, gelecek dönemlerde Türk toplumunda kadınlar tarafından elde edilecek olan kazanımları etkileyecek olması sebebiyle ayrıca önem ifade etmektedir.

Islahat Fermanı ile birlikte alınan kararlara göre Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların kanunlar önünde eşit olması ve cinsiyet ve mezhep gözetilmeksizin memur olabilme hakkı tanınmıştır (Erdem, 2010: 331). Bu kararlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı toplumlarındaki hareketleri dikkate almaya başladığı şeklinde yorumlanmaya müsaittir. İlgili dönemde Osmanlı'nın ekonomik, askeri ve siyasi açıdan zayıflama eğiliminin devam etmesi, yapısal değişikliklerin varlığına ikna olmayı sağlamıştır denilebilir. Kadınlara tanınan hakları da bu çerçevede değerlendirebiliriz.

Kadınların Islahat Fermanıyla birlikte elde ettikleri başlıca kazanımlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Odyakmaz ve Keskin, 2017: 9-10):

i. Cinsiyet bakımından ilk defa kadınları bir sınıftan aşağı tutmayan sözler kullanılmaya başlamıştır.
ii. Kadınların cinsiyetçi bir yaklaşımla ayrıma maruz bırakılmasına ilk defa Islahat Fermanıyla son verilmiştir.
iii. Kadınların iş hayatında, siyasi hayatta, sanat hayatında, bilimde, kısacası hayatın tüm alanlarında erkekler ile aynı hakların tanınması konusu gündeme gelmeye başlamıştır.
iv. Mirastan pay alma konusunda erkek evlatla kadın evlat arasındaki farklılıklar giderilmeye çalışılmıştır. Böylece cinsiyete bakılmaksızın kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olması sağlanmıştır.
v. Cariyelik ve köleliğin kaldırılmasıyla birlikte kadının satılan bir mal olmasının önüne geçilmiştir.
vi. Kız özel okulları açılmaya başlamıştır.
vii. Kız öğretmen okullarının faaliyete başlaması ile birlikte ilk kez kadın müdire atanması söz konusu olmuştur.

Yukarıda sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere kadınların hayatın farklı alanlarında haklar elde etmelerini sağlayan Islahat Fermanı, Tanzimat döneminde atılan adımların devamı niteliği taşımaktadır. Özellikle miras konusunda elde edilen haklar, kadınların toplumdaki yerinin olumlu yönde gelişme kaydettiğini işaret etmektedir. Hayatın farklı alanında kadınlara yeni hakların tanınmasıyla birlikte Tanzimat döneminde eğitimle birlikte başlayan hakların hayatın farklı alanlarını içerecek şekilde kadınlara yeni hakların tanınmasının Islahat Fermanı döneminde de gelişim gösterdiğini söyleyebiliriz. Kız öğretmen okuluna kadın bir yöneticinin atanması da dönemin koşulları için önemli bir gelişme niteliği taşımaktadır.

Kırım Savaşının kaybedilmesi sonrasında yayınlanan Islahat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu için siyasi ve toplumsal açıdan bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Akşin Somel, 2018: 1). Türk kadınının toplumdaki yeri konusunda açısından bu süreç dikkate alındığında kadınların hayatın farklı alanlarında haklar edinmeye başladıkları, eğitim konusunda elde edilen hakların genişlediği görülmektedir. Islahat Fermanıyla birlikte kadınların elde ettikleri haklar batı toplumlarında olduğu düzeyde gerçekleşmese de bu gelişmelerden etkilenmek suretiyle kayda değer düzeyde gelişim göstermiştir denilebilir.

1.2.1. Bir Örnek: İlk Kadın Lider Fatma Aliye

1862 yılında dünyaya gelen Fatma Aliye Hanım, 1936 yılında vefat etmiştir. Tarihteki ilk Türk kadın romancı – yazar – olarak bilinmektedir (http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c12/c120144.pdf). Bu nedenle Fatma Aliye Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Fatma Aliye'yi Türk tarihi için daha önemli hale getiren ise kadınların hayattaki varlığına dair düşündükleri ve savunduklarıdır.

Fatma Aliye, her şeyden önce iyi bir öğrenim geçmişine sahiptir. Bunun yanında babasından – Ahmet Cevdet Paşa – tarih dersleri alan Fatma Aliye, yaşadığı döneme göre son derece iyi bir eğitim almıştır. Fatma Aliye; yazdığı roman ve makalelerin yanı sıra felsefe, tarih ve siyaset alanındaki eserleri ile tanınmaktadır (Gürbüz, 2001: 108).

Yaşadığı dönemde ses getiren birisi olan Fatma Aliye, özellikle kadın hakları konusunda söyledikleriyle ön plana çıkmıştır. Fatma Aliye, kadın haklarına İslami bir bakış açısıyla yaklaşım göstermiş, İslam'da kadının çalışması ve üretmesine aykırı bir durum olmadığını savunmuştur. Fatma Aliye, bir feminist olarak kabul görmeyen bir

düşünür olmakla birlikte kadın haklarına dair yaşadığı döneme göre oldukça ilerici bir yaklaşım göstermiştir (Demir, 2013: 1059). Tüm bunlar Fatma Aliye'nin bu çalışmada araştırılmasında etkili olmuştur.

Fatma Aliye tarafından eserlerde ağırlıklı olarak işlenen konular arasında kadınların eğitimi ve kadınların çalışma hayatındaki varlığı yer almaktadır. Kadınların toplumdaki varlığının her alanı kapsaması gerektiğini düşünen Fatma Aliye, oldukça iyi bir eğitim almış ve kadınların bu eğitimden mahrum bırakılmaması gerektiğini savunmuştur (Koç, 2012: 192).

Fotoğraf 1. Fatma Aliye Hanım

Kaynak: Kızıltan, 2018.

Fatma Aliye, bir kadın olarak Türk toplumu için birçok açıdan ilk olma niteliği taşımaktadır. Bu nedenle Fatma Aliye hakkında ortaya koyulan bilgiler oldukça önemlidir. Fatma Aliye'nin ilk olduğu başlıca konular ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Kızıltan, 2018):

i. Fatma Aliye, bir romanı Türkçe diline çevirip yayımlayan ilk Türk kadın yazardır.
ii. İlk Türk kadın romancıdır.
iii. Bir yardım derneği kuran ilk kadın yine Fatma Aliye'dir.

iv. Fatma Aliye aynı zamanda Hilal-i Ahmet Cemiyetinin (Kızılay) ilk kadın üyesi olarak bilinmektedir.
v. Hakkında monografi yazılan ilk kadın olması Fatma Aliye'nin ilkleri arasında yer almaktadır.

Eserleri farklı dillere çevrilen ve farklı ülkelerde yayınlanan bir yazar olarak Fatma Aliye, Türk toplumunda önemli konularda ilk olma niteliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra yardım derneği kurmada ilk olması, yazar olmanın çok daha ötesinde özelliklerinin bulunduğunu göstermektedir.

"Fatma Aliye kadınların ikinci sınıf insan sayıldığı bir dönemde kendi bakış açısıyla İslami bir feminizme önayak olmuş, dönemine göre cesur söylemlerle dikkat çekmiştir. Sadece kadın haklarını savunmakla kalmamış birçok Batılı kadınla tanışmış, onlara karşı Osmanlı kadınının müdafaasını da gerçekleştirmiştir" (Demir, 2013: 1061).

Fatma Aliye aynı zamanda savunduğu bu düşünceleri ortaya koyduğu eserlerde işleyerek topluma katkı sağlama amacı gütmüştür. Bu ifadelerden hareketle Fatma Aliye'nin yaşadığı döneme göre daha ilerici bir düşünceye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınların toplumda hak ettikleri haklardan faydalanabilmesi için yürütülen çalışmalara katılan Fatma Aliye, Türk toplumunun çağdaş olabilmesi için hem Doğu hem Batı kültüründen faydalanılması gerektiğini savunmaktadır. Bunun için de Fatma Aliye ne tamamen İslamcı ne de tamamen Batıcı bir düşünce ile hareket etmektedir (Polat ve Derer, 2016: 191). Kendi yaşadığı dönemdeki birçok aydının aksine İslam dininin bilimsel ilerlemeye engel olmadığını savunması, Fatma Aliye için ayırt edici yönlerden birisidir. Fatma Aliye'nin İslam dini için sahip olduğu bu yaklaşım, kadınların çalışma hayatındaki varlığı ile ilgili konularda da açık bir şekilde görülmektedir.

Fatma Aliye'nin okuma ve yazmaya olan ilgisi çocukluk dönemine kadar uzanmaktadır. Kadınların eğitimi konusunda Fatma Aliye'nin aktif bir yaklaşımının olduğu söylenebilir ki, o dönemde toplumun son derece sınırlı düzeyde üzerinde durduğu bir konudur ve Fatma Aliye'nin ileri görüşlülüğünü göstermektedir. Kadınların eğitimi Fatma Aliye'ye göre modernleşme için atılan ilk adım niteliği taşımaktadır. Fatma Aliye tarafından dile getirilen konular arasında iyi eş-iyi anne, geleneksel ve modern eğitim ikileminde kadınlar, evlilik, evlenme şekilleri, çok eşlilik, boşanma, kadınlara çalışma

hakkının verilmesi, kadınların sosyal hayatta görünür olması, İslam dininde kadının yeri şeklinde sıralanmaktadır (Karaca, 2011: 96). Fatma Aliye'nin kadınların toplumdaki yeri ile ilgili konuların hepsinde fikir beyan etmesi bu bilgiler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

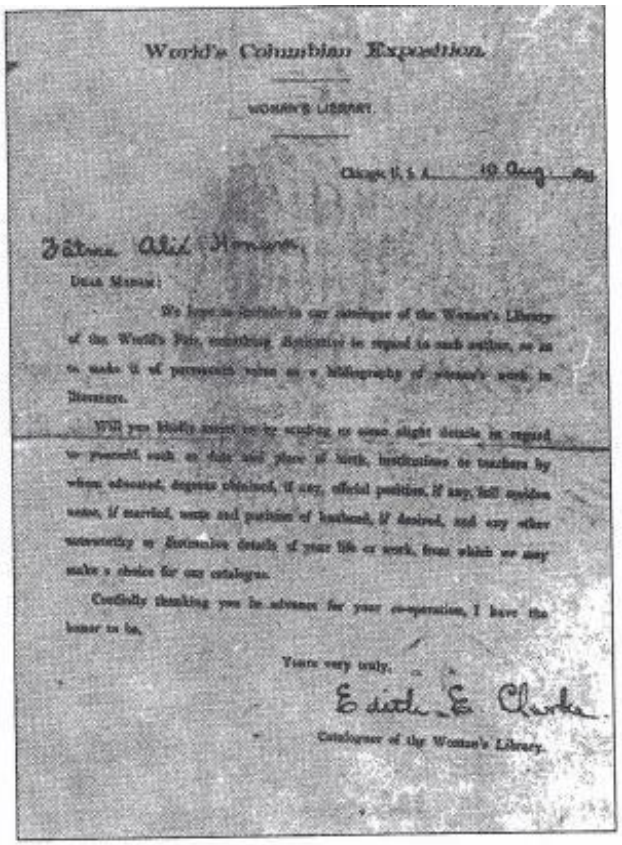
Sosyal yardım çalışmalarında etkin bir şekilde yer alması Fatma Aliye'nin değinilmesi gereken özelliklerinden birisidir. Buna örnek olarak yardım çalışmalarındaki üstün başarıları nedeniyle Kızılay tarafından verilen ödül gösterilebilir.

Fotoğraf 2. Fatma Aliye'ye Kızılay Tarafından Verilen Ödül

Kaynak: Kızıltan, 2018.

Aşağıdaki fotoğrafta ise Fatma Aliye'nin eserleri ve biyografisinin yayınlanması için yazılan mektup görülmektedir.

World's Columbian Exposition.

WOMAN'S LIBRARY.

Chicago, U. S. A. 10 Aug 93

Fatma Alié Hanoum,

Dear Madam:

We have to include in our catalogue of the Woman's Library of the World's Fair, something distinctive in regard to each author, so as to make it of permanent value as a bibliography of woman's work in literature.

Will you kindly assist us by sending us some slight details in regard to yourself, such as date and place of birth, institutions or teachers by whom educated, degrees obtained, if any, official position, if any, full maiden name, if married, name and position of husband, if desired, and any other noteworthy or distinctive details of your life or work, from which we may make a choice for our catalogue.

Cordially thanking you in advance for your co-operation, I have the honor to be,

Yours very truly,

Edith E. Clarke

Cataloguer of the Woman's Library.

Fotoğraf 3. Fatma Aliye'nin Eserleri ve Biyografisinin Yayınlanması İçin World's Colombian Exposition Woman's Library Tarafından Yazılan Mektup

Kaynak: Kızıltan, 2018.

Fotoğraf 2 ve Fotoğraf 3'te yer alan bilgilerin de destekleyeceği üzere Fatma Aliye yalnızca eserleri aracılığıyla toplum tarafından kabul gören bir birey olmanın ötesinde yardım çalışmalarına olan katılımı sebebiyle toplumda yer edinmiş birisidir. Döneminin önde gelen düşünürleri arasında yer almasına ve Türk kadını açısından pek çok konuda ilk olmasına rağmen Fatma Aliye, sosyal yardım çalışmalarına katılmış ve takdir edilmiştir. Tüm bunlar Fatma Aliye'nin Türk tarihindeki yeri ve öneminin birden fazla boyutta ele alınması gerektiğini gösteren birer bilgi olarak görünmektedir.

"Fatma Aliye sadece romanlar ve anı kitapları ile değil, Tercüman-ı Hakikat, Hanımlara Mahsus Gazete, Mahasin, Ümmet, İnkılap gibi çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazarak da düşüncelerini aktarmış ve kadınların bilinçlenmesi için çalışmalar yürütmüştür. Bu kapsamda konferanslar vermiştir. Kadın erkek eşitliğini savunarak kadınların eğitim alması gerektiğini ve eğitim

alamamalarının İslamiyet'le ilgili olmadığını ifadelendirmiştir" (Özdamar Tığlı, 2008: 255).

Fatma Aliye'nin sahip olduğu yaklaşımın sınırlarının çizilebilmesi için bu ifadelerin dikkate alınması gerekmektedir.

Kadınların çalışması konusunda Fatma Aliye kadınların çalışmasını namus dairesinde olması şartıyla desteklemektedir (Demir, 2013: 1062). O dönemin koşullarında kadınların toplumdaki yeri düşünüldüğünde böyle bir yaklaşımın varlığı olağan karşılanmaktadır.

Şekil 1. Fatma Aliye'nin Kitapları, Kaynak: **Köksal, 2011: 5.**

Yarım Kalmış Eserleri

Sabiha

Uluvv-i Cenab

Makaleleri

"Makbule Leman" Tercüman-ı Hakikat Nüsha-i Fevkaladesi, 18 Muharrem 1315,

"Bas Bleu'lardan İbret Alalım" Hanımlara Mahsus Gazete, 8 Cemaziyel Evvel 1314,

"Eslaf-ı Nisvan", Hanımlara Mahsus Gazete, 8 Cemaziyel Evvel 1314

"Eslaf-ı Nisvan": Yunan Kadim-i Nisvanı, Hanımlara Mahsus Gazete, 15 Cemaziyel Evvel 1314

"Eslaf-ı Nisvan": Arap Kadınları, Hanımlara Mahsus Gazete, 1 Cemaziyel Evvel 1314

"Eslaf-ı Nisvan", Hanımlara Mahsus Gazete, 13 Cemaziyel Evvel 1314,

"Eslaf-ı Nisvan": Kadim-i Frenk Nisvanı, Hanımlara Mahsus Gazete, 12 Recep 1314

"İlk Mektep", Tercüman-ı Hakikat, 27 Teşrin-i Sani1307

"İnsaniyet, Ümmet", 16 Recep 1327

Şekil 2. Fatma Aliye'nin Yarım Kalmış Eserleri ve Makaleleri

Kaynak: Köksal, 2011: 6.

Yaşadığı dönemde Fatma Aliye'nin pek çok farklı eser ortaya koyduğunu göstermesi bakımından Şekil 1 ve Şekil 2'de yer alan bilgilerin göz önünde bulundurulmasında fayda vardır. O dönemlerde kadınların ortaya koyduğu eserlerin sınırlı olması ve Fatma Aliye'nin ilk Türk kadın romancı olması, bu bilgilerin önemini artıran bir faktör konumundadır.

Fatma Aliye ile ilgili olarak bilinmesi gereken temel konular aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Polat ve Derer, 2016: 190-195):

i. Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olması sebebiyle eğitimli yetişmiştir.
ii. Yetişme biçimi Osmanlı kültürünün yanında batı kültürüne dair izler içerir.
iii. 17 yaşında Mehmet Faik Bey ile evlendirilmiş ve bir süre okuma yazma çalışmalarına eşi istemediği için ara vermiştir.
iv. Eşinin izin vermesi ile birlikte Türkçe çeviriler yapmaya başlamıştır.
v. Babasının arkadaşı Ahmet Mithat Paşa'nın desteğiyle birlikte Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazmaya başlamıştır.
vi. Fatma Aliye'ye göre Osmanlının ilerlemesi için tamamen batı kültürüne almak da tamamen İslami düşünceyle hareket etmek de doğru değildir. Fatma Aliye ayrıca İslamiyet'in çağdaşlaşmak için bir engel taşımadığını, kadınların çalışması gibi konularda yanlış yorumların bulunduğunu savunmaktadır.
vii. Türk kadınının ilerlemesi için Fatma Aliye, erkeklerin zihnindeki klasik kadın modelinin değişmesi gerektiğini söylemektedir.
viii. Kadınların ellerinden alınan hakları konusunda direniş göstermemesini Fatma Aliye tasvip etmemektedir.
ix. Fatma Aliye, Türk kadınının toplumda harem olarak algılanmasına karşı durmuştur.
x. İlk Türk kadın romancı olmanın yanında yazılar ve konferanslar aracılığıyla kadınların hak kazanımı için çalışmıştır.
xi. Kızılay tarafından aldığı yardım ödülü sadece edebi kişiliğiyle değil yardım sever kişiliğiyle öne çıktığını göstermektedir.
xii. Kadınların çalışması gerektiğini düşünmektedir.
xiii. Dönemine göre ilerici bir kadındır.

Sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere Fatma Aliye, döneminin önde gelen aydınlarından birisidir ve Türk kadının belirli haklar kazanabilmesi için çaba göstermiştir. Kadınların sosyal hayattaki konumunun yanında çalışma hayatındaki konumuna yönelik çalışmaları, Fatma Aliye'nin Türk toplumu için önemli bir aydın olmasını beraberinde getirmektedir.

“Fatma Aliye; toplumun modernleşmesi için kadının ihmal edilmemesi gerektiğini, çocukların yetişmesi için öncelikle kadının eğitiminin gerektiğini savunmuştur” (Gezer, 2018: 597).

Savunduğu düşüncelerin büyük bir kısmı bugün Türk toplumunda karşılık bulmuş olsa da bunları o dönemde savunabilmenin güçlüğü, Fatma Aliye’yi Türk tarihinde merkezi konuma getiren ayrıntılardan birisi olarak görünmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kadının haklar elde etmesinde etkisi olan kadınlardan birisi de Halide Edip Adıvar’dır. Edebi kişiliğinin yanında siyasi kişiliğiyle tanınan Halide Edip Adıvar, Türk kadınının toplum içinde gelişmiş toplumlarda olduğu biçimde yer alması gerektiğini savunmuş ve bunun için eğitimin rolüne dikkat çekmiş, eğitimci kimliğiyle de bu konuda hizmet göstermiştir (Yılmaz, 2013: 119). Tüm bunlar Halide Edip Adıvar’ın Türk kadınının toplumda edindiği yerde etkisi olduğunu göstermesinin yanında cumhuriyetin ilk yıllarında farklı kadın aydınların kadın hakları için çalıştığını işaret etmektedir.

Feminizm konusunda Fatma Aliye, feminizmin radikal yanlarının kadınları mutsuz edeceğini düşünmektedir. Bu durum Fatma Aliye’nin feminizmi ne tam Batı anlayışıyla ele aldığını ne de Osmanlı Devletinin içinde kadınların durumunu desteklediğini göstermektedir. Fatma Aliye ilim ve cehl makalesinde feminizmi kısımlara ayırmakta ve feminizmin radikal yanıyla ilgili endişelerini dile getirmektedir (Karaca, 2011: 96).

“Fatma Aliye Hanım, İnsanlığın ilerlemesini kadınlığın yükselmesine bağlamaktadır. Batılı anlamda bir feminizme karşı çıkan Fatma Aliye Hanım, İslam’ın zaten kadınlara toplumda eşit ve mutlu olmasını sağlayacak hakları verdiğini, ancak bu hakların örf ve adetler neticesinde ellerinden alındığını savunmuştur” (Polat ve Derer, 2016: 193).

1.3. Birinci Meşrutiyet Dönemi Kadının Toplumdaki Yeri

Meşrutiyet döneminde kadının toplumdaki yerini açıklamadan önce Birinci Meşrutiyet dönemiyle ilgili olarak temel bilgilere yer vermek gerekirse;

“Birinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Parlamentosu, iki devre olarak faaliyet göstermiştir. Birinci devre 19 Mart 1877 tarihinde başlamış 28 Haziran 1877

tarihinde sona ermiştir. Bu devrede 56 oturum yapılmıştır. İkinci devre ise, 13 Aralık 1877 tarihinde başlamış 14 Şubat 1878 tarihinde sona ermiştir. Bu devrede 29 oturum yapılmıştır. Birinci Dönemde 114, İkinci Dönemde ise, 96 mebus görev yapmıştır" (Gazel, 2005: 269).

Türk toplumunda Anayasa sürecinin başlamasını içermesi sebebiyle Birinci Meşrutiyet dönemi önemli bir yere sahiptir. Sultan Abdülhamit Han tarafından 23 Aralık 1876'da ilan edilen Birinci Meşrutiyet, devlet yönetiminde yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir (Uzun, 2005: 152). Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü engellemek için yürütülen girişimler neticesinde Birinci Meşrutiyet ilan edilmiştir. Yapılan seçimlerde vilayete göre mebus sayıları aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 3. Osmanlı'da İlk Seçimler ve Mebus Sayıları

Vilâyeti	müslim	Gayr-ı müslim
Edime Vilâyeti	4	4
Tuna Vilâyeti	3	3
Selânik Vilâyeti	3	3
Sofya Vilâyeti	2	2
Hersek Vilâyeti	3	3
Manastır Vilâyeti	2	2
İşkodra Vilâyeti	2	2
Yanya Vilâyeti	3	3
Hüdavendiğâr Vilâyeti	2	2
Kastamonu Vilâyeti	2	
Ankara Vilâyeti	2	1
Sivas Vilâyeti	2	1
Trabzon Vilâyeti maa (ile) Canik	2	1
Diyarbakır Maa Harput	2	1
Aydın Vilâyeti	3	2
Adana Vilâyeti	2	1
Konya Vilâyeti	2	1
Haleb Vilâyeti Maa Zur	3	1
Suriye Vilâyeti Maa Kudüs ve Cebel-i Lübnan	4	3
Bağdat Vilâyeti	2	1
Basra Vilâyeti Maa Necid Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti maa Kıbrıs	2	3
Girit Vilâyeti	1	1
Hicaz Vilâyeti	2	-
Yemen Vilâyeti	2	
Trablusgarb Vilâyeti	2	-
Dersaadet	5	5
Mısır	5	-
Tunus	5	-
	80	50

Kaynak: Kızıltan, 2006: 263.

Tablo 3'teki veriler, Gayr-ı Müslimlerin göz ardı edilemeyecek sayıda mebus çıkardığını göstermektedir. Bu verilere bu kısımda değinilmesinin sebebi ise gelişmelerin kadının toplumdaki yerini doğrudan etkileyecek olmasıdır.

"Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri, sosyal bilimler alanında bir çok açıdan ele alınan önemli konulardan biridir. Bu döneme dair askerî ve eğitim alanında yapılan yenilikler, Batılılaşma, milliyetçilik gibi başat konular erkek egemen bir dille ele alınırken kadınlara ve kadın hareketlerine dair konular ya hiç gündeme gelmiyor ya da oldukça sığ kalıyordu" (Erken, 2016: 268).

Birinci Meşrutiyetin bu yetersizlik konusunda toplumsal düzeyde etkileri olduğu söylenebilir.

Birinci Meşrutiyet döneminde kadın dergilerinin oluşan özgürlük ortamından faydalandığı görülmektedir. Birinci Meşrutiyet döneminde yayınlanan kadın dergileri, başka kadın dergilerinin ortaya çıkmasını teşvik etmektedir (Şahin, 2018: 94). Kadınların toplumdaki yerinin daha fazla gündeme gelmesini sağlayan bu olay, aynı zamanda kadınların elde ettikleri ya da edecekleri haklar üzerinde etkisini göstermesi sebebiyle önemli bir yere sahiptir.

Kadın öğretmenlerin varlığı, birinci meşrutiyet dönemi için önemli verilerden birisidir. Bu kapsamda 10 yıllık süre için ulaşılan başlıca veriler aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmektedir.

Tablo 4. Darümmuallimat Öğretmen-Öğrenci-Mezun Sayısı

Yıl	Mezun Sayısı	Bayan Öğr. Sayısı	Erkek Öğr Sayısı	Öğrenci Sayısı
1289 (1872-73)	-	8	50	20
1290 (1973-74)	2	-	-	17
1291 (1974-75)	2	5	31	20
1292 (1875)	2	6	58	8
1293 (1876)	2	6	62	9
1294(1877)	2	6	50	5
1295(1878)	3	-	37	-
1296(1878-79)	3	4	46	-
1297(1879-80)	3	4	25	-
1298(1880-81)	2	5	16	-
1299(1881-82)	-	-	67	15

Kaynak: Dulum, 2006: 42.

Tablo 4'te görüldüğü üzere kadınlara eğitim konusunda tanınan hakların devam ettiği Birinci Meşrutiyet döneminde, okullarda kadın öğrenciler de mezun vermektedir. Kadınların eğitim özelinde toplumdaki yeriyle ilgili düzenlemelerin anlaşılmasında tablo üzerindeki yer alan verilerin göz önünde bulundurulmasında fayda vardır.

Birinci Meşrutiyet'in ilan edildiği seçimlerde kadınların seçimlere katılmadığı, seçme hakkının yalnızca erkeklere verildiği görülmektedir (Toprak, 2013: 183). Kadınların toplumda edindiği hakların tüm alanlara yayılmadığını göstermesi bakımından bu husus önemlidir. Nitekim Türkiye'de kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları Cumhuriyet ile birlikte olmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinde dünyadaki birçok toplumda kadınların seçme ve seçilme hakkının olmaması sebebiyle Türk kadınının bu yönde bir hak edinmemiş olması, olağan karşılanmaktadır.

1.4. İkinci Meşrutiyet Dönemi Kadının Toplumdaki Yeri

Osmanlı-Rus savaşı sonrasında gelen yenilgiyle birlikte dağılan Meclis, İkinci Abdülhamit Han döneminde Jön Türk hareketinin güçlenmesi ile birlikte tekrar gündeme gelmeye başlamış, 1908 yılında padişah İkinci Meşrutiyeti yürürlüğe koymak durumunda kalmıştır. İkinci Meşrutiyet döneminde Türk kadınının toplumdaki yerinden ziyade Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına giden süreçle birlikte anılmaktadır (Birecikli, 2008: 215).

İkinci Meşrutiyetin ilanı önemli olarak görülmektedir ve İkinci Meşrutiyet ilanında katkısı olanlar hürriyet perisi şeklinde görülmektedir (Aslan, 2008: 349). Bu durum İkinci Meşrutiyetin ilanının ardından beklentilerin artmasını beraberinde getirmiştir. Haliyle kadınların toplumdaki yeri konusundaki beklentilerin varlığı da buraya dayanmaktadır.

Bu dönemde kadınların iş yaşamında yer alması konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesinin ilgili dönemde kurumlara göre yerleştirdiği işçi sayıları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 5. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesinin Yerleştirdiği Kadın İşçi Verileri

Çalışan İşçi Sayısı	Kuruluşun adı
125	Kadın amele taburu
317	Reji Fabrikası
259	Şehremaneti (Belediye)
135	Taksim fanila ve çorap fabrikası
22	Milli mensucat şirketi
29	Muhtelif aşhanelere işçi olarak gönderilenler
84	Muhtelif müesseselere gönderilen hademe
1592	Eyüp elbise imalathanesi
1440	Defterdar dokuma fabrikası
863	Beykoz deri ve kundura fabrikası
833	Bakırköy bez fabrikası
157	Sultanahmet elbise ambarı
272	Levazım iplik fabrikası
650	Ahırkapı elbise ve çadır imalathanesi
371	Saraçhane fabrikası
45	Muhtelif müesseselere memure olarak gönderilenler

Kaynak: Dulum, 2006: 66.

Tablo 5'te görüldüğü üzere kadınların çalışma hayatında yoğun bir şekilde yer almaya başlamaları, İkinci Meşrutiyet döneminde kadının toplumdaki yeri bakımından önemli bir yere sahiptir.

Kadınların edindikleri haklar bakımından İkinci Meşrutiyet dönemi oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde kadınların kazandığı haklar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Birecikli, 2008: 219-220):

i. Kadınlara yönelik yeni dernek ve cemiyetler kurulmuştur.
ii. Erkeklerin ikinci bir eşle evlenebilmeleri ilk eşin rızasına bırakılmıştır.
iii. Savaşa katılan erkeklerin yerini doldurmak için devlet dairelerinde kadınlar çalışmaya başlamıştır.
iv. Kadınların kamu hayatına katılması gerçekleşmiştir.
v. Gazetelerde – İstanbul ve Selanik yoğunlukta olmak kaydıyla – kadın haklarının geliştirilmesi yönünde yürütülen girişimlerin artış göstermesi söz konusu olmuştur.
vi. Kadınların ekonomik geleceğe sahip olmaları için girişimler yürütülmeye başlamıştır.

Anlaşılacağı üzere İkinci Meşrutiyet dönemiyle birlikte kadınların toplumdaki haklarına yönelik olarak önemli hamlelerin yapılması ve bu hamlelerde başarı elde edilmesi gerçekleşmiştir.

2. BÖLÜM: CUMHURİYET VE TÜRK KADINI

Cumhuriyet dönemi, Türk kadınının geçmişe oranla önemli haklar kazandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Cumhuriyet ve Türk kadını araştırması gereğince kadınların seçme seçilme hakkı, ilk 18 kadının milletvekili olarak seçilmeleri, kadınların iktisadi hayattaki yeri, ilk kadın başbakan olarak Tansu Çiller örneği, siyaset ve iktisadi hayatta kadınların önündeki engeller, Türkiye'de kadınların siyasette ve iktisadi hayatta varlığına ilişkin veriler, Türkiye ile dünyadaki diğer ülkeler arasında karşılaştırma yapılması konularına açıklama getirilmektedir.

2.1 Cumhuriyet Tarihi ve Atatürk'ün Kadınlara ile Kız Çocuklarına Bakış Acısı

Cumhuriyeti kuran lider olarak Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyetin yaşamın her alanında varlığını hissettirmesi için çalışmalar yürütmüştür. Atatürk, cumhuriyetin ilk yıllarında birey yetiştirme konusuna önemle eğilmiş, eğitim seferberliği başlatmıştır (Çelebi ve Asan, 2013: 140). Kız çocuklarına eğitim verilmesi de bu kapsamda yapılanlar arasında yer almaktadır. Kadınların Türk toplumunda ikinci planda kalmaları, Atatürk'ün cumhuriyetin ilanıyla birlikte üzerinde durduğu konular arasında yer almaktadır.

> "TBMM açıldıktan sonra Cumhuriyetin kurucusu Atatürk, Milli Mücadelenin kazanılmasında Türk kadınlarının ciddi çabalarının bulunduğunu bazı ortamlarda dile getirerek kadınlara hak ettikleri değeri göstermeye çalışıyor, sosyal faaliyetlere erkekler ile birlikte kadınların da katılması gerektiğini vurguluyordu" (Uzun, 2017: 73).

Dünyanın farklı ülkelerinde olduğu gibi Türk toplumunda kadının hayatın farklı alanlarındaki varlığı ve etkinliğinin yetersiz olması, cumhuriyetin ilk yıllarında değinilen konulardan birisi olmuştur. Türk kadınının yeni haklar elde etmesinde cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk'ün konuya fazlaca önem vermesi etkili olmuştur.

Osmanlı Devletinin son yıllarında kadınlar, sosyal hayat içerisinde yer almaya başlamış ve kadınlar kendi kimliklerinin farkına varmaya başlamıştır (İgüs, 2014: 496). Cumhuriyetin ilk yıllarına gelindiğinde kadınların toplumdaki yerinin geliştirilmesi gerektiği görülmüştür. Atatürk tarafından sık sık vurgulanan bu durum aynı zamanda

Türk kadınının geçmişten bugüne toplumdaki yeri ile ilişkisi sebebiyle önem ifade etmektedir.

Atatürk, Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların özellikle eğitim alanında gelişmeleri için çaba sarf etmiştir. Atatürk tarafından manevi çocuklar edinmesini ya da kız çocuklarını himayesi altına almasını bu açıdan değerlendirmekte fayda vardır. Atatürk'ün kız çocukları ve konuyla ilgili temel bilgiler bu kısımda açıklanmaktadır (Yıldırım, 2013: 77-80):

Sabiha Gökçen: Birçok açıdan Atatürk'ün takdirini kazanan Sabiha Gökçen, evlat olarak alındıktan sonra ilk Türk kadın pilot olarak Türkiye tarihine geçme başarısını göstermiştir.

Rukiye Erkin: Çankaya Köşkünde kalan ve Atatürk'ün eğitimine büyük önem vermiştir. Atatürk, öğretim ve terbiye konusunda titiz bir şekilde ilgili göstermiştir. Rukiye Erkin'in düğününü de Atatürk yapmıştır.

Afife: Savaş döneminde Atatürk'ün himayesi altına aldığı Afife, 6-7 yaşlarında Atanın yanında yer almaya başlamış ve evlenip İzmir'e gidene kadar onun himayesinde olmuştur.

Afet İnan: Atatürk'ün manevi kızlarından birisi olarak kabul edilen Afet İnan, eğitim alanındaki başarısıyla tanınmaktadır. Atatürk, Afet İnan'ın diğer Türk kadınlarına örnek olması için yurtdışına eğitime getirmesine öncü olmuş ve birçok seyahatte onu yanında götürmüştür. Afet İnan da 1950 yılında profesörlüğe yükselerek emeklerin karşılığını vermiştir.

Nebile İrdelp: Zekasıyla dikkat çeken Nebile İrdelp, Cevat Abbas Bey'in Atatürk'e haber vermesi ile birlikte Atatürk tarafından evlat edinilmiştir. İstanbul Çapa Öğretmen Okulunda öğrenci olan Nebile İrdelp, 1927'de evlat edinilmiş, politikaya hevesli bir Türk kadını olarak bilinmektedir.

Zehra Aylin: Atatürk'ün Latife Hanım'la evliliği sonrasında evlat edindiği Zehra Aylin, İngiltere'ye eğitim için gönderilmiştir. İstanbul'a gelmek için trenle Londra'dan Paris'e seyahat ederken hayatını kaybeden Zehra Aylin'in naaşıyla Atatürk özel olarak ilgilenmiştir.

Ülkü Adatepe: Atatürk'ün en çok bilinen manevi kızlarından birisi olan Ülkü 9 aylıkken Atatürk'ün himayesine alınmıştır. Atatürk'ün çok değer verdiği ve ilgilendiği bir kızı olarak Ülkü Adatepe, Atatürk'ün ölümüne kadar yanından ayrılmamıştır (Yıldırım, 2013: 80).

Atatürk'ün yanında diğer çocuklara göre daha fazla kalan Ülkü Adatepe ile Atatürk arasındaki bağ ve diğer manevi çocukları şöyle açıklanmaktadır:

> "Atatürk, çocukların riyakârlık bilmeden bütün istek ve arzularını içlerinden geldiği gibi açıklamalarından çok hoşlanırdı. Son yıllarını da çok sevdiği bir çocukla geçirdi. Küçük Ülkü'yü tanımıştı. Ülkü, her zaman Atatürk'ün yanında bulunurdu. O kadar ki bazen misafirlerin yanında kucağına otururdu. Artık kimse küçük kıza kızmıyor, üstelik içten gelen bir sevgi ile küçük kızı seviyorlardı. Ülkü, çok sevimli bir kızdı. Uzaktan Atatürk'ü görünce sevinçle koşar, Atatürk'ün kucağına fırlardı. Atatürk, her zamanki tatlı sesiyle küçük kıza neşeli şeyler söyler onun kalbini elde etmeğe çalışırdı. Ülkü, onun bir parçası gibiydi. Nereye gitse yanında götürürdü. Küçük kız, hasta olduğu zaman doktorlarla beraber muayene eder, hastalığı hakkında geniş bilgi alırdı. Ülkü, bir defa tifo olmuştu. Doktorlar tifo geçici olduğu için hastanın yanına sokmak istemiyorlardı. Atatürk, hiçbirini dinlemezdi. Hasta, Dolmabahçe'de yattığı için her gün Florya'dan Ülkü'yü yoklamaya giderdi bulaşıcı bir hastalık olmasına rağmen onun yanında uzun uzun kalırdı. Ülkü'nün dışında ki manevi çocukları (Makbule, Afet İnan, Sabiha, Ülkü, Rukiye, Nebile, Abdürrahim, Afife, Zehra ve Mustafa) fakat bunların arsında Ülkü, Atatürk'ün çocuk sevgisinin bir simgesi olmuştu" (Çelik, 2018: 3) .

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kadını ve Atatürk konusunda elde edilen bilgiler şu ifadeler aracılığıyla özetlenebilir:

> "Mustafa Kemal Atatürk "Dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir" diyecek kadar kadının toplum ve medeniyet içindeki yerini takdir etmektedir. Kadın haklarını batılılaşmanın ve çağdaşlaşmanın bir unsuru olarak algılamıştır. Türk kadınına her zaman güvenmiş ve Türk kadınının toplumda hak ettiği yere gelebilmesi için öncü reformlara imza atmıştır" (Erdem, 2015: 1266).

Toplumda uzun yıllardır arka planda kalan kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaları için söylemlerinde ve davranışlarında kız çocuklarının eğitimine önem veren Atatürk, topluluklara hitap ederken de kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ifadeler kullanmaktadır. Bunlardan birisi şöyledir:

"Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı, bir mutluluk parıltısısınız! Memleketi asıl aydınlığa boğacak sizsiniz. Kendinizin ne

kadar mühim, kıymetli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şeyler bekliyoruz; kızlar, çocuklar!" (https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/arastirma/arastirmamerkezleri/atam/ataturk/Pages/Kendi-Kaleminden-Atat%C3%BCrk.aspx). Görüldüğü üzere Atatürk, kız çocuklarının eğitimini teşvik etmekte ve onlardan çok şey beklediklerini vurgulamaktadır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk'ün kadına verdiği değeri ve önemi alınan kararlarla gösterdiği bilinmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kadınının o döneme göre hızlı bir biçimde haklar elde etmeye başlamıştır. Kadınların eşit yurttaş sayılması, seçme-seçilme hakkına sahip olması bunların başında gelmektedir. Bu kararların alınmasının öncüsü Atatürk'tür ve bunlar Atatürk'ün kadınlara ve kadınların eğitimine verdiği önemin göstergesidir (Erdem, 2015: 1271).

Atatürk'ün manevi kız çocuklarına karşı hassasiyetinin yanı sıra tüm kadınlara karşı davranışının kadınlara büyük değer verecek şekilde olduğu görülmektedir. Bunu Atatürk'ün eşi Latife Hanım'la olan ilişkilerinden anlamak mümkündür. Latife Hanım, Atatürk'le yaklaşık 2 buçuk sene evli kalmıştır (Balkaya, 2014: 5).

Atatürk'ün evlilik ve kadınlarla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

> "Hayat kısadır. Bunu kutlama ve taçlandırma için, insanların genellikle makul gördükleri vasıta evliliktir. Bu umumî kurala uymayanlar, pek sınırlı ve müstesnadırlar. Bu istisnaları oluşturanlar da, esas kuralın fenalığından değil ve fakat tersine bu güzel kurala inanmadan kendilerini meneden sebeplerin mahkûmu olduklarından, belki evlenmiş olmaktan korktuklarından fazla bedbaht olanlardır, inkâr edilmez bir gerçektir ki insanlar, hayat, kadınsız olamaz. Evli olanlar, hayatın vazgeçilmezini temin etmiş ve bütün düşünce ve isteklerini bir maksat, bir meslek, bir amaca yöneltmiş olur. Ancak talih, eşlerin ruh ve kalplerini iyi geçindirsin!" (https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/arastirma/arastirmamerkezleri/atam/ataturk/Pages/Kendi-Kaleminden-Atat%C3%BCrk.aspx).

Hayatın kısa olduğuna vurgu yapan Atatürk, erkeklerin işlerine iyi davranmasını ve onları mutlu etmelerini öğütlemektedir.

2.2. Kadınların İktisadi Hayattaki ve Siyasal Hayata Katılımı

II. Meşrutiyet döneminden itibaren Türk kadınlarının toplumdaki haklarına dair seslerinin daha fazla çıkmaya başladığı görülmektedir. Seçme ve seçilme hakkı da bu

konulardan birisidir. 1923 yılının Nisan ayında seçim kararının alınması ile birlikte kadınların seçme ve seçilme hakları yeniden gündeme gelmiştir (Yılmaz, 2016: 265). Kadınların seçme seçilme hakkını elde etmeleri öncesinde sürecin gelişiminde etkisi olan faktörlerin bilinmesi bakımından bu ifadeler önemlidir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla birlikte Türk kadını eğitimde erkeklerle eşit olanaklara kavuşmuş olmasına rağmen 1923, 1927 ve 1931 seçimlerine katılamamıştır. 1924'te oluşturulan Anayasaya göre kadınların seçme ve seçilme hakkı bulunmamaktadır (Konan, 2011: 167).

Türk kadınının seçme seçilme hakkına sahip olması yönündeki ilerlemeler şu şekilde açıklanmaktadır:

> "1934 yılında İsmet İnönü ve 191 arkadaşının İntihabı Mebusan Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine yönelik teklifi kabul edilmiştir. Bu kanunun 5, 11, 16, 23 ve 58'inci maddelerindeki "18 yaşını bitirenler" ifadesi yerine "22 yaşını bitirenler" şeklinde değişiklik olmuştur. Bu maddelerdeki "Zükûr" kelimesi kaldırılarak yerine "kadın, erkek" ifadesi yazılmıştır. TBMM'de 258 kişinin oyu ile kanun değişikliği yapılmıştır. Ret ve muhalif oy çıkmamıştır. Türk kadınına milletvekili seçme hakkı verilmesi bütün ülkede bayram havası estirmiş, İstanbul'da çeşitli etkinlikler yapılırken Ankara'da kadınlar Halkevinde toplanmıştır" (Uzun, 2017: 78).

> "1930 yılında kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. 1933 yılında Köy Kanununun 20. ve 25. maddelerinde yapılan değişikliklerle kadınlara köyde muhtar ve ihtiyar kuruluna seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 5 Aralık 1934 günü 1924 Anayasasının 10 ve 11. Maddelerinde yapılan değişiklikler ile genel seçimlerde de seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Buna göre kadın erkek fark etmeksizin 30'unu bitiren her vatandaş mebus seçilebilecek, 22'sini dolduran her Türk vatandaşı mebus seçebilecektir" (Konan, 2011: 168-7-168).

Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme haklarının tam anlamıyla 1934 yılında verilmesi ile birlikte toplumda kadınlar önemli bir kazanım elde etmişlerdir.

Kadınların Türkiye'de seçme seçilme hakkı elde etmesinde Medeni Kanun ve Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla birlikte sosyal alan ve eğitim alanında sağlanan kazanımların rolü büyüktür. Bununla birlikte Türk Kadın Birliği ve Türk Ocakları gibi kurumların kadınların seçme seçilme hakkı elde etmesinde önemli katkıları olmuştur (Özer, 2014: 131).

Türkiye kadınlara seçme seçilme hakkı tanınması konusunda dünyadaki pek çok ülkeden önce davranmıştır. Dünyada kadınların seçme seçilme haklarına sahip olmalarıyla ilgili aşağıdaki bazı örnekler bu durumun anlaşılmasına katkıda bulunacaktır (Ekşi, 2018: 16):

i. 1893 yılında kadınlara oy verme hakkı tanıyan Yeni Zelanda, dünyada kadınlara bu hakkı tanıyan ilk ülke olmuştur. Seçilme hakkı ise 1919'da kadınlara verilmiştir.
ii. 1902 yılında Avustralya kadınlar bazı düzenlemeler olsa da seçme hakkı tanınmıştır.
iii. 1906'da Finlandiya, 1907'de ise Norveç belirli kısıtlamalar eşliğinde kadınlara seçme seçilme hakkı tanımıştır. Norveç, kısıtlamaları kısa süre sonra kaldırmıştır.
iv. ABD'de kadınlar 1920 yılında oy verme hakkına sahip olmuşlardır.
v. 1'de kadınlara seçme hakkı tanıyan Azerbaycan bu hakkı veren ilk Müslüman ülke olarak görünmektedir.
vi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 11, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise 8 ülke kadınlara seçme seçilme hakkı tanımıştır.

Görüldüğü üzere kadınlara seçme seçilme hakkı konusunda Türkiye'den önce davranan ülkelerin sayısı sınırlıdır. Ülkelerin kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımadan önce çoğunlukla seçme hakkı tanımakla vermiş olduğu, ardından seçilme hakkı vermeyi tercih ettiği görülmektedir. Türkiye'de ise durum öncelikle belediye seçimlerinde kadınlara seçme hakkı tanınması, ardından milletvekili seçimi için kadınların da seçme seçilme hakkının bulunması biçiminde gelişim göstermiştir. Bununla birlikte dünya savaşlarının kadınlara seçme seçilme hakkının tanınmasında başlıca kırılma noktaları olduğu anlaşılmaktadır. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının öncesinde ve sonrasında kadınların seçme ve seçilme haklarıyla ilgili kararlar alınması böyle bir çıkarımı mümkün kılmaktadır.

Kadınların seçme seçilme hakkına sahip olmalarını Türkiye'de olumlu karşılayanlar olduğu gibi olumsuz karşılayanlar da olmuştur. Bu durumunda gazetelerde ele alınışına dair bir takım örnekler aşağıda verilmiştir.

Fotoğraf 4. Kadınların Seçme Seçilme Hakkı Konusunda Karikatür – 1

Kaynak: Salman Bolat, 2014: 33.

Fotoğraf 4'te görüldüğü üzere kadınların seçme ve seçilme hakkına ilişkin olumsuz bir karikatür gazetede yer almaktadır. Bu karikatürde kadınlara verilen seçme seçilme haklarının kadının eşine karşı olan tutumunu değiştireceği ve erkeklere karşı sert davranışlar sergileneceği düşüncesi işlenmiştir. Kadınlara verilen seçme seçilme hakkını olumsuz bir şekilde karşılayan bir kesimin varlığını ve bunun basında yer aldığını göstermesi bakımından bu örnek önemlidir.

Fotoğraf 5. Kadınların Seçme Seçilme Hakkı Konusunda Karikatür – 2

Kaynak: Salman Bolat, 2014: 33.

Fotoğraf 5'te görüldüğü üzere kadınlara seçme seçilme hakkı verilmesi, kadınların hırsıyla birlikte açıklanmıştır. Kadınların toplumda Tanzimat döneminden itibaren edindikleri hakların birer basamak olarak aktarıldığı karikatürde, kadınların hırslarını kullanarak millet vekili seçilmeye kadar uzanabilecekleri savunulmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye'de kadınların seçme seçilme hakkına sahip olmaları bir anda olmamıştır. Gerek ülkede meydana gelen değişimler gerekse kadınların ilgi ve yönelimlerinin değişiklik göstermesi, toplumda kadınların farklı haklara sahip olması konusunu gündeme getirmiştir. Kadınların seçme seçilme hakkına sahip olmalarına kadar uzanan bu süreç şu şekilde özetlenebilir: "İkinci Meşrutiyet döneminde kadınların toplumsal alanda daha görünür olmaları, siyasete ilgi duymaya başlamaları, kadın hakları ile ilgili belirgin iyileşmeler, bağımsız bir kadın hareketi ortaya koymaları gibi bir birikimin üzerine Millî Mücadele'ye fiili katkıları dolayısıyla kadınlara da seçme ve seçilme hakkı verilmesi yönündeki arayışlar 1923'ten itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelmiştir. Bu arayışlar dönemin bazı gazetelerinde de yankı bulmuş ve desteklenmiştir" (Müezzinoğlu ve Kaya, 2017: 154).

“Kadınlar, tarihin ilk dönemlerinden bu yana ekonomik yaşamın aktif üyesidirler fakat kadının geleneksel yapı içinde rolü onun ev dışı çalışmasını engellemektedir. Türkiye’de cumhuriyetin kurulması sonucu eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanabilen kadınlar çalışma yaşamına katılmaya başlamışlardır” Ereş, 2006: 47).

Siyaset için geçerli olduğu gibi iktisadi hayat için de kadınların varlığı cumhuriyetin kurulması ile birlikte kendisini göstermiştir. Kadınların Türk toplumundaki yerine dair cinsiyetçi yaklaşım ve ekonomik açıdan gelişmenin geç kaydedilmesi, kadının iktisadi hayattaki yerinin geç olgunlaşmasına neden olmuştur.

Cinsiyet eşitsizliği, kadınların iktisadi hayattaki rollerini ve yerini belirleyen faktörlerden birisidir. Bu kapsamda yer alan başlıca hususlar aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 6. Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadınların Konumu

Büyüme Bakış Açısı	*Tezi*	*Cinsiyet Eşitsizliğinin Çıktısı*
Neoklasikler/ Modernizasyon	Ekonomik büyüme kadınlar ve erkekler arasında daha fazla eşitliğe neden olur	Büyüme ve gelişme cinsiyet eşitsizliklerini azaltır. Eşitsizlikler kadının statüsünü geliştiren önlemlerden sonra azalır.
Boserup/Kalkınma Açısından Kadın	Politika yapıcıların büyümenin eşitliğe yol açmasını beklemeden önce cinsiyet önyargılarını ortadan kaldırmak için müdahalesi gereklidir.	
Kallkınma İktisatçıları (Kadın ve Kalkınma)	Büyümenin cinsiyet eşitliği üzerinde karmaşık etkisi vardır.	Kadının statüsünü geliştiren önlemlerin eşitsizliği azaltacağını beklemek doğru olmayabilir. Bu eşitsizlikler kalıcı yapıya sahip olabilir
İçsel Büyüme	İnsan sermayesini dahil ederek, emek girdisinin yeniden üretime katkısını vurgular.	Kadınların çocuklara yatırımlarının daha fazla olduğu göz önüne alındığında, Kadınların gelir dağılımının düzeltilmesinin büyümeye etkisi olacaktır.

Kaynak: Aydemir, 2014: 32.

Tablo 6'da görüldüğü üzere cinsiyet eşitsizliği ve kadınların toplumdaki konumuna dair modernleşme, kalkınma, içsel büyüme gibi konularda farklı tezler ortaya konularak açıklama getirilmektedir.

Erkeklerin daha yoğun bir şekilde yer aldığı iktisadi hayatta kadınlar ayrımcılıklarla karşılaşmaktadır. Kadınlar ve erkeklerin iktisadi hayatta farklı uygulamalarla

karşılaştığının göstergeleri arasında istihdam payları ve ülkedeki toplam gelirde kadınların payları olarak sayabiliriz (Gökçek Karaca, 2013: 429). Kadınların iktisadi hayatta kendilerini giderek daha fazla kabul ettirmelerine karşın bu göstergelerde ayrımcılığa maruz kalmaları söz konusu olmaktadır.

Kadınlara toplumda verilen değer, toplumların uygarlık düzeyinin yansıması olarak görülmektedir (Tutar ve Yetişen, 2009: 118). Bunun bir getirisi olarak kadınların iktisadi hayatta yoğun biçimde yer alması beklenmektedir. Kadınların iktisadi hayatta yeterince yer almadığı bir toplum için geride kalmış bir toplum değerlendirmesini yapmak yanlış olmayacaktır.

İktisadi hayatta kadınların işgücüne katılımları bir ülkede uygarlık düzeyinin yansımalarından birisidir. Bu kapsamda toplumlarda kadınların işgücüne katılım oranları aşağıdaki gibidir.

Tablo 7. Gelişmişlik Düzeyi ve Kadınların İşgücüne Katılımı

Ülke Ya Da Bölge	Çalışan Kadınlar	İşgücünde Kadınların Payı	Kadınların İşgücüne Katılım Oranları
GELİŞMİŞ	**156,5**	**40,9**	**58,6**
BÖLGELER*			
ABD	53,9	44,1	66,0
JAPONYA	24,3	39,9	57,8
ALMANYA	11,1	39,9	51,3
İNGİLTERE	11,7	41,4	62,6
FRANSA	10,2	42,5	55,2
İTALYA	8,9	36,9	43,4
İSPANYA	4,8	32,6	37,5
KANADA	5,7	43,2	65,4
AVUSTRALYA	3,1	39,7	54,1
İSVEÇ	2,1	48,0	79,4
GELİŞMEKTE OLAN			
BÖLGELER**	**554,5**	**34,7**	**48,6**
ÇİN	267,2	43,3	75,5
HİNDİSTAN	76,8	26,2	32,3
ENDONEZYA	19,8	31,3	38,0
BREZİLYA	13,5	27,2	32,2
PAKİSTAN	3,4	11,4	12,1
TAYLAND	12,2	45,9	74,8
MEKSİKA	7,1	27,0	31,1
TÜRKİYE	7,2	34,0	47,4
FİLİPİNLER	6,4	32,1	39,2
GÜNEY KORE	5,7	34,0	42,2
SSCB*	69,2	48,3	72,6
DÜNYA***	790,1	36,5	51,3

Kaynak: Ergüder, 2006: 69.

Tablo 7'de görüldüğü üzere kadınların gelişmiş toplumlarda işgücüne katılımları yüzde 50'nin üzerinde iken gelişmekte olan toplumlarda yüzde 30 ile yüzde 45 arasında değişiklik göstermektedir. Kadınların iktisadi hayatta yoğun bir biçimde yer almaları ile birlikte toplumda daha fazla kabul görmeye başlamaları söz konusu olmaktadır. Kadınların iktisadi hayattaki varlıklarının artması, aynı zamanda ülkelerin uygarlıklarının gelişmiş oldukları anlamına gelmektedir. Yukarıdaki tabloda yer alan veriler dikkate alınarak değerlendirme yapıldığında İsveç'in kadınların iktisadi hayatta en yoğun biçimde yer aldığı ülke konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Bu ülkeyi Kanada, ABD ve İngiltere gibi batı ülkeleri takip etmektedir.

Türkiye'de kadınların iktisadi hayattaki yeri, kadınların eğitim seviyesine göre değişiklik göstermektedir. Eğitim seviyesinin yüksek olduğu kadınlar, statüsü yüksek işler yapma isteğine sahiptirler. Ancak bu noktada kadınların toplum tarafından kendilerine uygun görülen işleri yapma eğiliminde olmaları söz konusudur. Dolayısıyla kadınların iktisadi hayattaki varlıkları, toplumun kadına yönelik bakış açısıyla doğrudan ilişkili bir konumdadır (Küçük, 2015: 3).

Türkiye'de kadınların 2000'li yıllarda iktisadi hayatta yer aldıkları sektörler açısından bir değerlendirme yapılacak olursa ortaya aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Tablo 8. Türkiye'de Kadınların Çalıştıkları Sektörlerin Dağılımı (2004-2013)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet	Diğer
2004	51	16	33	1
2005	46	16	37	1
2006	44	16	40	1
2007	43	15	41	1
2008	42	15	42	1
2009	42	15	43	1
2010	42	15	42	1
2011	42	14	43	1
2012	39	14	46	1
2013	37	15	48	1

Kaynak: Toksöz, 2014: 36.

Tablo 8'de yer alan verilere göre Türkiye'de kadınların tarım sektöründe çalışma yoğunluğunun azaldığı ve hizmet sektörüne doğru bir kaymanın gerçekleştiği görülmektedir. Kadınların sanayi sektöründeki çalışma oranlarının yüzde 15 düzeyinde olduğu Türkiye'de hizmet sektöründeki durumun yüzde 33'ten yüzde 50 düzeyine çıktığı, tarım sektöründe ise yüzde 50 düzeyinden yüzde 35 düzeyine gerilediği tespit edilmiştir.

Kadınların iktisadi hayattaki varlıklarını etkileyen başlıca faktörler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Özer ve Biçerli, 2004: 66-68):

i. Ücretsiz aile işçiliği yapılması,
ii. Eğitim düzeyinin düşük olması,
iii. Kayıt dışı istihdam,
iv. Yaş gruplarına göre işgücüne katılımda farklılıkların bulunması,
v. Yasal düzenlemelerin kadınların istihdam edilebilmesi için yeterli etkililikten uzak olması,
vi. Medeni durum,
vii. Doğurganlık hızı,
viii. Erkeklerin işgücüne katılım oranları,
ix. Boşanma sayıları,
x. Göç,
xi. Ülke genelindeki işsizlik oranları,
xii. Ekonomik krizler şeklindedir.

Yukarıda sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere kadınların iktisadi hayattaki varlıklarını etkileyen ekonomik ve sosyal faktörlerden bahsedilmektedir. Kadınların iktisadi hayattaki konumu ve durumu, burada yer verilen faktörlerin her birisinin farklı düzeyde etkisi altında olabilir. Tüm bunlar kadınların iktisadi hayattaki varlıklarının kapsamlı bir biçimde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Toplumun kadınlar için belirlemiş olduğu roller, iktisadi hayatta kadınların durumuyla ilgili bir diğer konudur. Türk toplumu açısından değerlendirilme yapıldığında kadınlara annelik, ev hanımlığı rollerinin uygun görüldüğü ve kadınların toplumda ayrımcılığa maruz kaldıkları, işe girme konusunda fırsat eşitsizliği gerçekleşmektedir (Gül, Yalçınoğlu ve Atlı, 2014: 174). Kadınların iktisadi hayattaki varlıklarının gelişim

göstermesi için toplum tarafından belirli rollerle sınırlandırma anlayışının terk edilmesi gerekmektedir.

Bugün gelişmiş toplumlarda dahi kadınların iktisadi hayatta ayrımcılığa maruz kalmaları söz konusu olmaktadır. Bunun yanında bazı toplumlarda belirli işlerin kadınlara özgü olarak nitelendirildiği bilinmektedir. Kadınların iktisadi hayattaki varlığı açısından bu husus şu ifadelerle açıklanabilir:

> "Çalışma hayatındaki kadın-erkek ayrımcılığından dolayı yüksek kazançlı ve yüksek vasıflı bazı işlerin kadınlara kapalı tutulması, kadınların eşit işe eşit ücret alamamaları, yarı zamanlı, düşük statülü ve enformel işlerde çalışmaları ve sendikalaşma oranlarının düşük seviyelerde olması, kadınların işgücü piyasalarındaki ikincil konumlarının birer yansıması olarak kabul edilebilir" (Küçük, 2015: 4).

Türkiye'de kadınların erkeklere karşı maruz kaldıkları ayrımcılıklar, iktisadi hayatta kadınların varlığının sınırlı olmasına neden olmaktadır. Ancak yine de son yıllarda iktisadi hayatta kadınların varlığını artırmak için girişimler yapıldığı görülmektedir (Arıkoğlu Ündücü ve Türk, 2012: 42). Toplumun kadınların iktisadi hayattaki varlığına dair yaklaşımın normalleştirilmesine katkı sağlanması, kadınların iktisadi hayatta sürekli bir biçimde var olmalarına katkı sağlayacak bir uygulama olarak görünmektedir.

2.3. Türkiye'de Kadınların Siyasette ve İktisadi Hayatta Varlığına İlişkin Veriler

Siyasi ve iktisadi işleyiş, kadınların siyasette ve çalışma hayatındaki varlığını etkileyen temel konulardan birisi konumundadır. Türkiye'de kadınların ikinci planda kalmaları sebebiyle siyasette ve çalışma hayatında istedikleri konumu elde edemediklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Ama şunu da söylemek gerekir ki, kadınların bireysel haklarını elde etmek için gösterdikleri çaba, siyasette ve çalışma hayatında varlıklarını olumlu yönde etkilemektedir (Onay, 2013: 103).

Kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almaları için Türkiye'de son yıllarda yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Özellikle doğum süreçlerinde kadınlara tanınan haklarla birlikte kadınların çalışma hayatında daha etkin şekilde yer almaları için girişimler yürütülmektedir (Gül, Yalçınoğlu ve Atlı, 2014: 170). Türkiye'de yürütülen bu girişimlerin aynı zamanda kadınların siyasette daha etkin olmaları şeklinde sonuçlanması beklenmektedir.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'de geçmişten bugüne parlamentodaki kadın vekil oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 9. Türkiye'de Kadın Vekil Oranları

Sıra No	Seçim Yılı	Parlamentodaki Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Toplam İçindeki Kadın Milletvekili Oranı %
1	1935	395	18	4.6
2	1939	400	15	3.8
3	1943	435	16	3.7
4	1946	455	9	2.0
5	1950	487	3	0.6
6	1954	535	4	0.7
7	1957	610	7	1.1
8	1961	450	3	0.7
9	1965	450	8	1.8
10	1969	450	5	1.1
11	1973	450	6	1.3
12	1983	400	12	3.0
13	1987	450	6	1.3
14	1991	450	8	1.8
15	1995	550	13	2.4
16	1999	550	22	4.0
17	2002	550	24	4.4
18	2007	550	50	9.1
19	2011	550	79	14.4

Kaynak: Mamur Işıkçı ve Şengün, 2017: 406.

Tablo 9'da görüldüğü üzere 1935'te parlamentoda 18 kadın milletvekili vardır ve bu rakam yüzde 4 oranına karşılık gelmektedir. 1935'ten itibaren 1957 yılına kadar Türkiye'de kadın vekillerin oranlarının düzenli bir biçimde azaldığı, yüzde 0,7 seviyesine

kadar gerilediği görülmektedir. 1961'e gelindiğinde 450 milletvekilinin yer aldığı parlamentoda yalnızca 3 kadın milletvekilinin yer alması oldukça düşük bir oranı ortaya çıkarmaktadır ve olumsuz bir durumdur. 2000'li yıllarda kadın vekil sayısında artış gözlense de milletvekili sayısının 450'den 550'ye çıkması sebebiyle oransal olarak kayda değer bir artışın yaşandığını söylemek güçtür. 2002 yılında yüzde 4,4 olarak belirlenen Türkiye'de kadın milletvekili oranı 2007'de yüzde 9,1'e çıkmış, 2011'de ise yüzde 14,4 düzeyine ulaşmıştır. 2011 yılında parlamentoda kadın milletvekili sayısının 79'a ulaştığı görülmektedir. Türkiye'de kadın milletvekili oranlarının kadın haklarının gelişim gösterdiği yıllarda dahi yüzde 2-3 düzeyinde kalması, bu konuda yeterli ilerlemenin kaydedilemediği şeklinde yorumlanabilir. Son yıllarda kadın milletvekillerinin parlamentodaki oranı yüzde 10 seviyesinin üzerinde seyrediyor olsa da bu oranların da yeterli olmadığı bilinmektedir. Tüm bunlar kadınların Türkiye'de siyasette yeterince yer alamadığını gösteren veriler olması sebebiyle ayrı ayrı önem ifade etmektedir.

Türkiye'de kadınların siyasette yeterince yer alamadığını gösteren bir başka gösterge ise yerel seçimlerdeki kadın siyasetçi varlığıdır. Bu kapsamda son yıllardaki yerel seçimlere ait veriler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 10. Türkiye'de Yerel Seçimlerde Kadın Sayısı ve Kadın Oranı

	Toplam Sayı	**Kadın Sayısı**	**Kadın Oranı**
1999 Seçimleri			
Belediye Başkanı	3216	20	0,6
Belediye Meclis Üyesi	34084	541	1,6
İl Genel Meclisi	3122	44	1,4
2004 Seçimleri			
Belediye Başkanı	3225	18	0,56
Belediye Meclis Üyesi	34447	817	2,37
İl Genel Meclisi	3208	57	1,78
2009 Seçimleri			
Belediye Başkanı	2948	26	0,8
Belediye Meclis Üyesi	31790	1340	4,2
İl Genel Meclisi	3379	110	3,2
2014 Seçimleri			
Belediye Başkanı	1396	40	2,8
Belediye Meclis Üyesi	20498	2198	10,7
İl Genel Meclisi	1251	60	4,7

Kaynak: Yaylı ve Eroğlu, 2015: 514.

Tablo 10’a göre kadınların belediye başkanı, belediye meclisi üyesi ve il genel meclisinde yer alma oranları parlamentodaki kadın vekil oranlarına benzer şekilde oldukça düşük düzeydedir. 1999’da yüzde 0,6 olan kadın belediye başkanı oranı 2004 seçimlerinde 0,56, 2009 seçimlerinde 0,8, 2014 seçimlerinde ise yüzde 2,8 olarak belirlenmiştir. Kadın belediye başkanı oranlarının yanı sıra belediye meclis üyesi ve il genel meclisi üyelerinin sayılarının da sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. 1396 belediyenin yalnızca 40 tanesinin kadın başkana sahip olması, Türkiye'de kadınların yerel siyasette de sınırlı düzeyde yer aldığını göstermektedir. Kadınların belediye başkanı, il genel meclisi ve belediye meclis üyesi bakımından milletvekillerinden daha düşük bir orana sahip olması dikkat çeken bir veridir. Parlamentodaki kadın vekil artışı hızının yerel seçimlerde daha sınırlı düzeyde kaldığı, yukarıdaki tablo üzerinde yer alan veriler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

Türkiye'de kadınların siyasetteki varlığının sınırlı olmasında toplumun ve siyasi partilerin sorumlulukları bulunmaktadır. Kadınların siyasi partiler tarafından eş, anne ve çalışan kadın olarak görülmesi, parti söylemlerinde sağlık ve sosyal güvenlik söylemlerinde yer almaları, siyasi partilerin kadınların siyasette sınırlı düzeyde yer almasında etkisi olduğunu göstermektedir (Demirkürek, 2011: 70). Toplumun ve siyasi partilerin kadınlara karşı böyle bir yaklaşımının olması, kadınların erkek egemen toplumun koşulları altında yaşamasını beraberinde getirmektedir.

Daha önceki kısımlarda da ifade edildiği üzere Türkiye'de kadınların yeterince istihdam edilememesi, kadınların siyaset başta olmak üzere hayatın diğer alanlarında yeterince etkili bir biçimde yer almalarının önüne geçmektedir. 2000’li yıllarda kadınların istihdamına ilişkin veriler, bu konuda açıklayıcı olmaktadır.

Tablo 11. Türkiye'de 2000'li Yıllarda Kadın İstihdam Oranları

Yıllar	Kadın İstihdam Oranı
2000	24,9
2001	25,1
2002	25,3
2003	23,9
2004	20,8
2005	20,7
2006	21,0
2007	21,0
2008	21,6
2009	22,3
2010	24,0
2011	25,6
2012	26,3
2013	27,1
2014	26,7
2015	27,5
2016	28,1
2017	27,7

Kaynak: Yakut, 2015: 40.

Tablo 11'de görüldüğü üzere Türkiye'de kadınların istihdam oranları yüzde 20 ile yüzde 30 arasında bir değerde seyretmektedir. 17 yıllık sürede kadınların istihdam edilme oranında yalnızca yüzde 3'lük bir ilerleme sağlanmıştır. Gelişmiş ülkelere göre oldukça sınırlı düzeyde olan bu oran Türkiye'de kadınların çalışma hayatında yeterince yer alamamaları ve dolayısıyla siyaset gibi arenalarda etkili olamamaları şeklinde sonuçlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kadınların çalışma hayatındaki varlıklarıyla ilgili olarak bir sonraki bölümde yer verilecek olan bilgiler ile birlikte bu konuda daha anlaşılır bilgiler ortaya konulması hedeflenmektedir.

Türkiye'de kadınların siyasetteki varlığıyla ilgili değerlendirme yaparken değinilmesi gereken konulardan bir tanesi kadın girişimciliğidir. Kadınların kendi adlarına kurdukları işlerde işle ilgili kararları almaları ve işle ilgili süreçleri yürütmeleri kadın girişimciliğini açıklamaktadır. Kadınların toplumsal cinsiyet ayrımına rağmen girişimcilik konusunda adımlar atmaları, kadın girişimciliği konusunun önemini meydana getirmektedir (Demircioğlu, 2016: 147). Türkiye gibi ataerkil toplumlarda bu önem düzeyi daha yüksektir denilebilir.

Kadın girişimcilerin özellikleri 3 ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlar girişimci olmaya dayalı özellikler, sosyo-kültürel değerlere dayalı özellikler, cinsiyet rollerine dayalı özellikler şeklinde sıralanmaktadır. Girişimci olmaya dayalı özellikler güven, risk alma, yenilikçi olma gibi özellikleri içermekte iken sosyo-kültürel değerlere dayalı özellikler saygınlık, iyi ilişkiler kurma, işbirliği yapma ve çevreden destek alma şeklindedir. Kadın girişimcilerin cinsiyet rollerine dayalı özellikleri ise iyi iletişim kurma, sorunları rahatlıkla çözüme, hoşgörülü ve özverili olma biçimindedir (Erdoğan Morçin, 2013: 170).

> "Türkiye'de kadın girişimciliği konusu, kapsamlı ve geniş olarak ilk kez 1992 yılında İstanbul'da yapılan bir sempozyumda gündeme gelmiştir. Daha sonra Türkiye'de kadın girişimciliğinin desteklenmesi için 1993 yılında bir kararname çıkarılmıştır" (Türkten ve Demiryürek, 2016: 58).

Görüldüğü üzere Türkiye'de kadın girişimciliği konusunun gündeme gelmesi oldukça geç olmuştur ve bu nedenle Türkiye'de kadın girişimciler bulundukları konum açısından gelişmiş ülkelerin gerisinde yer almaktadır.

Kadınların iş hayatındaki varlığının önünde engel olarak görünen bir takım hususlar bulunmaktadır. Türkiye'de kadınların girişimciliklerine engel niteliği taşıyan başlıca

faktörler ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler şeklinde sıralanmaktadır (Bedük, 2005: 116). Bu faktörlerin önüne geçilmesi ve kadınların girişimciliklerinin teşvik edilmesi ile birlikte Türkiye'de kadın girişimciliği konusunda iyi bir noktaya ulaşılması mümkün olacaktır.

Kadın girişimcilerin erkek girişimcilerden ayrılan temel özellikleri aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 12. Kadın Girişimcilerin Erkek Girişimcilerden Ayrılan Özellikleri

Kadın Girişimciler	Erkek Girişimciler
Motivasyon kaynakları, yükselmesine izin verilmediği için daha çok başarma arzusu taşımalarıdır.	Motivasyon kaynakları, geleceklerini kontrol ve güvence altına alma eğilimleridir.
Kadınlar önceki işlerini, yüksek derecedeki iş memnuniyetsizliği nedeniyle terkederek yeni girişimlerinde daha zor işler ile uğraşırlar.	Erkekler girişimlerini mevcut işlerinin bir alternatifi, bir hobi gibi gördüklerinde yeni işlerine geçerler.
Kadınlar bir girişime başlarken kişisel varlıklarına ve birikimlerine güvenmektedirler.	Erkekler, yeni girişimlerine başlarken, özsermayelerinin yanı sıra yatırımcıları, banka kredileri veya bireysel kredileri kullanırlar.
Kadınlar, orta düzey yöneticilikte, genellikle hizmet sektöründe deneyimlidirler.	Erkekler, imalat, finans ve teknik alanlarında deneyime sahiptirler.
Erkeklere nazaran kendilerine daha az güvenirler ve daha fazla kuralcıdırlar.	Kadınlara nazaran kendilerine daha fazla güvenirler, daha esnek ve daha toleranslıdırlar.
Kadınlar girişimlerine, 35-40 yaşları arasında başlamaktadırlar.	Erkekler girişimlerine, 25-35 yaşları arasındayken başlamaktadırlar.
Kadın girişimciler genellikle liberal sanat eğitimi almışlardır.	Erkek girişimciler genellikle teknik ve işletme alanında eğitim almışlardır.
Kadın girişimcilerin ilk sıradaki destekçileri eşleri, ikinci sırada yakın arkadaşları ve üçüncü sırada mesleki birlikler gelmektedir.	Erkek girişimcilerin en önemli destekçileri danışmanları olan avukatları ve muhasebecileri, ikinci sırada ise eşleri gelmektedir.
Kadın girişimciler daha çok perakende, halkla ilişkiler ve eğitim hizmetleri sektöründe girişimde bulunmaktadırlar.	Erkek girişimciler daha çok imalat, ithalat ve ileri teknoloji alanlarında girişimde bulunmaktadırlar.

Kaynak: Erdoğan Morçin, 2013: 171.

Tablo 12'de görüldüğü üzere kadın girişimcilerin erkek girişimcilerden ayrılan özellikleri; daha yüksek başarma isteği, daha zor işlerle ilgilenmeye ilgi duyma, bilgi ve

birikimlerine güvenmeleri, hizmet sektöründe deneyimli olmaları, eşleri ve yakın arkadaşlarının desteğini almaları, hizmet sektörünün yanında halkla ilişkiler ve eğitim hizmetleri gibi sektörlerde girişimde bulunmaları şeklinde sıralanmaktadır. Kadın girişimciler çoğunlukla 35-40 yaş aralığında girişimlerine başlamaktadırlar. Erkeklerin 25-35 yaş aralığında girişimciliğe başlaması kadınların toplumda ikinci planda görülmelerinin bir sonucu olarak görünmektedir.

8 Mart Dünya Kadınlar Günü, kadınların toplumdaki konumuna dikkat çekilebilmesi için iyi bir fırsattır. Kadınların sadece Türkiye'de değil dünyanın pek çok farklı yerinde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaları, bu konunun uluslararası düzeyde ele alınması gereken bir sorun olduğunu göstermektedir. 1910'lu yıllarda kadınların kendi haklarını savunmak için kutladıkları gün yani 8 Mart Dünya Kadınlar Günü olarak ilan edilmiştir ve o günden bu yana dünya üzerinde kutlanmaya devam etmektedir (Sallan, 1993: 159).

Tarihi süreçte Türkiye'de kadın haklarının gelişimi aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

i. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kadınlara yönelik reformlar daha çok gündeme gelmeye başlamıştır.
ii. 4'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte kız ve erkeklere eşit haklarla eğitim olanağı tanınmıştır.
iii. Kadınlara 1933 yılında seçme hakkı, 1934 yılında ise seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.
iv. 1935'te Türkiye'de ilk kez kadınlar parlamentoya girdi.
v. 5'te kadınlara analık sigortası yasası yürürlüğe girmiştir.
vi. 0'de Türkiye'de ilk kadın belediye başkanı Mersin'den Müfide İlhan seçilmiştir.
vii. 1966'da erkek ve kadın işçilere ücret eşitliği sözleşmesi onaylanmıştır.
viii. 1971 yılında Türkan Akyol Türkiye'de ilk kadın bakan olarak görev yapmaya başlamıştır.
ix. 1987'de kadına yönelik politika danışma kurulu kurulmuştur.
x. 0'da kadınların çalışmasının kocasının iznine dayandıran kanun maddesi iptal edilmiştir.
xi. 0'da şiddete uğrayan kadınlara destek vermek için kadın konuk evleri açılmış ve hizmet vermeye başlamıştır.
xii. 1991 yılında ilk kadın vali olarak göreve atanan Lale Aytaman, Muğla ilinde görevine başlamıştır.
xiii. 3'te Tansu Çiller Türkiye'de ilk kadın başbakan olarak göreve gelmiştir.

xiv. 3’te kadın erkek eşitliği yaklaşımıyla Türk Vatandaşlığı Kanununda değişiklikler yapılmıştır.
xv. 2004 yılında gebe kadınların çalışma şartları ve kadın işçilerin gece mesaisinde çalışmalarıyla ilgili kanunlar yürürlüğe girmiştir.

Sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere kadın haklarının Türkiye'de gelişiminin nispeten geç kalması söz konusudur. Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinde kadınlara yönelik düzenlemelere ağırlık vermesi, kadın hakları konusunda toplumun genel beklentisinin değil uluslararası hukukun etkili olduğu çıkarımının yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Türkiye'de kadın hakları konusunda yasal düzenlemelerin varlığı görülmektedir. Ancak kadınların toplumda daha etkin ve eşit bir biçimde yer alabilmelerine yönelik yasal düzenlemelerde uluslararası hukukun etkisi ön plana çıkmakta, Türkiye'nin kendi iç dinamikleri yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de kadın hakları konusunda yürütülen girişimlerde süreklilik sağlanamamakta, yasalar uygulamaya konulsa da erkek egemenliği devam etmektedir (Kaypak ve Kahraman, 2016: 313).

Kadın hakları ve siyasete katılım ilişkisine dair yapılan değerlendirmeler Türkiye'nin bu konuda geride kaldığını göstermektedir. Kadınların siyasete katılımında istenen oran yüzde 50 olmakla birlikte dünya genelinde istenen bu seviyeye ulaşılması için zamana ihtiyaç olduğu ortadadır ve bu nedenle kadınların siyasete katılımında kritik oran parlamentoda yüzde 30 kadın olarak kabul edilmektedir (Mozakoğlu, 2018). Türkiye'de kadınların parlamentodaki varlığı yaklaşık yüzde 15 olarak belirlenmiştir. Bu da kritik eşiğin oldukça altında kalındığını göstermektedir. Kadın haklarının yeterince gelişmemiş olması ve kadınların ayrımcılığa maruz kalmaya devam etmeleri, bu sonucu ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'nin kadın hakları ve siyasete katılım açısından geride kaldığını gösteren verilerden bir tanesi Avrupa Birliği ortalamasıdır. Avrupa Birliğinde kadınların parlamentoda yer alma oranları ortalama yüzde 36 olarak belirlenmiştir ve kritik eşiğin üzerindedir. Yunanistan, Kıbrıs, Polonya, Bulgaristan gibi Avrupa Birliğinin geri planında kalmış ülkeleri dışında hemen her ülkenin yüzde 30’luk kritik eşiğin üzerinde olması önemli bir ayrıntı olarak görünmektedir (Mozakoğlu, 2018).

2.3.1. Türkiye'de Kadınların Siyasette ve İktisadi Hayattaki Varlığının Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması

İçinde bulunulan dönemde ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin göstergelerinden birisi de kadınların siyasi hayatta temsil edilmesi ve toplumdaki sosyal konumlarıdır (Deniz, 2007: 2). Çalışmanın konusu açısından bu durum değerlendirildiğinde gelişmiş ülkelerde kadınların siyasette ve çalışma hayatında daha yüksek düzeyde yer almaları beklentisi mevcuttur. Türkiye ve diğer ülkeler kıyaslamasıyla birlikte konuyla ilgili somut veriler elde edilmektedir.

Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren kadınların anne ve eş imajlarıyla sınırlı kalmaları, önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Dünyada ve Türkiye'de kadın hareketlerinin gelişim göstermesi ile birlikte yaşanan tartışmaların yoğunlaşması ve kadınların farklı rollere yönelmeleri söz konusu olmuştur. Türkiye açısından Tansu Çiller'in bir kadın olarak başbakan seçilmesi, bu konuda kadınların ilgisinin artmasını sağlamıştır (Onay, 2013: 102).

Diğer toplumlar ile Türk toplumunun kadınlara tanınan haklar açısından karşılaştırılmasını – siyaset ve çalışma hayatı dahil – içeren bir araştırmada ulaşılan şu sonuç, Türkiye ve diğer ülkeler kıyaslamasında önemli ölçüde fikir vermektedir:

> "Uluslararası alanda bir ülkenin en büyük demokratik göstergelerinden biri kadınlara tanınan haklardır. Bir ülkenin daha bilinçli bir toplum oluşturabilmesi için, kadınların yönetim kadrolarında ve karar alma mekanizmalarında yer almaları zorunludur. Ancak ülkemizin bu alanda eksiklikleri bulunmaktadır" (Örtlek ve Tekelioğlu, 2013: 284).

Türkiye'nin kadınların siyaset ve çalışma hayatı da dahil olmak üzere kadınlara tanınan haklar konusunda gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğu, bu ifadelerle net bir biçimde ortaya konulmaktadır.

Eğitim ve sağlık gibi alanların yanı sıra kadınlar sosyal güvenlik ve siyaset gibi konularda da ayrımcılığa uğramaktadırlar. Kadınların toplumsal hayata katılımında belirleyici olan bu konularda ayrımcılığa uğramaları, kadın haklarının gelişme gösterdiği günümüz koşullarında gelişmiş ülkelerde dahi karşılaşılan bir durumdur. Özellikle çalışma hayatında gözlenen ayrımcılık, kadınların hayatın diğer alanlarındaki varlığını

doğrudan etkilemesi sebebiyle önemlidir (Çakır, 2008: 25). Bu nedenle kadınların siyasetteki varlığına ilişkin değerlendirmelerde, kadının çalışma hayatındaki varlığını ve etkisini göz ardı etmemek gerekir.

Bazı ülkelerdeki siyasi partiler – özellikle gelişmiş ülkelerde – kadınların siyasette etkin bir biçimde temsil edilmesi için kota uygulamaktadır. Buna ilişkin örnekler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 13. Bazı Ülkelerdeki Siyasi Partilerin Kadınların Temsili İçin Uyguladığı Kota Oranları

Ülkeler	**Partiler / Kota Oranları**
Arjantin	Sosyalist Parti % 30 Radikal Yurttaşlık Birliği % 30
Avusturya	Sosyal Demokrat Parti % 40 (her iki cinsiyet için)
Brezilya	Demokrat İşçi Partisi % 30 (sadece parti örgütlerinde)
Kanada	Yeni Demokratik Parti % 50
Danimarka	Sosyal Demokrat Parti % 40 (her iki cinsiyet için)
Finlandiya	Sosyal Demokrat Parti % 40 (her iki cinsiyet için)
Fransa	Sosyalist Parti % 50
Makedonya	Makedonya Sosyal Demokrat Birliği % 30 (her iki cinsiyet için)
Almanya	Sosyal Demokrat Parti % 40 (her iki cinsiyet için)
İtalya	İtalyan Sosyalist Partisi % mak 66 (her iki cinsiyet ve parti örgütleri için) Sosyal Demokratlar % 40 (her iki cinsiyet için)
Meksika	Demokratik Devrim Partisi % 50 Kurumsal Devrimci Parti % 50
Hollanda	İşçi Partisi % 50
Norveç	Norveç İşçi Partisi % 40 (her iki cinsiyet için)
İsveç	İsveç Sosyal Demokrat Parti % 50 (tüm adaylar için)
Türkiye	**Cumhuriyet Halk Partisi % 33 (her iki cinsiyet için)** **Barış ve Demokrasi partisi % 40 (her iki cinsiyet için)**

Kaynak: Yaylı ve Eroğlu, 2015: 513.

Tablo 13'te yer alan verilere göre kadınların siyasette temsil edilmesi için yüzde 30 ile yüzde 50 arasında değişen kota uygulamaları mevcuttur. Özellikle Avrupa kıtasındaki gelişmiş ülkelerde bu konuda önemli bir girişim olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Brezilya ve Arjantin gibi Güney Amerika ülkeleri ile Kanada'nın varlığı tabloda

dikkat çekmektedir. Siyasi partilerin kota uygulamasına ilişkin Sosyal Demokrat Parti, İşçi Partisi ve Sosyalist Partilerin bu uygulamaya daha fazla yer verdiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de ise Cumhuriyet Halk Partisi ile Barış ve Demokrasi Partisinin benzer uygulamalara yer verdikleri görülmektedir. Ülkelerdeki her partinin bu yönde uygulamasının olmadığı, bu girişimlerin belirli partilerle sınırlı kaldığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Kota uygulamasıyla ilgili bir diğer veri ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablo üzerinde ülkelerde uygulanan kota biçimi ve kadın parlamenter oranlarına ilişkin veriler bulunmaktadır.

Tablo 14. Avrupa Birliği Ülkelerinde Kota Uygulaması Örnekleri

AB ÜYE ÜLKELER	**U**	**B**	**P**	**%**	**ADAY ÜLKELER**	**U**	**B**	**P**	**%**
Almanya			x	31,6	Hırvatistan			X	17,8
Avusturya			x	32,2	Makedonya	X	x	X	28,3
Belçika	x		x	34,7	**AVRUPA DİĞER**	**U**	**B**	**P**	**%**
Çek Cumhuriyeti			x	15,5	Bosna Hersek	X	x	X	14,3
Danimarka*				36,9	İsviçre			X	25,0
Fransa	x	x	x	18,5	İzlanda			X	31,7
Güney Kıbrıs Rum Y.			x	14,3	Moldova			X	20,8
Hollanda			x	36,7	Norveç			X	37,7
İngiltere			x	19,7	Sırbistan	X	x	X	20,4
İrlanda			x	13,3	**TÜRKİYE**				9,1
İspanya	x	x	x	36,0					
İsveç			x	47,3					
İtalya			x	17,3					
Litvanya			x	24,8					
Lüksemburg			x	23,3					
Macaristan			x	10,4					
Malta			x	9,2					
Polonya			x	20,4					
Portekiz	x		x	21,3					
Romanya			x	11,2					
Slovakya			x	19,3					
Slovenya			x	12,2					
Yunanistan		x	x	13,0					
ORTALAMA				**22,5**					

U: Ulusal düzeyde anayasa ya da seçim yasasında öngörülen kota, B: Bölgesel düzeyde anayasa ya da seçim yasasında öngörülen yasa; P: Partilerin aday gösterecekleri kadın oranına ilişkin kota

Kaynak: Toksabay Esen ve Memişoğlu, 2018: 13.

Tablo 14'e göre AB ülkeleri ile aday ülkelerin tamamında kadınların siyasette temsilci olmalarına ilişkin kota uygulamaları yer almaktadır. Bazı ülkelerde ulusal düzeyde,

bölgesel düzeyde ve gösterilecek olan aday konusunda olacak şekilde üç kotanın da bir arada uygulandığı görülmektedir. Türkiye'de ise böyle bir uygulama bulunmamaktadır. Bunun bir getirisi olarak da Türkiye'nin kadın siyasetçi oranının diğer ülkelerin hepsinin gerisinde kalması sonucu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin kısa vadede İsveç, Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika gibi yüzde 35'in üzerinde kadın temsilci olan ülkeleri yakalaması gerçekçi olmasa da kadınların parlamentodaki temsil oranlarının yüzde 20'nin üzerine çıkarılması için girişimler yürütülmesi gerçekçi bir beklenti olarak görünmektedir. Siyasi partilerin başvurdukları kota uygulaması konusunda edinilen bilgiler göz önünde bulundurularak Türkiye'nin kadınların siyasetteki varlığı ve temsil edilmesi konularındaki uygulamalarda gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye ve diğer ülkeler karşılaştırmasında ülkelerin yerel düzeyde kadın temsil oranları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 15. Ülkelere Göre Kadınların Yerel Siyasette Temsil Oranları

Ülke	Belediye Başkanı %	Belediye Meclis Üyesi %
Almanya	17	24
Fransa	11	47
İsveç	17	42
Finlandiya	10	34
Hollanda	16	22
Bulgaristan	10	20
İtalya	7	16
Macaristan	12	15
Nikaragua	10	34
Honduras	10	22
Meksika	4	16
Panama	16	13
Venezuela	6	30
Avustralya	15	26
Pakistan	1	25
Filipinler	18	24

Kaynak: Yaylı ve Eroğlu, 2015: 515.

Tablo 15'te yer alan veriler, belediye başkanı ve belediye meclis üyesi konumlarında kadınların farklı ülkelerde yüzde 15'lerden yüzde 40'lara kadar yer aldığını göstermektedir. Gelişmiş Avrupa ülkelerinin yanı sıra Bulgaristan, Pakistan, Filipinler,

Nikaragua, Panama gibi gelişmekte olan ülkelerde kadınların yerel düzeyde siyasette görev alma oranları, Türkiye'nin çok üzerinde görünmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin kadınların yerel düzeyde siyasette temsil edilmesi için daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir.

Dünyada en yüksek kadın belediye başkan oranına sahip olan ülkeler aşağıdaki tablo üzerinde yer almaktadır.

Tablo 16. Dünyada En Fazla Kadın Belediye Başkanı Oranına Sahip Ülkeler

Ülke	**Kadın Belediye Başkan Oranı %**
Mauriti	40
Yeni Zelanda, Sırbistan	26
Letonya	25
Venezuela	18
İzlanda, İsveç, ABD	17
Güney Afrika, Panama, Hollanda	16
Avustralya, Filipinler, Moldova	15
Norveç, Slovakya	14
Şili	13
Macaristan	12
Kosta Rika, Fransa, Lüksemburg, Gana, İspanya, Bolivya	11
Honduras, Nikaragua, Bulgaristan, Estonya, Finlandiya	10

Kaynak: Yaylı ve Eroğlu, 2015: 516.

Tablo 16'daki veriler, Türkiye'deki kadın belediye başkanlarının oranının yüzde 2,8 olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde dünyadaki ülkelerin büyük çoğunluğunun gerisinde kalındığını göstermektedir. Gelişmişlik düzeyi farklılık gösteren pek çok ülke, kadın belediye başkanı oranlarında yüzde 10'un üzerine çıkmışken Türkiye'de bu oran oldukça sınırlı kalmış görünmektedir.

Dünya genelinde kadınların seçme-seçilme hakkı kazandığı yıllar ise aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmiştir. Ülkelerin kadınların siyasetteki temsiline ilişkin girişimlerinin ne zaman başladığına dair fikir vermesi sebebiyle bu tabloda yer alan verilerin bilinmesinde fayda vardır.

Tablo 17. Dünya Ülkelerinde Kadınların Seçme-Seçilme Hakkını Kazandığı Tarihler

1893 Yeni Zelanda	1902 Avustralya	1906 Finlandiya	1913 Norveç
1915 Danimarka İzlanda	1918 Avusturya Almanya Rusya	1919 Belçika Lüksemburg İsveç Hollanda	1920 Cezayir Çek Cumhuriyeti ABD
1928 İngiltere İrlanda	1929 Ekvator Romanya	1930 Güney Afrika	1931 Portekiz İspanya
1934 Brezilya Küba **Türkiye**	1944 Bulgaristan Fransa	1945 İtalya Japonya	1946 Yugoslavya Venezuela
1947 Arjantin Meksika	1948 İsrail Nijerya	1949 Çin	1950 Hindistan
1952 Yunanistan Lübnan	1956 Mısır	1959 Tunus	1960 Kıbrıs
1963 İran	1971 İsviçre		

Kaynak: Yaylı ve Eroğlu, 2015: 518.

Tablo 17'de Türk kadınının Fransa, İtalya, Japonya gibi gelişmiş ülkelerdeki kadınlardan çok daha önce seçme-seçilme hakkı elde ettiğini göstermektedir. Avrupa'daki ülkelerin büyük çoğunluğu, seçme-seçilme hakkı konusunda diğer ülkelere göre önce davranmış olsa da dünyada bu hakkı tanıyan ilk ülkenin Yeni Zelanda olması dikkat çekicidir. Türkiye'de kadınların pek çok gelişmiş ülkeye göre çok daha erken bir şekilde seçme-seçilme hakkı elde etmesine karşın siyasette kadınların varlığının diğer ülkelerin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Toplumsal hayatın farklı evrelerinde

ayrımcılığa maruz kalan Türk kadını, bunun bir getirisi olarak siyasette de sınırlı düzeyde yer alabilmektedir.

Kadınların parlamentodaki temsil oranlarının dünya üzerindeki bölgesel dağılımı ise aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 18. Kadınların Parlamentodaki Temsilinin Bölgelere Göre Dağılımı

Bölgeler	**Ortalama %**
İskandinav Ülkeleri	42.1
Amerika Kıtası	25.0
Avrupa (İskandinav Ülkeleri Dâhil) – AGİT Üyesi Ülkeler	24.7
Avrupa (İskandinav Ülkeleri Hariç) – AGİT Üyesi Ülkeler	23.1
Sahra Altı Afrika	22.4
Asya	18.2
Arap Ülkeleri	17.8
Pasifik	13.1

Kaynak: Yaylı ve Eroğlu, 2015: 519.

Tablo 18'de İskandinav ülkelerinin kadınların siyasetteki varlığı konusunda dünyanın diğer ülkelerinin önünde yer aldığı görülmektedir. Bu bölgeyi Amerika ve Avrupa kıtası takip etmektedir. Türkiye'de yüzde 14 düzeyinde olan parlamentodaki kadın oranının yalnızca pasifik ülkelerinden fazla olması ve Arap ülkelerinin dahi gerisinde kalması, kadınların siyasetteki varlığının Türkiye için çözüm üretilmesi gereken temel konulardan birisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Aşağıdaki tabloda dünyada kadınların parlamentoda yer alma oranları bakımından en çok öne çıkan ülkeler yer almaktadır.

Tablo 19. Dünyada Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı Sıralaması

Ülke	Seçim Yılı	Sandalye	Kadın Milletvekili	Kadınların Meclisteki Oranı
1. Ruanda	2013	80	49	61.3%
Bolivya	2014	130	69	53.1%
Küba	2013	612	299	48.9%
İzlanda	2016	63	30	47.6%
Nikaragua	2016	92	42	45.7%
İsveç	2014	349	152	43.6%
Senegal	2012	150	64	42.7%
Meksika	2015	500	213	42.6%
Finlandiya	2015	200	84	42.0%
Türkiye	2015	549	80	14.6%

Kaynak: Mamur Işıkçı ve Şengün, 2017: 408.

Tablo 19'a göre dünyada kadın vekillerin yüzde 60 düzeyine kadar ulaştığı ülkeler mevcuttur. Her ne kadar yüzde 50'yi aşan ülkeler sınırlı olsa da yüzde 40'ın üzerinde kadın vekil oranının bulunduğu çok sayıda ülke olduğu görülmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinden ve farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin parlamentolarında kadın vekillerin oranlarının yüzde 40 seviyesini aşmasına karşın Türkiye'de bu oranın yüzde 14,6 düzeyinde kalması, kadınların siyasetteki varlığı konusundaki yetersizliği ortaya koymaktadır.

Çalışma hayatında kadınların varlığına ilişkin veri karşılaştırması yapılmadan önce kadınların hangi nedenlerle çalışma hayatının dışında kaldıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Türkiye'de kadınların çalışma hayatında yeterince yer alamamalarının öncelikli sebepleri eğitim ve fırsat eşitsizliğidir. Kadınların eğitim ve fırsat eşitsizliklerinin sonucunda yapılan işten alınan ücretler, işe alınma ve işten çıkarılma gibi konularda ayrımcılığa maruz kalmaları söz konusu olmaktadır. Çalışma hayatında uygulanan cinsiyet ayrımcılığı kadınların sosyal, ekonomik ve politik açıdan dışlanmasına neden olmaktadır (Çakır, 2008: 42).

Kadınların Türkiye'de çalışma hayatındaki varlığına dair daha önceki kısımlarda veriler sunulmuştu ve kadınların yüzde 26-28 düzeyinde çalışma hayatında yer aldıkları belirlenmiştir. Bu veriler gözetilerek Türkiye ile AB ülkelerinin karşılaştırılmasına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 20. Yıllara Göre AB Ülkelerinde Kadınların Çalışma Oranları

Ülke	2001	2006	2011	2012
Almanya	58,7	61,5	67,7	68,0
Belçika	51,0	54,0	56,7	56,8
Danimarka	72,0	73,4	70,4	70,0
Fransa	56,0	58,6	59,7	60,0
İtalya	41,1	46,3	46,5	47,1
İngiltere	65,0	65,8	64,5	65,0
İsveç	72,3	70,7	71,8	71,8
Yunanistan	41,5	47,4	45,1	41,9
İspanya	43,1	53,2	52,0	50,6
Portekiz	61,3	62,0	60,4	58,7
Hollanda	65,2	67,7	69,9	70,4
Avusturya	60,7	63,5	66,5	67,3
Macaristan	49,8	51,1	50,6	52,1
AB-27	54,3	57,2	58,5	58,6

Kaynak: Güner, Ural Uslan ve Çiçek, 2014: 61-62.

Tablo 20'deki verilere göre Avrupa ülkelerinde kadınların çalışma oranlarının yüzde 70'lere kadar uzandığı görülmektedir. 2000'li yılların başından itibaren yapılan değerlendirmelerle birlikte kadınların çalışma hayatındaki varlığının – birkaç istisna dışında – düzenli bir biçimde arttığını gösteren bilgilere ulaşılmıştır. Hollanda, Almanya, Danimarka, İngiltere gibi ülkelerin kadınların çalışması konusunda öne çıktıkları söylenebilir. Türkiye ile kıyaslandığında Avrupa ülkeleri kadınların çalışma hayatında varlığı açısından oldukça ileride görünmektedir.

Yıllara göre AB ülkelerinin kadınların çalışma oranı ortalaması ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 21. AB'de Çalışan Kadın Ortalaması (2005-2017)

Yıl	AB Ortalaması (%)
2005	43,60
2006	44,06
2007	44,78
2008	46,02
2009	45,56
2010	45,36
2011	45,38
2012	45,33
2013	45,28
2014	45,68
2015	46,11
2016	46,65
2017	47,02

Kaynak: Güner, Ural Uslan ve Çiçek, 2014: 63.

Tablo 21'de AB ülkelerinin kadınların çalışma oranları konusunda bir istikrar yaşadığı görülmektedir. 2008 yılında yaşanan kriz istisna olacak şekilde tüm yıllarda kadınların

çalışma hayatındaki varlığının artış göstermesi söz konusudur. Buna karşın Türkiye'de inişli-çıkışlı bir grafik vardır ve kadınların çalışma oranları yüzde 25 ile yüzde 28 arasında bir değerde seyretmektedir. Kadınların çalışma hayatındaki varlığı konusunda Türkiye gerek istikrar sağlanması gerekse kadınların çalışma oranları bakımından geride kalmış görünmektedir.

> "Dünyada İnsan haklarının ve sosyal demokrasinin gelişmesi kadın haklarına verilen önem ile doğrudan ilişkili bir durumdur. Bu açıdan bakıldığında kadın hakları ile ilgili sorunların çözümüne yönelik çabalara yönelmek hükümetler açısından kaçınılmaz bir görevdir" (Mamur Işıkçı ve Şengün, 2017: 401).

Buradan hareketle Türkiye'de hükümet tarafından kadınların cinsiyet ayrımcılığına uğramalarının önüne geçilmesi için girişimlerin artırılması gerekliliği anlaşılmaktadır.

2.3.2. Siyaset ve İktisadi Hayatta Kadınların Önündeki Engeller

Toplumlardaki geleneksel yaşam biçimlerinin ve değer yargılarının bir getirisi olarak kadınların siyasi hayattaki varlıklarının erkeklere oranla daha sınırlı düzeyde gerçekleştiği görülmektedir (Mutlu, 2012: 2). Hayatın hemen hemen her alanında ayrımcılığa maruz kalan kadınlar, kadın hakları konusunda elde edilen kazanımların yansımalarını siyasette pek fazla görememektedir. Kadınların siyasetteki varlığına ilişkin önyargılar, siyasi hayatta kadınların yoğun bir şekilde yer almasının önünde engel teşkil etmektedir.

Kadınların siyasi hayattaki varlıklarının önünde pek çok engelin varlığından bahsedilmektedir. Bunlar arasından öne çıkanları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Çağlar, 2011: 61):

i. Gelenekler,
ii. Toplumdaki değer yargıları,
iii. Ekonomik olarak eşlere bağlı olma durumu,
iv. Eş baskısı,
v. Çevre baskısı,
vi. Çalışma hayatında yeterince yer alamama,
vii. Ataerkil toplum yapısı,
viii. Yeterince temsil edilememe,

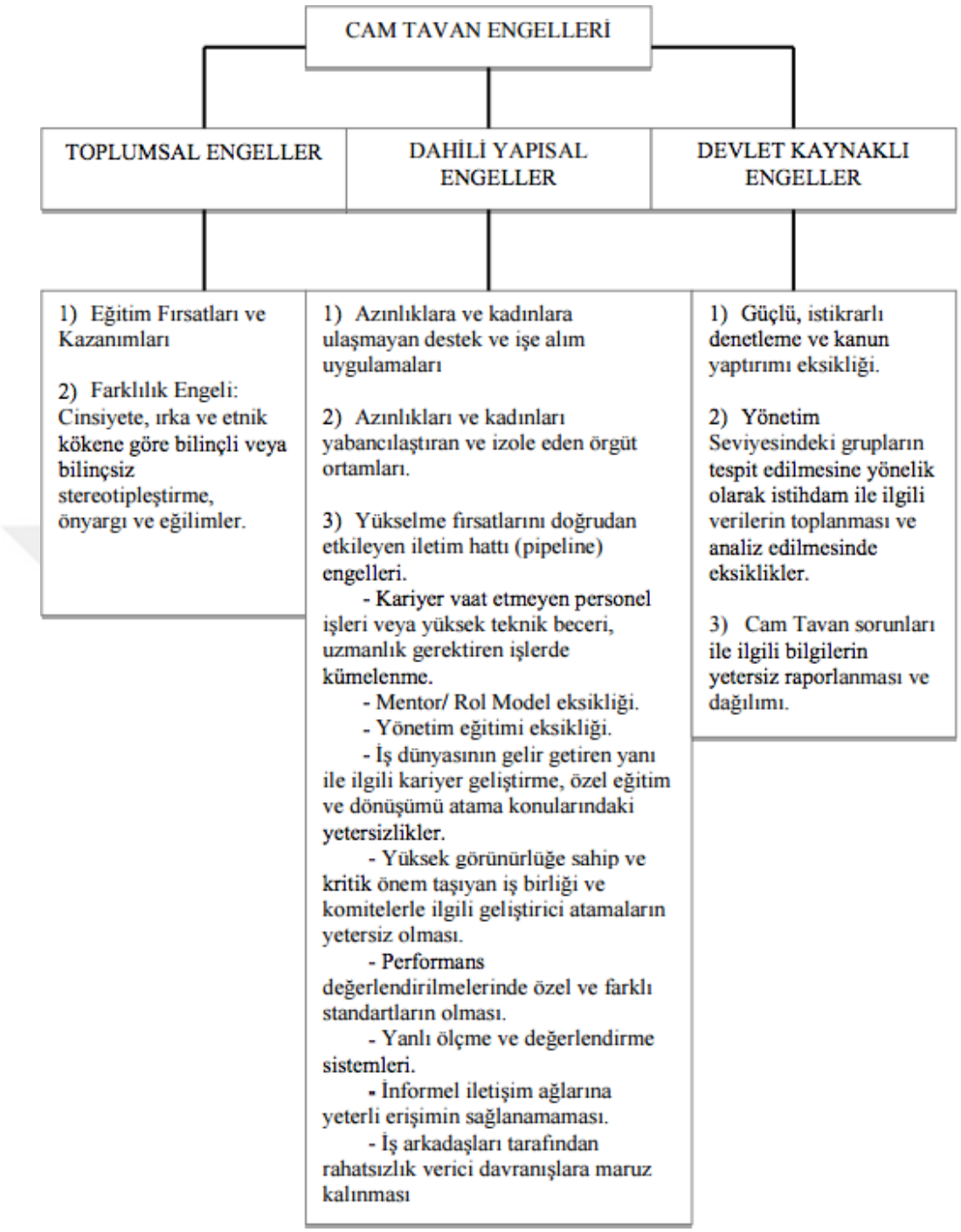
ix. Eğitim açısından yetersiz kalma,
x. Cinsiyetçi yaklaşım ve buna bağlı olarak kadınların cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaları,
xi. Yasal olarak elde edilen hakların uygulamada yeterli ölçüde karşılık bulamaması,
xii. Toplumun kadınların siyasetteki varlığına karşı tutucu bir yaklaşıma sahip olması,
xiii. Sosyal baskı,
xiv. Siyasi baskı,
xv. Dinsel faktörler şeklindedir.

Yukarıda sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere kadınların siyasetteki varlığına ilişkin farklı alanlara dair engeller bulunmaktadır. Kadınların yasal olarak elde ettikleri kazanımların siyasi hayata yansımaması, siyasette kadınların varlığının sınırlı düzeyde olmasını beraberinde getirmektedir. Değinilen engellerin etkisiyle birlikte kadınlar, siyasete ilgilerini kaybetmeye başlamakta ve bunun neticesinde siyasette kadınların varlığı daha sınırlı bir düzeye gelmektedir.

Kadınların çalışma hayatında yeterince yer almamaları, kötü koşullarda çalışmaları, düşük ücretle çalışmaları ve siyasal haklardan mahrum kalmaları söz konusu oldukça (Gökçimen, 2008: 7). Bu nedenle kadınların çalışma hayatlarında yeterince yer almamaları ile siyasi hayatta yeterince yer almamalarının birbiriyle ilişkili olduğu değerlendirmesi yapılabilir.

Cam tavan[1], kadınların çalışma hayatında yer almasının önündeki engellerden birisidir. Cam tavan engelleri aşağıdaki şekil üzerinde gösterildiği gibidir:

[1] Şekil 3'ün açıklamasında tanımı yapılmıştır.

Şekil 3. Cam Tavan Engelleri

Kaynak: Ünal, 2015: 17.

Şekil 3'te görüldüğü üzere cam tavan engelleri; toplumsal engeller, yapısal engeller ve devlet kaynaklı engeller şeklinde üçe ayrılmaktadır. Eğitim fırsatları ve cinsiyete dayalı farklılıklar ile önyargılar, toplumsal engelleri oluşturmaktadır. Kadınların yabancılaştırılması ve kadınların yükselmelerinin engellenmesi, yapısal engeller arasında

yer almaktadır. Devlet kaynaklı engeller ise denetim mekanizmasının yetersiz olması, kanuni yaptırımların olmaması, kadınlara uygulanan ayrımcılıklarla ilgili raporlamaların yetersiz düzeyde olması şeklinde sıralanmaktadır. Cam tavan, günümüzde gelişmiş ülkelerde de sık sık karşılaşılan ve kadınların sadece cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa uğramasını içeren bir sorundur.

Kadınların çalışma hayatında yer almasının önündeki engeller aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Durmaz, 2016: 38):

i. Kadınların bir yandan çalışırken diğer yandan annelik rolünü yerine getirmelerinin gerekmesi,
ii. Eğitimde fırsat eşitliğinin yerleşmemiş olması,
iii. Beşeri sermaye yatırımı,
iv. İkincil iş piyasalarında kadınların çalıştırılması,
v. İşverenlerin kadınlara karşı ayrımcı bir tutum sergilemesi,
vi. Kadınların iş hayatında üst yönetime geçmelerinin – cam tavan, cam asansör, kraliçe arı sendromu gibi uygulamalarla – engellenmesi,
vii. Kadınların çocuk sahibi olmaları ve bunun kadınların hayatında meydana getirdiği değişiklikler,
viii. Kadınların belirli işleri yapabilmeleriyle sınırlı oldukları düşüncesinin yerleşmiş olması,
ix. İkili rol yaklaşımı şeklindedir.

Görüldüğü üzere kadınların bir yandan çalışırken bir yandan da ev işlerini idare eden, çocuk büyüten kişi konumunda olması, toplumda kadınların çalışma hayatına yeterince dahil olamamasını beraberinde getirmektedir. Bu noktada toplumun – çoğunlukla erkeklerin – kadının annelik ve ev hanımlığı rolüne destek verecek bilince sahip olması gerekmektedir. Böylece kadınların üstlendikleri rollerin paylaşılmasına katkıda bulunulacak ve kadınların çalışma hayatında daha iyi bir yer edinmelerinin önü açılmış olacaktır.

Hamilelik süreci, kadınların iş hayatında yer almalarının önündeki engellerden bir tanesi konumundadır. Çok sayıda işveren kadınların işe girdikten kısa süre sonra hamile kalmaları olasılığını bir risk olarak algılayarak erkek çalışanları işe almayı tercih etmektedir. Kadın çalışanlara doğum öncesinde ücretli izin hakkı ve süt izinleri

verilmektedir. Böylece kadınların çalışma hayatına katılmalarının teşvik edilmesi hedeflenmektedir (Kılıç ve Öztürk, 2014: 112).

Dünyadaki bazı ülkelerde kadınların doğum iznine yönelik veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu tabloda çoğunlukla gelişmiş ülkelere yer verilerek karşılaştırma yapılması tercih edilmiştir.

Tablo 22. Farklı Ülkelerde Doğum İzni Uygulamaları

Ülke	İzin Süresi	Ödeme Yüzdesi (%)	Fon Kaynağı	Fon Çeşidi	Onaylanmış Gebelik Koruma Teamülleri		
					C3	C103	C183
Avustralya	52 hafta	Ücretsiz	N/A	N/A			
Avusturya	16 hafta	%100	Sosyal güvenlik	Zorunlu			•
Belçika	15 hafta	%82 ilk 30 gün geri kalan dönem için belirli üst sınıra kadar %75	Sosyal güvenlik	Zorunlu			
Bulgaristan	227 gün	%90	Sosyal güvenlik	Zorunlu	•		•
Kanada	17 hafta (federal)	15 hafta için belirli bir üst sınıra kadar %55	Sosyal güvenlik	Zorunlu			
Kıbrıs	18 hafta	%75	Sosyal güvenlik	Zorunlu			•
Çek Cumhuriyeti	28 hafta	%69	Sosyal güvenlik	Zorunlu			
Danimarka	18 hafta	%100	Karma (işveren ve yerel yönetim)	Zorunlu			
Estonya	140 gün	%100	Sosyal güvenlik	Zorunlu			
Finlandiya	105 iş günü	Belirli bir üst sınıra kadar %70 artı ek tutarın %40'ı artı ek tutarın %25'i	İşveren yükümlülüğünde	Bilgi yok			
Fransa	16 hafta	Belirli bir üst sınıra kadar %100	Sosyal güvenlik	Zorunlu	•		
Almanya	14 hafta	%100	Karma (Belirli bir üst sınıra kadar Sosyal güvenlik ve işveren)	Zorunlu	•		
Yunanistan	119 gün	%100	Sosyal güvenlik ve devlet	Zorunlu	•	•	
Macaristan	24 hafta	%70	Sosyal güvenlik	Zorunlu	•		•
İzlanda	3 ay	%80	Sosyal güvenlik ve devlet	Zorunlu			
İrlanda	26 hafta ücretli (ek olarak16 hafta ücretsiz)	Belirli bir üst sınıra kadar %80	Sosyal güvenlik	Zorunlu			

Tablo 22. Devamı

Ülke	İzin Süresi	Ödeme Yüzdesi (%)	Fon Kaynağı	Fon Çeşidi	Onaylanmış Gebelik Koruma Teamülleri		
					C3	C103	C183
İsrail	12 hafta	14 hafta için belirli bir üst sınıra kadar %100	Sosyal güvenlik	Zorunlu			
İtalya	5 ay	%80	Sosyal güvenlik	Zorunlu	•		•
Japonya	14 hafta	%60	Sosyal güvenlik	Zorunlu			
Letonya	112 gün	%100	Sosyal güvenlik	Zorunlu	•		•
Litvanya	126 gün	%100	Sosyal güvenlik	Zorunlu			•
Lüksemburg	16 hafta	%100	Sosyal güvenlik	Zorunlu	•		•
Malta	14 hafta	%100	İşveren yükümlülüğünde	Zorunlu			
Hollanda	16 hafta	belirli bir üst sınıra kadar %100	Sosyal güvenlik	Zorunlu			•
Yeni Zelenda	14 hafta	belirli bir üst sınıra kadar %100	Devlet (Evrensel)	Zorunlu			
Norveç	36 (ya da 46) hafta	%100 (ya da 46 hafta için %80)	Sosyal güvenlik	Zorunlu			
Polonya	20 hafta	%100	Sosyal güvenlik	Zorunlu		•	
Portekiz	120 (ya da 150) gün	%100 (ya da 150 gün için %80)	Sosyal güvenlik	Zorunlu		•	
Romanya	126 gün	%85	Sosyal güvenlik	Zorunlu	•		•
San Marino	5 ay	%100	Sosyal güvenlik	Zorunlu		•	
Slovakya	28 hafta	%55	Sosyal güvenlik	Zorunlu			•
Slovenya	105 gün	belirli bir üst sınıra kadar %100	Sosyal güvenlik	Zorunlu			•
İspanya	16 hafta	%100	Sosyal güvenlik	Zorunlu	•	•	
İsveç	14 hafta	%80	Sosyal güvenlik	Zorunlu			
İsviçre	14 hafta	belirli bir üst sınıra kadar %80	Sosyal güvenlik ve zorunlu özel sigorta (%50 işveren; %50 çalışan)	Zorunlu			
Birleşik Krallık	52 hafta	6 haftaya kadar tamamı; 40-52 hafta ise ödeme yok	Karma (devlet %92'sini geri öder)	Zorunlu			
ABD	12 hafta	Ücretsiz	Ulusal programı yok	N/A			

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr , Erişim Tarihi: 15.07.2018.

Tablo 22'de yer alan verilerden de anlaşılacağı üzere kadınlara tanınan doğum izni hakları konusunda ülkelerde farklı uygulamalardan bahsedilmektedir. Doğumdan sonra kadınlara 52 haftaya kadar izin tanınan İngiltere, Avustralya gibi ülkelerin dikkat çektiği bu tabloda ABD ve İsrail'in 12 hafta ile en az hak tanıyan ülke olarak öne çıktıkları görülmektedir. O halde ülkelerin kadın çalışanlara tanıdığı izin hakkının ekonomik gelişmişlikle doğrudan etkili olmadığı, nüfus konusunun önemli bir belirleyici olduğu değerlendirmesi yapılabilir. Yukarıdaki tabloda dikkat çeken noktalardan birisi de izin süresince yapılan ödemelerdir. Bazı ülkelerde tüm izin süresi boyunca ödemelerin yapıldığı dikkat çekmekte iken bazı ülkelerde belirli bir oranda karşılama yapılması söz konusudur. Yine ülkelerin büyük çoğunluğu izin için yapılan ödemelerde fon kaynağı olarak sosyal güvenlik fonundan faydalanmaktadır. Malta, Finlandiya gibi istisna olacak şekilde işverenlerin yükümlülüğünde olan ülkelerin varlığı gözden kaçırılmamalıdır.

Toplumların kadınlara karşı olan yaklaşımları, kadınların çalışma hayatındaki varlığını engelleyen temel konulardan birisi olmakla birlikte kadınların toplumun kendisine yüklediği role ilişkin tepkileri de bu engeller arasında kendisine yer edinebilir. Kadınların özellikle evliyken çalışmasının önünde engeller vardır ve toplumda kadının annelik rolünü yerine getirmesine yönelik istek görülmektedir. Kadınların kendilerine yüklenen bu rolü kabul etmeleri ile birlikte çocuk bakımı ve ev işleri ile uğraşmaları gerçekleşmektedir (Korkmaz ve Korkut, 2012: 49). Böylece kadınların kendilerine toplum tarafından biçilen rolleri kabullenmesi, çalışma hayatında kadının varlığını engelleyen bir faktör konumuna gelmektedir.

Kadınların son yıllarda çalışma hayatında daha fazla yer almaya yönelik girişimleri artmaktadır. Bu girişimlerin yasal olarak da karşılık bulmasıyla birlikte kadınların çalışma hayatında yer alma düzeylerinde artışlar gözlenmektedir. Dünyada kadın haklarını korumaya yönelik çabaların artış göstermesi, eğitim imkânlarının gelişim göstermesi, standart olmayan çalışma biçimlerinin ortaya çıkması ve daha iyi koşullarda yaşam sürdürebilmek için kadınların da çalışmasına ihtiyaç duyulması kadınların çalışma hayatındaki varlığını olumlu yönde etkileyecek olan gelişmeler arasındadır (Soysal, 2011: 89). Ancak yine de kadınların toplum tarafından kabul edildiğini söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla kadınların çalışma hayatındaki varlıklarının önündeki engellerin fırsatlara oranla daha baskın geldiği değerlendirmesinin yapılması yanlış olmayacaktır.

Çalışma hayatında kadınların varlığı bakımından yapılan incelemeler, Türkiye'nin bu konuda gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde yer aldığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin bu noktadaki temel stratejisi işgücü piyasasında güvenceli bir esneklik sağlamak üzerinedir (Süral, 2013: 281). Böylece istihdam sorununa sürdürülebilir bir çözüm getirilmesi ve kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almaları mümkün olmaktadır.

Türkiye'de yapılan araştırmalarda kadınların iş hayatına neden dahil olamadığıyla ilgili yıllara göre veriler elde edilmiştir. Bu veriler aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 23. Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Dahil Olamama Nedenleri (1998-2012)

	İşgücüne dâhil olmayan nüfus	İş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar	Mevsimlik çalışanlar	Ev işleriyle meşgul	Eğitim/ Öğretim	Emekli	Çalışamaz halde	Diğer
1988 (Ekim)	11.230	423 (%3,8)	22 (%0,2)	8.860 (%78,9)	564 (%5,0)	195 (%1,7)	813 (%7,3)	353 (%3,1)
1999*	15.996	391 (%2,4)	86 (%0,5)	11.754 (%73,5)	1.236 (%7,7)	406 (%2,5)	1.432 (%9,0)	694 (%4,4)
2000 (bin kişi)	17.108	429 (%2,5)	339 (%2,0)	12.339 (%72,1)	1.144 (%6,7)	443 (%2,6)	1.359 (%7,9)	1.055 (%6,2)
2001 (bin kişi)	17.318	366 (%2,1)	413 (%2,4)	12.363 (%71,4)	1.199 (%6,9)	454 (%2,6)	1.393 (%8,0)	1.129 (%6,6)
2002 (bin kişi)	17.455	364 (%2,1)	443 (%2,6)	12.211 (%69,9)	1.260 (%7,2)	541 (%3,1)	1.505 (%8,6)	1.132 (%6,5)
2003 (bin kişi)	18.098	322 (%1,8)	479 (%2,6)	12.578 (%69,5)	1.399 (%7,8)	584 (%3,2)	1.546 (%8,5)	1.191 (%6,6)
2004 (bin kişi)	18.624	542 (%2,9)	270 (%1,4)	13.042 (%70,0)	1.417 (%7,6)	565 (%3,0)	1.803 (%9,7)	984 (%5,3)
2005 (bin kişi)	18.936	845 (%4,5)	310 (%1,6)	12.703 (%67,0)	1.472 (%7,8)	584 (%3,1)	1.966 (%10,4)	1.056 (%5,6)
2006 (bin kişi)	19.164	1.019 (%5,3)	259 (%1,3)	12.409 (%64,8)	1.553 (%8,1)	651 (%3,4)	2.096 (%10,9)	1.179 (%6,2)
2007 (bin kişi)	19.464	935 (%4,8)	207 (%1,1)	12.124 (%62,3)	1.598 (%8,2)	695 (%3,6)	2.029 (%104)	1.875 (%9,6)
2008 (bin kişi)	19.526	1019 (%5,2)	243 (%1,2)	12.186 (%62,4)	1.670 (%8,5)	682 (%3,5)	2.144 (%11)	1.582 (%8,1)
2009 (bin kişi)	19.466	1.164 (%6,0)	67 (%0,3)	12.101 (%62,1)	1.832 (%9,4)	763 (%3,9)	2.143 (%11)	1.397 (%7,3)
2010 (bin kişi)	19.357	1.135 (%5,9)	49 (%0,3)	11.914 (%61,5)	1.912 (%9,9)	730 (%3,8)	2.156 (%11,1)	1.461 (%7,5)
2011(bin kişi)	19.414	1.092 (%5,6)	50 (%0,2)	11.872 (%61,2)	2.043 (%10,5)	772 (%4,0)	2.174 (%11,2)	1.410 (%7,3)
2012 (bin kişi)	**19.581**	**1.052 (%5,4)**	**51 (%0,2)**	**11.992 (%61,3)**	**2.153 (%11)**	**836 (%4,3)**	**2.182 (%11,1)**	**1.316 (%6,7)**

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr , Erişim Tarihi: 15.07.2018.

Tablo 23'te yer alan verilere göre kadınların çalışma hayatında yeterince yer alamıyor olmalarının başlıca nedeni kadınların ev işleriyle meşgul olmalarıdır. Bu oran yüzde 70

seviyelerinden yüzde 61 seviyesine kadar düşmüş olsa da yine de çok yüksek bir rakamdır. Ev işleriyle meşgul olmalarının yanı sıra eğitim açısından yetersizlikleri ve çalışamaz halde olmaları da kadınların çalışma hayatında yeterince yer alamıyor olmalarının nedenleri arasındadır. Bu noktada kadınların eğitimde fırsat eşitliklerine sahip olmaları için girişimlerde bulunulması gerektiği anlaşılmaktadır. Kadınların çalışma hayatında yeterince yer edinememesinin diğer nedenleri ise iş aramama, mevsimlik çalışanların olması şeklinde sıralanmaktadır.

Cinsiyet ayrımcılığı açısından kadınların çalışma hayatında yeterince yer almaması incelenecek olduğunda kadının asli görevinin çocuk bakımı ve ev işi olduğu, çalışan kadının çocuğunun mağdur olduğu, gelenek ve göreneklere aykırı olduğu, çalışma ortamının kadın için güvenli olmadığı düşüncelerinin etkisi gözlenmektedir (Kılıç ve Öztürk, 2014: 119). Görüldüğü üzere kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı düşüncelerinin tamamı, kadınların çalışma hayatında yeterince yer almasının önünde bir engel niteliği taşımaktadır.

Kadınların çalışma hayatında daha fazla yer alması için Türkiye'de geliştirilen bir eylem planı örneği paylaşılması gerekli görülmüştür. Eylem planının içeriği aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 24. Eylem Planı Örneği

Hedef 1: Kadınların istihdamını arttırmaya yönelik çabaların hızlandırılması	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**
1.1 Eğitim, mesleki eğitim ve girişimcilik yoluyla kadınların istihdam edilebilirliğinin arttırılması 1.2 Çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması 1.3 Geleneksel yapıların yaygınlığının azaltılması için sosyal farkındalığın arttırılması	ÇSGB, İŞ-KUR, MEB, KOSGEB	KSGM, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı (GİB), Üniversiteler, Sendikalar ve STK'lar
Hedef 2: Kadınların kırsal alanlardaki ekonomik konumunun iyileştirilmesi		
2.1 Kadınların tarım alanındaki girişimciliğinin teşvik edilmesi 2.2 Kırsal kesimdeki kadınlar için gelir getirici projelerin ve çalışma koşullarını iyileştirmeye dönük projelerin uygulanması	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, MEB, İŞ-KUR, ÇSGB	KSGM, GİB, MEB, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ticaret Birlikleri, STK'lar ve Üniversiteler
Hedef 3: İşgücü piyasasında toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele edilmesi		
3.1 Mevcut Çalışma Kanunu'nun revize edilerek Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile ilgili hükümlerin kanuna eklenmesi 3.2 Benzer işleri yapan kadınlar ve erkekler arasındaki gelir farklılıkları ile ilgili verilerin oluşturulması 3.3 Kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı her türlü ayrımcılığa karşı gerekli önlemlerin alınması	ÇSGB, KSGM, TÜİK, Üniversiteler, İŞ-KUR	İŞ-KUR, Barolar Birliği, Sendikalar, STK'lar, ÇSGB (SGK), Özel Sektör, KSGM, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları

Kaynak: Korkmaz ve Korkut, 2012: 46.

Tablo 24'e göre Türkiye'de birçok kurum ve kuruluşun kadınların çalışma hayatında daha fazla yer alması için sorumlulukları bulunmaktadır. Eylem planına göre hedefler; kadın istihdam oranlarını artırma, kırsal alanlardaki kadınların ekonomik durumunu iyileştirme, işgücü piyasalarında toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele etme şeklindedir. Bunun için sendikalar ve sivil toplum kuruluşları ile resmi kurumlarla işbirlikleri yapılması hedeflenmektedir.

Özel sektörde ve kamu sektöründe kadınların çalışma hayatında yaşadıkları sorunlara ilişkin tablo ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 25. Kamu Sektörü ve Özel Sektörde Çalışanların Sorunları

	Yıllar	Kamu				Özel			
		İdari konular	Ücret dengesizliği	Ücret miktarı	Çalışma koşulları	İdari konular	Ücret dengesizliği	Ücret miktarı	Çalışma koşulları
Kadın	2003	25,4	73,7	78,5	48,8	26,7	71	78,6	53,8
	2004	28,5	81,4	76	47,8	30	70	66,8	39,2
	2005	39,4	74,5	76,9	37,4	24,1	59	70,8	47,1
	2006	30,1	65,1	71,5	40,7	17,6	56,2	61,7	47
	2007	32,2	60,5	67,5	41,4	19,1	58,2	58,4	31,1
	2008	38,1	65,4	64,8	41,9	26,1	58,1	63,7	42
	2009	29,5	44,6	47,1	27,2	20,3	35,2	50	33,6
	2010	13	36,6	57,8	31,5	11,3	43,7	53,7	37,8
Erkek	2003	30,2	67,7	71,4	42,2	29,6	63,2	77,7	50,8
	2004	31	74,6	68,4	41,6	28	72,8	77,7	50,2
	2005	26,3	64,5	68,4	38,9	26,1	64	72,7	49,4
	2006	19,8	57,6	57,3	28,7	19,3	54,7	61,3	42,3
	2007	19,4	62,6	61,9	29,8	20,9	59,9	64,9	43,2
	2008	21,7	62,1	59,3	32	20,1	50,4	62,6	39,5
	2009	18,5	42,1	45,4	27,4	22,4	42,1	59	41,4
	2010	14,5	38,2	42,9	25,8	12,5	37,6	50,9	35,1

Kaynak: Korkmaz ve Korkut, 2012: 57.

Tablo 25'te kadınların çalışma koşulları açısından yaşadıkları sorunların erkeklere göre daha fazla olduğunu gösteren veriler mevcuttur. Bu da Türkiye'de kadınların çalışma hayatında yer almasının önündeki engeller arasında çalışma koşullarının öncelikli sorunlardan biri olduğu ve bu konuda iyileştirme yapılması gerektiği anlamına gelmektedir. Ücret konusunda kadınların ve erkeklerin hem özel sektör hem de kamu sektörü için yeterince tatmin olmadıkları görülmektedir. Kadınların çalışma hayatındaki varlığının teşvik edilmesi için ücret konusunda iyileştirme yapılmasında fayda vardır.

Sonuç olarak kadınların siyaset ve çalışma hayatında yeterince yer alamamalarının birbiriyle ilişkili süreçleri içerdiği değerlendirmesi yapılabilir. Toplum içerisinde kadınlara uygulanan ayrımcılıkların bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kadınların çalışma hayatında yeterince yer edinememeleri sebebiyle siyasette daha az yer almaları söz konusudur. Bu durum kadınlara uygulanan cinsiyet ayrımcılığı sürdükçe hayatın her alanında kendisini gösterecektir.

2.4. İlk 18 Kadının Milletvekili Olarak Seçilmeleri

Türkiye'de kadınların seçme seçilme hakkı elde ettikten sonra girdikleri ilk seçim 1935 yılında olmuştur. Bu seçimle birlikte 18 kadın milletvekili, parlamentoya girmiştir (Akdağ, 2014: 253). Türk demokrasi tarihi ve kadınların toplumdaki yeri konusunda son derece önemli bir yere sahip olan bu konu, aynı zamanda dönemin koşullarına rağmen Atatürk'ün kadınların sahip oldukları haklara verdiği önemi ortaya koymaktadır.

"8 Şubat 1935 seçimlerinde Türk kadını ilk kez hem oy kullanmış, hem de milletvekili seçilmiştir. 1935 seçimlerinin bu özeliği, onu diğer seçimlerden ayırmıştır" (Duroğlu, 2007: 65).

Bu seçimlerle birlikte milletvekili olmaya hak kazanan kadınlar, tarihte bir ilk oldukları için 18 kadının milletvekili seçilmesi, ayrı bir başlık halinde araştırılması gerekli görülen bir konudur.

Milletvekili seçilen kadınların listesi aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 26. Türkiye'de Milletvekili Seçilen İlk Kadınlar

İsim	Seçildiği İl	İşi
Mebrure Gönenç	Afyon	Belediye Üyesi
Satı Çırpan	Ankara	Muhtar
Türkan Baştuğ	Antalya	Okul Müdürü
Sabiha Gökçül	Balıkesir	Okul Müdürü
Şekibe İnsel	Bursa	Çiftçi
Fatma Şakir	Edirne	Doktor
Nakiye Elgün	Erzurum	İl Meclis Üyesi
Fakihe Öymen	İstanbul	Okul Müdürü
Benal Nevzad	İzmir	İdare Meclisi Üyesi

Ferruh Güpgüp	Kayseri	Belediye Üyesi
Bediz Aydilek	Konya	Belediye Üyesi
Mihri Pektaş	Malatya	Öğretmen
Meliha Ulaş	Samsun	Öğretmen
Esma Neyman	Adana (Seyhan)	Belediye Üyesi
Sabiha Görkey	Sivas	Öğretmen
Seniha Hizal	Trabzon	Okul Müdürü
Huriye Baha Öniz	Diyarbakır	Öğretmen

Kaynak: Özer, 2013: 156-157.

Tablo 26'da görüldüğü üzere Türkiye'de milletvekili seçilen kadınlar, öğretmen ve okul müdürü gibi iş kollarında yoğunlaşmışlardır. Bu mesleklerin yanında belediye üyelerinin de milletvekili seçilen kadınların tercih ettiği iş kolu olarak önemli bir yer kapsadığı görülmektedir. Tabloda bir milletvekilinin çiftçi olduğunu gösteren bilgiler de yer almaktadır. Doğudan Batıya farklı şehirlerden kadın milletvekillerinin seçildiği yukarıdaki tabloda dikkat çeken noktalardan birisidir. Türkiye'de ilk kadın milletvekillerinin her birisi farklı şehirlerden parlamentoya girmiştir.

Türkiye'deki ilk kadın milletvekillerinin fotoğrafları aşağıda gösterilmiştir.

Fotoğraf 6. Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekillerinin Fotoğrafları – 1

Kaynak: Duroğlu, 2007: 146-149.

Fotoğraf 7. Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekillerinin Fotoğrafları – 2

Kaynak: Duroğlu, 2007: 147-148.

Türk siyasi tarihinde öncü konumda olan kadınlar olmaları sebebiyle ilk milletvekili seçilen kadınlarla ilgili bu incelemenin yapılması tercih edilmiştir. Türkiye'nin farklı bölgelerinden milletvekili seçilen kadınlar, kadınların toplumda sahip oldukları hakların genişlemesinin göstergesi olmasının yanında kadınlara yönelik daha fazla çalışma yapılmasına katkı sağlamaları sebebiyle de çok önemlidirler.

2.5. Bir Örnek: İlk Kadın Başbakan Olarak Tansu Çiller

Türk siyasi tarihinde ilk kadın başbakan olarak tarihe geçen Tansu Çiller'in kadınların siyasi hayattaki varlıklarına göre değerlendirilmesinin öncesinde hayatıyla ilgili temel bilgilere yer verilmesi gerekmektedir. Tansu Çiller'in hayatıyla ilgili başlıca bilgiler aşağıdaki gibidir :

> "Profesör Doktor Tansu Çiller; 1946 İstanbul doğumludur. Robert Koleji, Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü mezunudur. University of Connecticut, Ekonomi Doktorasını bitirmiş ve Yale University'nde, Doktora sonrası çalışmalarına devam etmiştir. 1978 yılında yardımcı Profesör ve unvanları. Başta Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi bölümünde olmak üzere çeşitli üniversitelerde akademik kariyerini sürdüren Prof. Dr. Tansu Çiller, 1990 Kasım ayında Doğru Yol Partisine girerek politikaya atılmıştır. DYP Genel İdare Kuruluna seçilmesini müteakip DYP Genel Başkan Yardımcısı görevini üstlenmiş, 20 Ekim 1991 seçimlerinde DYP İstanbul milletvekili seçilmiştir. Başbakan Demirel'in hükümetinde ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak görev almıştır. Başbakan Demirel'in Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından, 13 Haziran 1993 tarihinde DYP olağanüstü kongresinde en yüksek oyu alarak DYP Genel Başkanlığına seçilmiştir. 14 Haziran 1993 de hükümeti kurmakla görevlendirilen Prof. Dr. Tansu Çiller, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın başbakanı olmuştur" (14.06.1993 - 06.03.1996). (http://www.mfa.gov.tr)

Tansu Çiller'in siyasi hayatının genel hatları şu şekilde açıklanmaktadır:

> "Tansu Çiller, 13 Haziran 1993 tarihli DYP olağanüstü genel kurulunda en yüksek oyu alarak genel başkan seçilmiş ve Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olmuştur. 25 Haziran 1993'ten 6 Mart 1996 tarihine kadar 50, 51 ve 52'nci Cumhuriyet hükümetlerinde başbakanlık yapmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği ile

Gümrük Birliği antlaşmasını imzalamıştır. 1996 yılında RP – DYP arasında kurulan 54. hükümette dışişleri bakanlığı ve başbakan yardımcılığı yapmıştır. 1997 yılında Susurluk olayından sonra hükümete karşı gelişen 28 Şubat sürecinde Postmodern darbeye maruz kalmıştır. 3 Kasım 2002'de yapılan erken genel seçimlerinde DYP'nin seçim barajını aşamaması üzerine genel başkanlık görevinden istifa ederek, aktif politikadan çekilmiş ve yerini Mehmet Ağar'a bırakmıştır. 19, 20 ve 21'inci dönem İstanbul milletvekilliği yapmıştır" (Avaroğulları ve Çapar, 2016: 46).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere özellikle 1990'lı yılların Türkiye'sinde Tansu Çiller önemli siyasi karakterlerin başında gelmektedir denilebilir.

Fotoğraf 8. Türkiye'nin İlk Kadın Başbakanı Tansu Çiller

Kaynak: http://www.mfa.gov.tr , Erişim Tarihi: 30.06.2018.

Türkiye'de 1993 yılında bir kadın başbakanın göreve başlaması, hem Türkiye'de hem de batı ülkelerinde iyimser bir hava oluşturmuş, modern Türkiye söylemini ön plana

çıkarmıştır (Saraçoğlu, 2009: 107). Yalnızca Türkiye'de değil dünyanın farklı ülkelerinde bir kadın başbakanın Türkiye'de göreve başlamasının ilgi çekici olduğunun anlaşıldığı bu ifadeler, Tansu Çiller'in başbakan olmasının Türk siyasetinde kadınların yerinin şekillenmesi için büyük önem ifade ettiğini göstermektedir.

Tansu Çiller, Türk siyasetinde kimilerine göre başarılı kimilerine göre ise başarısızdır. Ancak tartışmaya açık olmayan konu Tansu Çiller'in Türk kadınının siyasette daha etkili bir şekilde yer almasının önünü açan öncü kişilerden birisi olduğudur. Türkiye'de kadın bir başbakanın görev yapması, kadınların parlamentoda daha güçlü bir şekilde temsil edilmesine olan inancı artırmıştır. Tansu Çiller açısından siyasette kendisini kabullendiren özellikler incelenecek olduğunda ise milliyetçilik söylemini kullanmaya özen göstermesi, laik ve çağdaş Türk kadını imajı çizmesi gibi hususların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum Tansu Çiller'in gireceği seçimlerde ülkenin farklı bölgelerinden kayda değer oylar almasını beraberinde getirmektedir (Çavuşoğlu, 2014: 19).

Türkiye'de 1980'li yıllar kadınların siyasete girmesine ilişkin hareketli bir dönem olarak görünmektedir. Bu süreçte kadınların kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda birleşmeleri suretiyle kadın hareketi olumlu yönde ivme kazanmıştır. 1980'li yıllar kadınlarla ilgili politikalarda kadın hareketinin müdahalesinin ilk kez gerçekleştiği bir dönem olması sebebiyle ayrıca önemli bir yere sahiptir (Gazioğlu Terzi, 2015: 152). Tansu Çiller'in Türkiye başbakanı olmasının da bu açıdan değerlendirmeye alınmasında fayda vardır.

Tansu Çiller'in Türkiye'de başbakanlık görevini yapması son derece önemli bir eşiktir. Geçmiş dönemlerde kurulan hükümetlerdeki kadın bakan sayısı ve bunun toplam bakanlıklara oranı hakkındaki verilerin paylaşılması ile birlikte bu husus daha net bir biçimde görülecektir. Türkiye'de kurulan hükümetlerde yer alan kadın bakan oranı verileri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 27. Türkiye'de Kurulan Hükümetlerde Bakan Sayıları ve Oranı (1. Hükümet-19. Hükümet)

HÜKÜMET DÖNEMİ	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI (%)
1. Hükümet / 1. İnönü Hükümeti (30.10.1923-06.03.1924	14	0	0
2. Hükümet / 2. İnönü Hükümeti (06.03.1924-22.11.1924)	14	0	0
3. Hükümet / Okyar Hükümeti (22.11.1924-03.03.1925)	12	0	0
4. Hükümet / 3. İnönü Hükümeti (03.03.1925-01.11.1927)	16	0	0
5. Hükümet / 4. İnönü Hükümeti (01.11.1927-27.09.1930)	14	0	0
6. Hükümet / 5. İnönü Hükümeti (27.09.1930-04.05.1931)	11	0	0
7. Hükümet / 6. İnönü Hükümeti (04.05.1931-01.03.1935)	19	0	0
8. Hükümet / 7. İnönü Hükümeti (01.03.1935-01.11.1937)	14	0	0
9. Hükümet / 1. Bayar Hükümeti (01.11.1937-11.11.1938)	12	0	0
10. Hükümet / 2. Bayar Hükümeti (11.11.1938-25.01.1939)	16	0	0
11. Hükümet / 1. Saydam Hükümeti (25.01.1939-03.04.1939)	12	0	0
12. Hükümet / 2. Saydam Hükümeti (03.04.1939-09.07.1942)	25	0	0
13. Hükümet / 1. Saraçoğlu Hükümeti (09.07.1942-09.03.1943)	15	0	0
14. Hükümet / 2. Saraçoğlu Hükümeti (09.03.1943-07.08.1946)	22	0	0
15. Hükümet / Peker Hükümeti (07.08.1946-10.09.1947)	22	0	0
16. Hükümet / 1. Saka Hükümeti (10.09.1947-10.06.1948)	17	0	0
17. Hükümet / 2. Saka Hükümeti (10.06.1948-16.01.1949)	17	0	0
18. Hükümet / Günaltay Hükümeti (16.01.1949-22.05.1950)	19	0	0
19. Hükümet / 1. Menderes Hükümeti (22.05.1950-09.03.1951)	22	0	0

Kaynak: http://ka-der.org.tr , Erişim Tarihi: 02.07.2018.

Tablo 28. Türkiye'de Kurulan Hükümetlerde Bakan Sayıları ve Oranı (20. Hükümet-61. Hükümet)

20. Hükümet / 2. Menderes Hükümeti (09.03.1951-17.05.1954)	30	0	0
21. Hükümet / 3. Menderes Hükümeti (17.05.1954-09.12.1955)	20	0	0
22. Hükümet / 4. Menderes Hükümeti (09.12.1955-25.11.1957)	24	0	0
23. Hükümet / 5. Menderes Hükümeti (25.11.1957-27.05.1960)	27	0	0
24. Hükümet / 1. Gürsel Hükümeti (30.05.1960-05.01.1961)	30	0	0
25. Hükümet / 2. Gürsel Hükümeti (05.01.1961-20.11.1961)	27	0	0
26. Hükümet / 8. İnönü Hükümeti (20.11.1961-25.06.1962)	24	0	0
27. Hükümet / 9. İnönü Hükümeti (25.06.1962-25.12.1963)	32	0	0
28. Hükümet / 10. İnönü Hükümeti (25.12.1963-20.02.1965)	27	0	0
29. Hükümet / Ürgüplü Hükümeti (20.02.1965-27.10.1965)	28	0	0
30. Hükümet / 1. Demirel Hükümeti (27.10.1965-03.11.1969)	37	0	0
31. Hükümet / 2. Demirel Hükümeti (03.11.1969-06.03.1970)	25	0	0
32. Hükümet / 3. Demirel Hükümeti (06.03.1970-26.03.1971)	26	0	0
33. Hükümet / 1. Erim Hükümeti (26.03.1971-11.12.1971)	29	1	3,4
34. Hükümet / 2. Erim Hükümeti (11.12.1971-22.05.1972)	25	0	0
35. Hükümet / Melen Hükümeti (22.05.1972-15.04.1973)	25	0	0
36. Hükümet / Talu Hükümeti (15.04.1973-26.01.1974)	25	0	0
37. Hükümet / 1. Ecevit Hükümeti (26.01.1974-17.11.1974)	25	0	0
38. Hükümet / Irmak Hükümeti (17.11.1974-31.03.1975)	27	1	3,7
39. Hükümet / 4. Demirel Hükümeti (31.03.1975-21.06.1977)	36	0	0
40. Hükümet / 2. Ecevit Hükümeti (21.06.1977-21.07.1977)	26	0	0
41. Hükümet / 5. Demirel Hükümeti (21.07.1977-05.01.1978)	31	0	0
42. Hükümet / 3. Ecevit Hükümeti (05.01.1978-12.11.1979)	40	0	0
43. Hükümet / 6. Demirel Hükümeti (12.11.1979-12.09.1980)	29	0	0
44. Hükümet / Ulusu Hükümeti (20.09.1980-13.12.1983)	39	0	0
45. Hükümet / 1. Özal Hükümeti (13.12.1983-21.12.1987)	32	0	0
46. Hükümet / 2. Özal Hükümeti (21.12.1987-09.11.1989)	41	1	2,4
47. Hükümet / Akbulut Hükümeti (09.11.1989-23.06.1991)	34	1	2,9
48. Hükümet / 1. Yılmaz Hükümeti (23.06.1991-20.11.1991)	35	1	2,8
49. Hükümet / 7. Demirel Hükümeti (21.11.1991-25.06.1993)	34	3	8,8
50. Hükümet / 1. Çiller Hükümeti (25.06.1993-05.10.1995)	64	4	6,2
51. Hükümet / 2. Çiller Hükümeti (05.10.1995-30.10.1995)	30	2	6,6
52. Hükümet / 3. Çiller Hükümeti (30.10.1995-06.03.1996)	35	2	5,7
53. Hükümet / 2. Yılmaz Hükümeti (06.03.1996-28.06.1996)	33	3	9
54. Hükümet / Erbakan Hükümeti (28.06.1996-30.06.1997)	40	4	10
55. Hükümet / 3. Yılmaz Hükümeti (30.06.1997-11.01.1999)	42	2	4,7
56. Hükümet / 4. Ecevit Hükümeti (11.01.1999-28.05.1999)	26	0	0
57. Hükümet / 5. Ecevit Hükümeti (28.05.1999-18.11.2002)	62	3	4,8
58. Hükümet / Gül Hükümeti (18.11.2002-14.03.2003)	25	1	4
59. Hükümet / 1. Erdoğan Hükümeti (14.03.2003-29.08.2007)	31	2	6,4
60. Hükümet / 2. Erdoğan Hükümeti (29.08.2007-06.07.2011)	39	2	5,1
61. Hükümet / 3. Erdoğan Hükümeti (06.07.2011-...)	26	1	3,8
TOPLAM	1656	34	2

Kaynak: http://ka-der.org.tr , Erişim Tarihi: 02.07.2018.

Tablo 27 ve 28'de yer alan verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'de kadınların bakan olarak göreve başlamaları ilk kez 1971 yılında olmuştur. Kurulan 33. hükümete kadar kabineden kadın bir bakanın olmaması, Türkiye'de kadınların siyasetteki varlıklarının kabul edilmesinin ne kadar geç olduğunu göstermektedir. Bakan sayısının sürekli değişmesi sebebiyle oranlar üzerinde değerlendirme yapılması doğru olmayacaktır. Kadınların bakan olarak görev yapmalarının 1-2 bakanla sınırlı kaldığı 61 hükümetin tamamı için geçerlidir. Tansu Çiller başbakan olana kadar en yüksek kadın bakan sayısının 3 olduğu görülmekle birlikte Çiller'in başbakan olmasının ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın Tansu Çiller'in başbakanlığı sonrasında bir kadın başbakanın Türkiye'de görev yapmaması ve kadın bakan sayılarında önemli bir artış olmaması, dikkate alınması gereken önemli birer ayrıntı niteliği taşımaktadır.

İhtisas komisyonlarında kadınların sayısı ve oranları ise aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 29. İhtisas Komisyonlarında Kadın Sayıları ve Oranları

TBMM KOMİSYONLAR			
KOMİSYON BAŞKANLIĞI	**TOPLAM BAŞKAN SAYISI**	**KADIN BAŞKAN SAYISI**	**KADIN ORANI %**
TBMM İhtisas Komisyonları Başkanlığı	17	1	5.88
KOMİSYON ADI	**TOPLAM ÜYE SAYISI**	**KADIN ÜYE SAYISI**	**KADIN ORANI (%)**
Anayasa Komisyonu	26	6	23.07
Adalet Komisyonu	26	2	7.69
Milli Savunma Komisyonu	26	3	11.53
İç İşleri Komisyonu	26	3	11.53
Dış İşleri Komisyonu	26	1	3.84
Milli Eğitim, Kültür, Gençlik Ve Spor Komisyonu	26	5	19.23
Bayındırlık, İmar, Ulaştırma Ve Turizm Komisyonu	26	5	19.23
Çevre Komisyonu	26	4	15.38
Sağlık, Aile, Çalışma Ve Sosyal İşler Komisyonu	26	7	26.92
Tarım, Orman Ve Köy İşleri Komisyonu	26	1	3.84
Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi Ve Teknoloji Komisyonu	26	1	3.84
Plan ve Bütçe Komisyonu	40	0	0
Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu	35	0	0
İnsan Hakları İnceleme Komisyonu	26	3	11.53
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu	26	21	80.76
Avrupa Birliği Uyum Komisyonu	25	6	24
Dilekçe Komisyonu	13	2	15.38

Kaynak: http://ka-der.org.tr , Erişim Tarihi: 02.07.2018.

Tablo 29'a göre ihtisas komisyonlarında yalnızca Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunda kadınların çoğunluğu söz konusudur. Diğer komisyonların tamamında erkek üyeler çoğunluktadır. Plan ve Bütçe Komisyonu ile Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu bünyesinde ise kadın üyenin olmaması dikkat çekmektedir. TBMM İhtisas Komisyonları kapsamında toplam 17 başkanlık bulunmakta iken bunlardan yalnızca bir

tanesinde kadın başkan bulunmaktadır. Kadınların toplumda maruz kaldıkları ayrımcılığın siyasi hayatın tamamında devam ettiği değerlendirmesi, bu veriler aracılığıyla yapılabilecektir. Gerek milletvekili, gerek bakanlık gerekse TBMM Komisyonlarında kadınların temsilinin düşük olması, Türkiye'de kadınların siyasette yükselmesinin güçlüğünü göstermektedir. Tüm bunlar Tansu Çiller'in Türkiye'de başbakan olmasının ne denli büyük bir adım olduğunu ortaya koyması sebebiyle çalışmanın bu kısmında kendisine yer verilmiştir.

Tansu Çiller, ekonomist bir geçmişe sahip olmasının yanında güçlü bir profile sahiptir. Bununla birlikte Tansu Çiller'in özel sektör ve sivil toplum alanlarındaki ilişkileri güçlüdür (Aydın ve Kahraman, 2015: 58). Sahip olduğu bu nitelikler Tansu Çiller'in Türkiye'de ilk kadın başbakan olmasını sağlamasının yanında toplum tarafından kabul edilmesini beraberinde getirmiştir.

Türkiye'de Tansu Çiller'in başbakanlığı başta olmak üzere siyasi hayatında yaşanan önemli gelişmeler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Mamur Işıkçı ve Şengün, 2017: 409; Saraçoğlu, 2009: 107):

i. Tansu Çiller'in başbakanlığı 25 Haziran 1993 itibariyle başlamıştır.
ii. Göreve geldikten çok kısa bir süre sonra 2 Temmuz 1993'te Sivas katliamı, 6 Temmuz 1993'te ise Başbağlar katliamı meydana gelmiş, Çiller bu gelişmelere yeterli oranda ilgi göstermemekle eleştirilmiştir.
iii. 5 Nisan 1994'te Türkiye'de ekonomik kriz yaşanmış, Tansu Çiller tarafından alınan kararlar büyük tepki çekmiştir.
iv. 5 Nisan kararları Türk Lirasında yüzde 51 oranla en büyük 3. devalüasyonun olmasını beraberinde getirmiştir.
v. Avrupa Birliği Gümrük Antlaşması, Tansu Çiller tarafından imzalanan ve çok tartışılan bir karar olmuştur.
vi. Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde terörle mücadele için ordunun modernleşmesi için girişimler yoğunlaştırılmıştır.
vii. Başbakanlığı döneminde Tansu Çiller, Mesut Yılmaz'la olan tartışmalarıyla sık sık gündemde yer edinmiştir.
viii. Tansu Çiller'in başbakanlığında Türk ekonomi tarihinin en büyük enflasyon oranı ortaya çıkmıştır. Bu tarihi enflasyon oranı yüzde 149 olarak gerçekleşmiştir.

ix. Çiller döneminde terörle mücadele kapsamında PKK terör örgütünün ABD yönetimi tarafından terör örgütleri listesine alınması sonucu elde edilmiştir.
x. Tansu Çiller, başbakanlığının ilk dönemlerinde liberal söylemleriyle öne çıkmakta iken daha sonraları milliyetçi ve muhafazakar söylemlere doğru yönelim göstermiştir.
xi. Refah Partisi ile kurulan koalisyonda Dışişleri Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerini yürütmüştür.
xii. 1995 ve 1999 seçimlerinde Tansu Çiller'in partisi Doğru Yol Partisi, oy kaybına uğramıştır.
xiii. Doğru Yol Partisi 2002 yılındaki genel seçimlerde barajın altında kaldıktan sonra Tansu Çiller genel başkanlık görevinden ayrılarak aktif siyaset hayatına son vermiştir.

Sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde Türkiye ekonomik açıdan oldukça zorlu süreçler yaşamıştır. 5 Nisan 1994'te alınan kararlar ile birlikte Türk ekonomisinin büyük bir krize girmesi, Tansu Çiller'in ekonomik açıdan tepki çekmesine neden olmuştur. Başbakanlığının ardından girilen seçimlerde oy kaybeden Çiller, bunun sonrasında Başbakan Yardımcısı göreviyle siyasete devam etmiştir. Verilen bilgiler göz önünde bulundurularak Tansu Çiller'in başbakanlığı sonrasında siyasi hayatının düşüşe geçtiğini söyleyebiliriz.

Kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik faaliyetler, Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde daha yoğun bir şekilde gündeme gelmiş ve 2000'li yıllar itibariyle üzerinde daha fazla durulan bir konu halini almıştır. Kadınların istihdam edilmesine yönelik destekler, Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde – özellikle 3. Çiller hükümeti döneminde – söz edilen konular arasında yer almaktadır (Gazioğlu Terzi, 2015: 161). Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olarak Çiller'in kadınlara yönelik engellerin kaldırılması konusunda çalışmalar yapması olağan görünmektedir.

Doğru Yol Partisinin genel başkanı olarak başbakanlık görevine gelen Tansu Çiller, başbakanlığı sonrasındaki seçimlerde Demokrat Parti ve Adalet Partisi geleneklerine göre kampanya yürütmeyi tercih etmiştir (Çavuşoğlu, 2014: 24). Bu da Tansu Çiller'in Türk siyasetinde temsil ettiği ekolü göstermesi bakımından dikkate alınması gereken bir ayrıntıdır.

Türkiye'de kadınların bakan olarak göreve gelmelerine yönelik yapılan incelemelerde çoğunlukla alanları dışında bir bakanlıkta görevlendirmenin gerçekleştiği – 38 atamadan

13 tanesi – görülmektedir (Aydın ve Kahraman, 2015: 56). Ekonomist bir kadın olarak Tansu Çiller, kendi alanına uygun bir bakanlıkta görev yapmış bir kadın bakandır denilebilir.

Tansu Çiller'in başbakan olduğu dönemdeki konuşmalarında en çok kullandığı kelimeler aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 30. Tansu Çiller'in Başbakanlık Dönemindeki Konuşmalarında En Çok Kullandığı Kelimeler

Başbakan	**Tansu ÇİLLER**	
En + sıfat	**Daha + Sıfat**	**Birlikte Kullanıldığı Kelime**
Yüce x2		Meclis x2
mutlak		üstünlük
	daha yakın	işbirliği
	çok daha	profesyonel
son derece ciddi		tehdit
baş döndürücü		boyutlar
yüce		meclis
son derece önemli		gelişmeler
	daha yararlı	katkı
	daha zamanlı	katkı
	daha çok	katkı
	daha etkin	hal
en kısa		süre
	daha iyi	gelir
fevkalade yüksek		stok
en kısa		zaman
	daha rahat	yaşam
en iyi		sosyal ortam
en kısa		zaman
mega		proje
en uygun		model
	daha az	çaba
	daha verimli	hal
	daha yoğun	çalışma
en iyi şekilde		
en küçük		ünite
en etkin		yol
en önemli		unsur
en derin		saygı
en genç		filo
sürdürülemez		boyut
	daha iyi	fiyat
en öncelikli		mesele
en geniş şekilde		

Kaynak: Yılmaz, 2016: 113.

Tablo 30'da yer alan veriler kadın bir başbakan olarak Tansu Çiller'in kullandığı dilin içeriğinin analiz edilmesine yardımcı olacak niteliktedir. Bununla birlikte başbakan olduğu dönemde ülkenin sorunları arasından hangilerinin ön plana çıktığının anlaşılması bakımından Çiller'in kullandığı kelimeler önemli bir yere sahiptir. Zaman, tehdit, ekonomi ve fiyat gibi kelime kullanımlarının ön plana çıkması, ilgili dönemde Türkiye'de güvenlik sorunları ve ekonomik sorunların öncelikli olduğunu ortaya koymaktadır.

Mamur Işıkçı ve Şengün, Tansu Çiller'in kadın bir başbakan olarak kadınlarla ilgili konulardaki faaliyetlerini aşağıdaki ifadeler aracılığıyla değerlendirmişlerdir:

> "Siyasete yeni soluk getireceği, farklı bir bakış açısını gerçekleştireceği beklentisi ile iktidar koltuğuna oturan Tansu Çiller, lideri olduğu Doğruyol Partisinin ideolojik temellerinden bağımsız davranmayı seçmemiş, muhafazakâr ideolojinin kadına bakışının tersi kararlar almamıştır. Tansu Çiller, yeni sağın liberal politikalarının yaşam alanındaki engelleri kaldırmak üzere getirilen siyasetçi kimliği ile neo-liberal siyasi gündemin bir parçası olarak aile yanlısı siyaset ve ahlak siyasetini her zamanki gibi, ön plana çıkardığını söylemek yanlış olmayacaktır" (Mamur Işıkçı ve Şengün, 2017: 410).

Araştırmacılar, Tansu Çiller'in başbakanlığının büyük beklentileri beraberinde getirmesine karşın kadınlara yönelik yaklaşım ve düzenlemeler açısından yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de ilk kez bir kadın başbakanın göreve başlaması, gerek kadınların toplumdaki konumu gerekse Türk siyasetinde kadınların varlığı açısından oldukça önemlidir. Tansu Çiller'in başbakan olmasına yönelik basının tepkisini ölçmek adına aşağıdaki örnekler paylaşılmıştır.

Fotoğraf 9. Tansu Çiller'in Başbakanlığına Basının Tepkileri – 1

Kaynak: Avaroğulları ve Çapar, 2016: 38.

Fotoğraf 9'da basının Tansu Çiller'in başbakan olmasına tepkisini gösteren bir örnek yer almaktadır. Kadın bir başbakan olarak göreve başlayacak olmasının tarih yazma şeklinde değerlendirilmesi, beklentilerin yüksek olmasını beraberinde getirmiştir. Ancak Çiller'in başbakanlığı döneminde kadınların siyasi alan başta olmak üzere toplumda daha etkin bir şekilde var olmalarına yönelik düzenlemeler konusunda yetersiz kalındığı anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 10. Tansu Çiller'in Başbakanlığına Basının Tepkileri – 2

Fotoğraf 10'da görüldüğü üzere Tansu Çiller'in başbakan olması, dünyanın en güzel başbakanı manşetiyle karşılanmıştır. Özellikle dış basın tarafından çok sık bir şekilde kullanılan bu tabir, kadın bir başbakanın görev yapmasının Türkiye'nin modernleşmesi bakımından ifade ettiği öneme vurgu yapılmasına yöneliktir. Haberde Tansu Çiller'in elde ettiği başarıya kısa bir sürede ulaştığına dikkat çekilerek Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı görevine gelmesinin ardından önce Doğru Yol Partisi Genel Başkanlığı görevine, sonrasında ise Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı görevine geldiğine dikkat çekilmiştir. Haberde Tansu Çiller'in sevinç hareketinin yer aldığı bir fotoğraf kullanılmıştır.

Fotoğraf 11. Tansu Çiller'in Başbakanlığına Basının Tepkileri – 3

Fotoğraf 11'de ise Tansu Çiller'in başbakan olması, kadının zaferi başlığıyla verilmiştir. Türkiye'de ilk kez bir kadın başbakanın görev yapacak olmasının getirdiği heyecanın gazete manşetleriyle desteklenmesi, Tansu Çiller'in toplumda kabul görmesi bakımından olumlu bir ayrıntı olarak görünmektedir. Bakanlık ve milletvekilliği görevlerinde dahi sınırlı sayıda kadın görev yapmakta iken bir kadının Türkiye'de başbakan olmasının toplum genelinde heyecanla karşılanması normal bir sonuç olarak görünmektedir.

Tansu Çiller'in Türkiye Cumhuriyetinin başbakanı olarak göreve gelmesi, ataerkil bir toplum olan Türk toplumunda kadınların siyasi ve iktisadi hayatta maruz kaldıkları ayrıcalıkların sona ermesine olan umudu artırmıştır (Mamur Işıkçı ve Şengün, 2017: 404). Bu durum basının Tansu Çiller'in başbakan olmasına verilen tepkiler aracılığıyla

anlaşılmaktadır. Her ne kadar toplum genelinde Tansu Çiller'in başbakanlığı olumlu bir şekilde karşılanmış olsa da beklentilerin yeterince karşılık bulmadığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle Tansu Çiller'in başbakan olması, kadınların iktisadi ve siyasi hayatta karşılaştıkları ayrımcılığın sona ermesine yeterince katkıda bulunamamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk kadınının siyasete ve iktisadi hayata girişini konu alan bu çalışmada ataerkil bir toplum olarak Türk toplumunda kadının maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığı ve bunun sonuçları tartışılmıştır. Tansu Çiller'in ilk kadın başbakan olarak göreve gelmesi ile birlikte gelişen süreçte kadınların siyasette ve iktisadi hayattaki konumlarına dair açıklamalar getirilmiştir. Ulaşılan sonuçlar bu kısımda irdelenerek konuyla ilgili öneriler getirilmektedir.

Tarihte Türk kadınının toplumsal hayatta elde ettiği haklar Tanzimat dönemine uzanmaktadır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre Türk kadınının Tanzimat'la birlikte eğitim hakkı elde ettiği görülmektedir. Osmanlı'nın modernleşmesinin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat dönemi, kadınlara haklar tanınması açısından da önemli bir eşik olarak kabul edilmektedir.

Islahat Fermanıyla birlikte Türk kadının toplumda daha fazla hak elde etmeye başlamıştır. Dünyada yaşanan gelişmelere Osmanlı İmparatorluğunun kayıtsız kalamaması sebebiyle kadınlara yeni haklar verilse de toplumun ataerkil yapısının etkisiyle kadınların bu dönemde erkeklerle eşit haklar elde etmek için mücadele vermediği görülmüştür.

İlk Türk kadın romancı olarak Türk tarihinde yer edinen Fatma Aliye, kadın hakları konusundaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre Fatma Aliye bir feminist değildir ancak kadınların toplumda daha fazla yer alması gerektiğini savunmaktadır.

Fatma Aliye, Türk toplumunda kadının çalışma hayatında yer almasının İslamiyet'e aykırı olmadığını birçok kez vurgulamıştır. Fatma Aliye kadınların toplumda daha fazla rol almalarında ne tamamen batıcı ne de tamamen İslamcı bir yaklaşım benimsemiştir. Fatma Aliye, Türk kadınının toplumdaki kazanımlarında etkisi olan bir kadın olarak tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

İyi bir eğitime sahip olan Fatma Aliye, edebi kişiliğiyle de Türk tarihi açısından önemli figürlerden birisi olmuştur. Yaşadığı dönemin daha ilerisinde bir düşünce yapısına sahip olan Fatma Aliye'nin söyledikleri bugün Türk toplumunda büyük oranda karşılık bulmuş görünmektedir.

Birinci ve İkinci meşrutiyetle birlikte Türk kadını özgürlük ortamından daha fazla faydalanmaya başlamıştır. Bu dönemde kadın dergilerinin yayınlanmaya başlaması, kadınların elde ettikleri ve edecekleri haklar bakımından önemli bir gelişme niteliği taşımıştır. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında kadınlara belirli haklar tanınması için girişimleri olsa da Türk kadınının önemli kazanımlar elde etmesi, Cumhuriyet dönemiyle birlikte olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kadının sosyal hayatta daha fazla yer edinmesi için Atatürk'ün öncülüğünde önemli çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Türk kadının daha iyi eğitim alması ve Türk toplumuna eğitim başta olmak üzere tüm alanlarda daha fazla katkı sağlaması adına girişimler olmuştur. Atatürk bu dönemde kız çocuklar evlatlık edinerek onları himayesine almış, iyi bir eğitim almaları için çaba göstermiştir. Türk kadınının cumhuriyetin ilk yıllarında toplumdaki yerinin inşasında bu girişimlerin önemli yeri olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde Türk kadının elde ettiği haklar arasından en önemlisi, seçme-seçilme hakkıdır. 1934 yılında seçme-seçilme hakkına sahip olan Türk kadını, pek çok gelişmiş ülkeden daha önce bu hakkı elde etmiştir. 1930'da Atatürk'ün öncülüğünde yerel siyasette yer alma ve yöneticilerini seçme hakkına sahip olan cumhuriyet kadınları, 1934 yılında milletvekili seçme-seçilme hakkını elde ettiler.

Toplumun erkek egemen yapısı, Türk kadınının elde ettiği hakların hayatın farklı evrelerine yansımasına engel olmuştur. Ulaşılan sonuçlara göre siyaset başta olmak üzere kadınların sosyal, ekonomik hayattaki varlıkları, geçmişten bugüne ikinci planda kalmıştır. Ancak tüm dünyada kadın haklarının gelişim gösterdiği bir gerçektir.

Türkiye'de 1935 yılında yapılan seçimlerde 18 Türk kadını milletvekili seçilmiştir. Türkiye bu konuyla ilgili olarak dönemin koşullarında dünyada ikinci sırada yer almaktadır. Türk kadınının siyasetteki varlığı bakımından oldukça önemli bir gelişme olan 18 kadının vekil seçilmesi, ilerleyen yıllarda kadınların Türk siyasetinde daha sınırlı düzeyde yer almasının önüne geçememiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar, uzun yıllar

boyunca Türk kadınının parlamentodaki varlığının çok sınırlı düzeyde – yüzde 4'ün altında – kaldığını göstermektedir.

1993 yılında Tansu Çiller'in Türkiye Cumhuriyetinin ilk kadın başbakanı olarak göreve başlaması, kadınların Türkiye'de siyasette ve çalışma hayatında daha etkin bir şekilde yer alması beklentilerini yoğunlaştırmıştır. Çiller'in göreve gelmesi, özellikle kadınlar tarafından büyük bir heyecanla karşılanmıştır. Bu çalışmada Türk basınının da Tansu Çiller'in başbakanlığını heyecanla karşıladığını gösteren bulgular ortaya koyulmuştur. Ancak Tansu Çiller'in başbakanlığı ve sonraki dönemde kadınların siyasette ve iktisadi hayatta yeterince etkin biçimde yer alamadığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

Tansu Çiller'in başbakan olduğu dönemde Türkiye'de ekonomik açıdan büyük sorunlar yaşanmış, bu nedenle kadınların siyasette ve iktisadi hayatta daha etkin yer almalarına yönelik girişimler sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte terörün en üst noktaya tırmandığı dönem olan Tansu Çiller dönemi, kadınların siyasette ve iktisadi hayattaki varlığı konusunun öncelikli gündem maddesi halini almasına engel olmuştur.

Türkiye'de kadınlar seçme-seçilme hakkını birçok topluma göre – gelişmiş toplumlar da dahil olmak üzere – çok daha önce elde etmiştir. Ancak Türk kadınının parlamentoda yer alma oranları çok düşük kalmıştır. Özellikle Atatürk sonrası dönemde kadınların parlamentoda yer almaları birkaç milletvekilliğiyle sınırlı kalmıştır. Türkiye'de yakın geçmiş de dahil olacak şekilde yerel siyasette kadınların yer alma oranlarının sınırlı olduğu, kadın belediye başkanı oranlarının yüzde 2-3 düzeylerinde kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın dünyanın farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerinin yüzde 10 ile yüzde 40 düzeyinde kadın belediye başkanı bulundurdukları yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

Kadınların çalışma hayatında etkin biçimde yer almaları, annelik ve iyi eş rolünün dışına çıkmaları, siyasette kadınların yeterli oranda temsil edilmesinin ön koşulu olarak görünmektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre Türkiye'de kadınların çalışma oranlarının düşük olması, siyasette kadınların sınırlı düzeyde yer almasına neden olmaktadır. Bu nedenle kadınların siyasetteki varlığı ile iktisadi hayattaki etkinliğin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Türk kadınının siyasette düşük oranda yer alması, çalışma hayatında yeterince yer edinememesinin bir ürünü olarak belirlenmiştir.

Siyasi partilerin söylemleri ve politikaları, kadınların siyasetteki sınırlı varlığının sebeplerinden birisidir. Türkiye'deki siyasi partiler, kadın temsilcilere yer vermek yerine kadınlarla ilgili sosyal hak tanıma yönünde söylemleri tercih ettiği için kadınların siyasette erkeklerin egemenliğini tanımak durumunda kalmaları söz konusu olmaktadır. Bu durumun değişmesi için Türkiye'deki siyasi partilerin her birisine önemli görevler düşmektedir.

Türkiye'de ve dünyada kadınların siyasi hayattaki varlığı konusunda yapılan karşılaştırmalar, kadınların parti içinde, bölgesel düzeyde ve ulusal düzeyde temsil edilmesi için kota uygulamasının yapıldığını göstermiştir. Özellikle dünyadaki gelişmiş ülkelerde kota uygulamasıyla birlikte kadınların partilerde yer almaları konusunda alt sınır belirlenmektedir.

Çalışma hayatında kadınların daha fazla yer alması için tanınan haklar, Türkiye ve diğer ülkeleri ayıran noktalardan birisidir. Özellikle doğum izni ve emzirme izni gibi konularda gelişmiş toplumların tanıdıkları haklar, kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almasını beraberinde getirmektedir. Kadınlara yönelik istihdam teşviklerinin yetersiz kalmasının Türkiye'de kadınların çalışma hayatındaki varlığını sınırlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türk kadınının siyasete ve iktisadi hayata girişi hakkında yapılan karşılaştırmalar neticesinde Türkiye'nin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunun gerisinde kaldığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Kadınların çalışma hayatında sınırlı düzeyde yer alması, kadınların siyasete girişi ve siyasette temsil edilmesinin önündeki temel engeldir.

Gerek parlamentoda gerekse yerel siyasette Türk kadını oldukça düşük oranlarda yer almıştır. Kadınlara yasal olarak tanınan haklara karşın toplumun genelinde kadın siyasetçilere karşı önyargılı ve ayrımcı bir tutumun olması, Türk kadınının hak elde etmesine karşın erkeklerin egemenliğini tanımak durumunda kalmasına yol açmaktadır. Özellikle yerel siyasette kadınların oldukça sınırlı düzeyde yer alması, üzerine yoğunlaşılması ve önlem alınması gereken bir konu olarak görünmektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlar kadın milletvekili oranlarının yüzde 15 seviyelerine çıkmasına rağmen kadın belediye başkanlarının sadece yüzde 3 seviyesinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Tansu Çiller'in başbakan olması, Türk kadınının siyasete girişinde bir milat olarak görülse de Çiller'in başbakanlığı döneminde ve ilerleyen süreçte gözle görülür bir gelişme gerçekleşmemiştir. Türkiye'de kadınlara yönelik uygulanan cinsiyet ayrımcılığı, gerek siyasette gerekse iktisadi hayatta devam etmiş, bu alanlarda erkeklerin egemenliği süregelmiştir.

Türk kadınının siyasette ve iktisadi hayattaki varlığının sınırlı kalması, hayatın diğer alanlarını doğrudan etkileyen bir yapıda olması sebebiyle önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Kadınların siyasette ve iktisadi hayatta daha etkili bir şekilde yer alabilmesi için yasal düzenlemelerin yanında toplumun bilinçlendirilmesi gerekliliği ortadadır.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar göz önünde bulundurularak aşağıdaki öneriler getirilmektedir:

- Türkiye'de işsizlik sorununa kalıcı çözüm getirilerek kadınların iktisadi hayattaki varlıkları konusunda ilerleme kaydedilmelidir.

- Siyasi partiler, kadınların daha fazla temsil edilmesi için kota uygulaması getirerek kadın adaylar için taban sayı – oran – belirlemelidir.

- Özellikle yerel siyasette kadınların daha etkin biçimde yer alması için düzenlemeler yapılmalıdır.

- Kadınların yasal olarak sahip oldukları hakların toplum genelinde karşılık bulması için faaliyetler yürütülmelidir.

- Kadınlar, elde ettikleri hakları siyasette ve iktisadi hayatta kullanabilmek için daha fazla çaba göstermelidir.

- Kadınların siyasette ve iktisadi hayatta daha etkin bir şekilde yer alması Türkiye'nin öncelikli gündem maddelerinden birisi haline getirilmelidir.

- Siyasette ve iktisadi hayatta kadınların yüksek düzeyde yer aldığı ülkelerde yapılan düzenlemeler Türkiye'nin koşulları göz önünde bulundurularak uygun bir biçimde uyarlanmalıdır.

- Türk kadınlarına siyasette ve iktisadi hayatta daha etkili bir şekilde yer alabilmek adına iyi bir anne ve iyi bir eş rollerinin ötesinde bir rol üstlenmeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akdağ, Ö. (2014). Konya'da 1935 genel seçimi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 253-279.

Aksoy, İ. (2017). Toplumsal ve siyasal süreçte Türk kadını. *Yasama Dergisi*, 7-20.

Akşin Somel, S. Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı eğitim düzeninde dönüşümler.http://research.sabanciuniv.edu/5529/1/K%C4%B1r%C4%B1m_Sava%C5%9F%C4%B1,_Islahat_Ferman%C4%B1_ve_E%C4%9Fitim.pdf, Erişim Tarihi: 01.06.2018.

Alkan, M.Ö. (2006). Türkiye'de seçim sistemi tercihinin misyon boyutu ve demokratik gelişime etkileri. *Anayasa Yargısı,* 23, 133-165.

Arıkoğlu Ündücü, C. ve Türk, F. (2012). Kamu hayatında Türk kadını. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi,* 31, 31-53.

Aslan, T. (2008). İkinci Meşrutiyet Düşüncesinin Cumhuriyete tesirleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 21, 345-378.

Avaroğulları, M. ve Çapar, Z. (2016). Tarihte Türk kadınları ve ilkler. *Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi,* 6 (1), 27-49.

Avcı, M. (2016). Osmanlı Devleti'nde kadın hakları ve kadın haklarının gelişimi için mücadele eden öncü kadınlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 55, 225-254.

Avcı, Y. (2007). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminde otoriter modernleşme ve kadının özgürleşmesi meselesi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 21, 1-18.

Aydın, A. ve Kahraman, Ö.F. (2015). Türkiye'de kadın temsili sorunsalına kadın bakanlar bağlamında bir bakış. *Yasama Dergisi*, 31, 46-64.

Aytekin, B. (2014). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kuramı*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Balkaya, İ.S. (2014). Atatürk'ün eşi Latife Hanım'dan Ali Fethi Okyar'ın eşi Galibe Hanıma mektuplar. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 55, 1-22.

Bedük, A. (2005). Türkiye'de çalışan kadın ve kadın girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 3 (12), 106-117.

Bilge, M. (2012). Gelenekselden moderne etik ve siyaset. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 8 (15), 97-108.

Birecikli, İ.B. (2008). Yüzüncü yılında II. meşrutiyetin ilanı üzerine bir inceleme. *Akademik Bakış Dergisi,* 2 (3), 211-226.

Çağlar, N. (2011). Kadının siyasal yaşama katılımı ve kota uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 3 (4), 56-79.

Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 31, 25-47.

Çakmak, B. (2011). Tanzimattan cumhuriyete uzanan çizgide Osmanlı'da kadın hareketleri dönemin tiyatrosunda kadının temsili ve kadın sorunu. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi,* 18, 44-79.

Çavuşoğlu, H. (2014). Doğru Yol Partisi açısından 24 Aralık 1995 seçimlerinin analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 17 (32), 19-36.

Çelebi, N. ve Asan, H.T. (2013). Cumhuriyetin ilk yıllarındaki insan/birey yetiştirme paradigmasının son Osmanlı birikimi ile karşılaştırmalı analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 140-148.

Çelik, M. Atatürk'ün çocuk sevgisi, http://eprints.ugd.edu.mk/4434/1/Ataturkun%20Cocuk%20Sevg%C4%B1s%C4%B1.pdf , Erişim Tarihi: 11.12.2018.

Çımat, A. ve Daşkıran, F. (2014). İktisat, Türkiye'de eğitimi ve iktisadi yenilik. *Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 1 (2), 1-17.

Çiçek, A.C., Aydın, S. ve Yağci, B. (2015). Modernleşme sürecinde kadın: Osmanlı dönemi üzerine bir inceleme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (9),269-284.

Demir, H. (2013). Fatma Aliye Hanım'ın çerçevesinden kadın haklarının sınırları. *Turkish Studies,* 8 (9), 1059-1068.

Demircioğlu, Z. (2016). Girişimcilik kadınları için sosyal bir hareketlilik aracı olabilir mi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi,* 54, 143-166.

Demirkürek, İ. (2011). *1980 sonrası değişimin ışığında kadın ve liderlik olgusu: Tansu Çiller örneği.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Deniz, Ş. (2007). Kadın parlamenterlerin bakış açısıyla Türkiye'de kadınların siyasal hayattaki temsili. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7 (1), 2-16.

Dinç, T. (2002). Çalışma hayatında kadın ile ilgili hukuki düzenlemeler. *Kamu-İş Dergisi*, 6 (3), 1-20.

Dulum, S. (2006). *Osmanlı Devleti'nde kadının statüsü, eğitimi ve çalışma hayatı.* Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Durmaz, Ş. (2016). İşgücü piyasasında kadınlar ve karşılaştıkları engeller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 37-60.

Duroğlu, S. (2007). *Türkiye'de ilk kadın milletvekilleri.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ekşi, Ö. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması. https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2005_0000_0120_0000/0016.pdf , Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Erdem, E.A. (2015). Atatürk'ün kadına ve kadın eğitimine verdiği önem. *Belgi Dergisi*, 9, 1266-1277.

Erdem, G. (2010). İlanından yüz elli yıl sonra Avrupa Birliği müzakereleri bağlamında Islahat Fermanına yeniden bir bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 51 (1), 327-348.

Erdoğan Morçin, S. (2013). Türk kültüründe kadın girişimciliği: kavramsal bir değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 8 (2), 167-190.

Ereş, F. (2006). Türkiye'de kadının statüsü ve yansımaları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 40-52.

Ergüder, B. (2006). *Türkiye'de kadın emeğinin değişen yapısı.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erken, B. (2016). Osmanlı'nın son döneminde kadın. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 268-271.

Gazel, A.A. (2005). Birinci Meşrutiyet parlamentosunda parlamenter denetim. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 267-294.

Gazioğlu Terzi, E. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında politik söylem. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 18 (2), 145-176.

Gezer, G. (2018). Osmanlı'da kadının uyanışı: Fatma Aliye Hanım. *CEDRUS Dergisi*, 6, 597-612.

Gökçek Karaca, N. (2013). Kadının ekonomik yaşamdaki yeri. I*nternational Conference on Eurasian Economies,* 428-434.

Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi. *Yasama Dergisi*, 10, 5-59.

Gül, H., Yalçınoğlu, N. ve Atlı, Z.C. (2014). Türkiye'de çalışma yaşamında kadının konumu ve sorunları. *TAF Preventive Medicine Bulletin,* 13 (2), 169-176.

Güner, T., Ural Aslan, Y. ve Çiçek, Ö. (2014). Türkiye ve Avrupa Birliğinde kadın istihdamının karşılaştırmalı incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 5 (10), 55-75.

Gürbüz, M. (2001). Fatma Aliye ve refet romanı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 107-114.

https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/arastirma/arastirmamerkezleri/atam/ataturk/Pages/Kendi-Kaleminden-Atat%C3%BCrk.aspx , Erişim Tarihi: 11.12.2018.

http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/ka-der-2013-kadin-istatistikleri.pdf , Erişim Tarihi: 02.07.2018.

http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/T%C3%BCrkiye'de%20Kadin%20Haklarinin%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fimi.pdf , Erişim Tarihi: 05.10.2018.

http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c12/c120144.pdf , Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 25.11.2018.

http://www.mfa.gov.tr/sayin-prof_dr_tansu-ciller_in-ozgecmisi_-_haziran-1996_.tr.mfa , Erişim Tarihi: 30.06.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_raporu_2014_1.pdf , Erişim Tarihi: 15.07.2018.

İgüs, E. (2014). Erken cumhuriyet Türkiye'sinde modern kadım kimliği: heykeltraş Zerrin Bölükbaşı örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7 (34), 493-511.

Karabulut, M. (2013). Tanzimat dönemi Türk romanında kadın üzerine tematik bir inceleme. *Erdem Dergisi*, 64, 49-69.

Karaca, Ş. (2011). Fatma Aliye Hanım'ın Türk kadın haklarının düşünsel temellerine katkıları. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* 31, 93-110.

Karataş, E. (2009). Türkiye'de kadın hareketleri ve edebiyatımızda kadın sesleri. *Turkish Studies,* 4 (8), 1652-1673.

Kaypak, Ş. ve Kahraman, M. (2016). Türkiye'de kadının insan hakları ve anayasal yansıması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 13 (33), 298-315.

Kılıç, D. ve Öztürk, S. (2014). Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları. *Amme İdaresi Dergisi,* 47 (1), 107-130.

Kılıç, N. (2015). Osmanlı kadın dergilerine bir örnek: mürüvvet. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 4 (3), 744-769.

Kızıltan, M. Edebiyatımızda bir öncü: Fatma Aliye. https://www.researchgate.net/profile/Muebeccel_Kiziltan/publication/277328694_Edebiyatimizda_Bir_Oncu_Fatma_Aliye/links/556868e908aeab77721f1ed0/Edebiyatimizda-Bir-Oencue-Fatma-Aliye.pdf , Erişim Tarihi: 25.11.2018.

Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin ilanı ve ilk Osmanlı Meclis-i Mebusanı. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 26 (1), 251-272.

Koç, M. (2012). Udeba'yı nisvanın yardımcısı Ahmet Mithat Efendi ve Fatma Aliye Hanım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 48, 191-216.

Konan, B. (2011). Türk kadınının siyasi hakları kazanma süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 60 (1), 157-174.

Korkmaz, A. ve Korkut, G. (2012). Türkiye'de kadın işgücüne katılımının belirleyicileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 17 (2), 41-65.

Köksal, M. (2011). *Fatma Aliye'de felsefe ve kelam.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet öncesinde Türk kadını (1839-1923).* Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

Kurnaz, Ş. Osmanlı'dan cumhuriyete kadınların eğitimi. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/226_1.pdf , Erişim Tarihi: 29.05.2018.

Küçük, M. (2015). Çalışma hayatında kadınlar ve karşılaştıkları sorunlar. *Ekonomi Bilimleri Dergisi,* 7 (1), 1-17.

Mamur Işıkçı, Y. ve Şengün, H. (2017). Kadın Başbakan Tansu Çiller döneminde kadın politikası: temel yasalar üzerinden bir değerlendirme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* 9 (9), Kadın Özel Sayısı, 401-420.

Mozakoğlu, E. Türkiye'nin kadın hakları konusunda AB'ye uyumu ve üyeliğine etkisi. http://www.academia.edu/33682034/T%C3%9CRK%C4%B0YEN%C4%B0N_KADIN_HAKLARI_KONUSUNDA_ABYE_UYUMU_VE_%C3%9CYEL%C4%B0%C4%9E%C4%B0NE_ETK%C4%B0S%C4%B0 , Erişim Tarihi: 04.10.2018.

Mutlu, A. (2012). Kadınların siyasete girme yöntemi olarak mahalle muhtarlığı. Yerel Politikalar Dergisi, 1, 1-23.

Müezzinoğlu, E. ve Kaya, Y. (2017). Milli mücadele sonrasında Türk kadınına siyasal haklar tanınmasına yönelik arayışlar. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 18, 117-136.

Odyakmaz, Z. ve Keskin, B. (2017). Tarihimizde ve günümüzde Türk kadınının insan hakları. *Ted Ankara Kolejliler Tarih Dergisi,* 128, 4-27.

Onay, M. (2013). Kadınların siyaseti, siyasetin kadınları. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi,* 5 (1), 100-110.

Örtlek, M. ve Tekelioğlu, S. (2013). Türkiye'de siyaset ve kadın. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* 5 (2), 278-287.

Özdamar Tığlı, H. (2008). Tarihten bir sima: Fatma Aliye Hanım. *Toplum ve Demokrasi Dergisi,* 2 (4), 253-256.

Özer, M. ve Biçerli, K. (2004). Türkiye'de kadın işgücünün panel veri analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 55-86.

Özer, S. (2013). Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesinin Türk kamuoyundaki yankıları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 21 (85), 131-168.

Polat, F. ve Derer, G. (2016). Muhafazakarlık ve feminizm kıskacında bir isim: Fatma Aliye hanım. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 15, 185-206.

Sağ, V. (2001). Tarihsel süreç içerisinde Türk kadını ve Atatürk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 9-23.

Sallan, S. (1993). 8 Mart dünya kadınlar günü ve kamu hayatında Türk kadınının konumu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 36 (1-2), 159-168.

Salman Bolat, B. (2014). Kadınlara seçme seçilme hakkı verilmesine yönelik tutumlar. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 10 (19), 27-50.

Saraçoğlu, B. (2009). *Cumhuriyet döneminde başbakanlar.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya.

Sencer, M. (1984). Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat sonrası siyasal ve yönetsel gelişmeler. *Amme İdaresi Dergisi, 17* (3), 46-71.

Soysal, A. (2011). Türkiye'de kadın girişimciler: engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65 (1), 83-114.

Süral, N. (2013). Türkiye'de kadın istihdamı: fırsatlar, engeller ve hukuki çerçeve. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 15, 279-310.

Şahin, E. (2018). Geçmişten günümüzde kadın süreli yayınlarına karşılaştırmalı bir yaklaşım. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5 (16), 86-105.

Toksabay Esen, A. ve Memişoğlu, O. Siyasetin cinsiyeti. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250684r7712.Siyasetin_Cinsiyeti.pdf , Erişim Tarihi: 20.07.2018.

Toksöz, A.G. (2014). *Türkiye'de kadın işgücü profili ve istatistiklerinin analizi.* T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.

Toprak, S.V. (2013). İlk Osmanlı seçimleri ve parlamentosu. *Sosyoloji Dergisi,* 26, 171-192.

Tor, H. ve Ağlı, E. (2016). Kadın ve eğitim. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*,5, 67-74.

Tutar, F. ve Yetişen, H. (2009). Türkiye'de kadının ekonomik kalkınmadaki rolü. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2 (2), 116-131.

Türkten, H. ve Demiryürek, K. (2016). Türkiye'de kadın ve kadın girişimciliği. *TÜRKTOB,* 57-59.

Ustabaş, A. ve Afacan Fındıklı, M. (2017). Çalışma hayatında kadın yönetici olmak: Türkiye'de sanayi sektöründe kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* 9 (9), 421-441.

Uzun, H. (2005). Türk demokrasi tarihinde I. Meşrutiyet dönemi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 145-162.

Uzun, İ. (2017). Kadın haklarının kazanılmasında bir cumhuriyet kadını: Afet İnan. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 3 (1), 73-85.

Ünal, A. (2015). *Cam tavan etkisinin aşılmasında dönüşümcü liderliğin rolü.* Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Yakut, G. (2015). *Türkiye'de kadın istihdamı, meslek edindirme kursları ve yerel yönetimler: İstanbul'da bazı ilçe belediyeleri üzerine bir araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yaylı, H. ve Eroğlu, G. (2015). Yerel katılım bağlamında Türkiye'de kadın temsili. *International Journal of Science Culture and Sport,* 3, 504-524.

Yıldırım, G. (2013). Babamız Atatürk. *Ankara Barosu Dergisi Atatürk Özel Sayısı,* 76-82.

Yılmaz, A. (2013). Halide Edip'te kadın hakları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi,* 20 (1), 119-134.

Yılmaz, H. (2016). 1923 yılı mizah basınında kadınların seçme-seçilme hakkı ve kadınlar halk fırkası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 263-296.

Yılmaz, O. (2016). Türk ve Alman siyaset yaşamında kadın figürü ve politik söylemleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 26 (2), 109-115.